

rum för barn

Ett gestaltningsförslag för Vaksalaskolans skolgård samt omgivande gaturum som ger plats för barn och unga

Klara Allenmark och Linnea Modalen Sjökvist

RUM FÖR BARN: ETT GESTALTNINGSFÖRSLAG FÖR VAKSALASKOLANS SKOLGÅRD SAMT OMGIVANDE GATURUM SOM GER PLATS FÖR BARN OCH UNGA

Room for children: A design proposal for Vaksalaskolan's school yard with surroundings that creates space for children and youth

Klara Allenmark och Linnea Modalen Sjökvist

Handledare:	Anna Robling, SLU, Institutionen för stad och land
Examinator:	Ulla Myhr, SLU, Institutionen för stad och land
Bitr. examinator:	Petter Åkerblom, SLU, Institutionen för stad och land
Omfattning:	30 hp
Nivå och fördjupning:	Avancerad nivå A2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Kurskod:	EX0860
Program:	Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.:	Institutionen för stad och land
Utgivningsort:	Uppsala
Utgivningsår:	2023
Omslagsbild:	Illustration av Linnea Modalen Sjökvist
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd. Samtliga bilder och illustrationer ägs av författarna själva om inget annat uppges
Originalformat:	Liggande A3
Elektronisk publicering:	https://stud.epsilon.slu.se
Nyckelord:	Skolgård, samnyttjande, barnkonventionen, gaturum, lekvärden, lekgata, miljöerbjudande, rörelsefrihet

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landskapsarkitektur

PUBLICERING OCH ARKIVERING

- JA, vi ger härmed vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.
- NEJ, vi ger inte vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

*“Som barn var jag helt klar över
sammanhang som det sedan tog mig hela
livet att förstå”*

Bodil Malmsten

Tack till

Vi vill rikta ett stort tack till vår handledare Anna Robling för alla samtal, tips och diskussioner under arbetsprocessen samt till våra kurskamrater för alla kloka insikter och smittsamma glädje.

Vidare vill vi tacka alla barn och ungdomar som var med under workshopen samt Sanna Nowinski för hennes stora engagemang i vårt arbete och förespråkande av barns rätt till en stimulerande skolgård.

Tack!

Klara Allenmark och Linnea Modalen
Uppsala, 10 januari 2023

Summary

Following is a summary of the thesis with a brief description of the process that led to a design proposal for Vaksalaskolan's schoolyard with surroundings.

BACKGROUND

88 % of the population in Sweden, lives in cities that only consists of 1,3 % of Sweden's total area (SCB 2022). Children's access to the city's functions declines substantially due to urbanisation as the spaces made for children are the first ones to subside in today's densification ideal (Kylin & Bodelius 2015). The schoolyard plays a huge role in a child's life, since school is the one place where children spend most of their time, outside of their own home (Cosco et al 2010; Mårtensson 2009). Schoolyards are especially important since not all children have an equal access to recreational spaces and playgrounds (Kristensson 2016). The Children's Convention states that all children have the right to an equal and beneficial environment during their upbringing (Unicef 2021). A child's development is dependent on their environment, and the concept of play equals a child's way of learning and therefore developing. It is crucial for a child's health and growth that they are allowed to play in a stimulating environment. A schoolyard's area, divided by the number of students, equals the measurement of open space. The quantity of open space per child varies wildly from school to school. where denser cities usually have a much smaller quantity of open space (SCB 2022). Boverket (2015) claims that the lowest amount of open space should reach up to at least 30m² per child to be able to cater to all of the different needs, thus there are no regulations by law. The amount of open space is not a quality within itself, but a necessity to be able to offer the qualities that are essential for a

schoolyard that promotes a child's development and health (Jansson et al 2021). The average amount of open space reduces every year in Sweden due to densification in our cities. Shared use and play streets can be a strategy in the much needed process of guaranteeing children's stimulating and equal environments and therefore securing their wellbeing as well as our future as a community.

THE CASE

Vaksalaskolan, a school located in central Uppsala, Sweden, contacted SLU as they wished for a redesign of their schoolyard. Our interest in Vaksalaskolan grew when we realised the challenges that Vaksalaskolan entailed. Vaksalaskolan's schoolyard extends to 4473 m² and the open space per student is as low as 7,7 m². A schoolyard with an open space below 10,6 m² has been proven to cause behavioural disorders and other issues such as increased risk for bullying and extensive wear and tear (Jansson et al 2021). Vaksalaskolan's lack of open space is partially a result of densification, where they during the 60's added a building directly on the schoolyard since they wanted to enrol more students. As Uppsala kommun changed the detailed development plan to enable the possibility of the added building, they stated in their decision that the students of Vaksalaskolan should have access to Vaksala torg as an indirect part of their schoolyard, since the added building would decrease the already lacking amount of open space per child (Uppsala kommun 1959). school yard, since the added building would decrease the already lacking amount of open space (Uppsala kommun 1959).

AIM AND FORMULATION OF QUESTIONS

The aim was to prioritise children's need for an equal upbringing by creating a proposal that promotes play values as well as challenges the traditional hierarchy of the street. In addition, the aim was to exemplify how a schoolyard with difficult prerequisites can be designed to increase its affordances and the children's independent mobility.

- *How can we redesign Vaksalaskolan's schoolyard in order to increase the yards' play values?*
- *How can we redesign Vaksalaskolan's surroundings to enable shared use with Vaksalaskolan?*

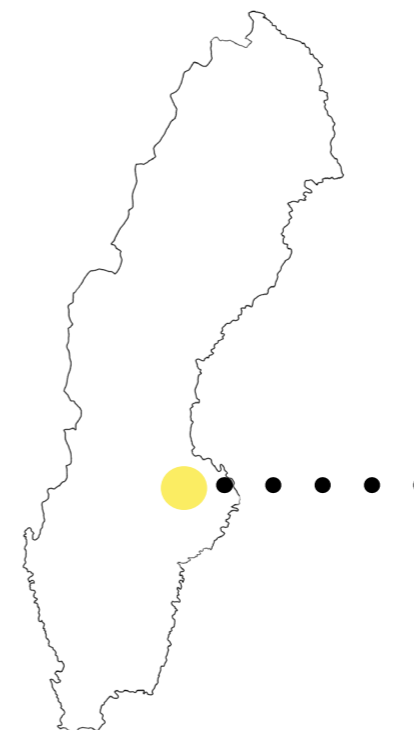

Figure 1: Uppsalas placement in Sweden

Figure 2: Map showing the position of the school in central Uppsala.

METHOD

Our method was based on Research by Design by Roggema (2016). The method is based on intertwining one's research and design by trying out design based solutions as an answer to the research questions throughout the entire process. The method is mainly used when a question has the possibility of multiple answers and is performed through three phases: pre-design, design and post-design. Within the method of Research by Design, we used different methods that is presented below.

Preliminary study and design process

We used three different kinds of creative methods throughout our design process: brainstorming, moodboards and sketching. Each method helped us to communicate our ideas with each other as well as to create new ones. The design process was active during the entire project and resulted in a master plan of Vaksalaskolan's schoolyard as well as illustrative sections and perspectives. The process was intertwined with our preliminary study, where we found that a child's day to day-environment is one of the most important parts of their development. We found that play is crucial for a child's development, as well as their future health. A city that is designed for kids, is a city that is beneficial for everyone, residents as well as the economy. The study also revealed a direct connection between a schoolyard's size, with their quality.

Case studies

Since shared space between schools and public spaces isn't a common practice in Sweden, we decided that the best way to collect experience and inspiration would

be to travel outside of Sweden to visit a few locations where they had tested these shared use as a solution. We visited five different schools where four of them were in Copenhagen. The four reference places co-utilized the school's surroundings as a part of the schoolyard. The last school was in Berlin, and we went there to gather inspiration on how to turn a concrete yard into a green one. The reference studies gave us important inspiration for design based solutions that were applicable on small, urban schoolyards and the surroundings. We learned that shared spaces increased traffic safety and that physical barriers wasn't a necessity for students to keep on the premises.

Figure 3: Site visit at Tove Ditlevsens skole in Copenhagen. The school maximises the yard by adding play equipment at unexpected places.

Workshops

To make sure that we incorporated children's perspective into our design, we had a workshop with some of the students at Vaksalaskolan. We met with 40 children, divided into three groups depending on their age, for one hour per group. We arranged a student-led tour, where the students took us to different places in the schoolyard and told us about it. After the tour, we arranged for a semi structured interview in focus groups. The most needed qualities that the workshops concluded was more greenery, more social areas to hang out at, quieter places as well as more stuff to do.

Figure 4: Workshop at Vaksalaskolan where the students were encouraged to tell us about their schoolyard by using post its.

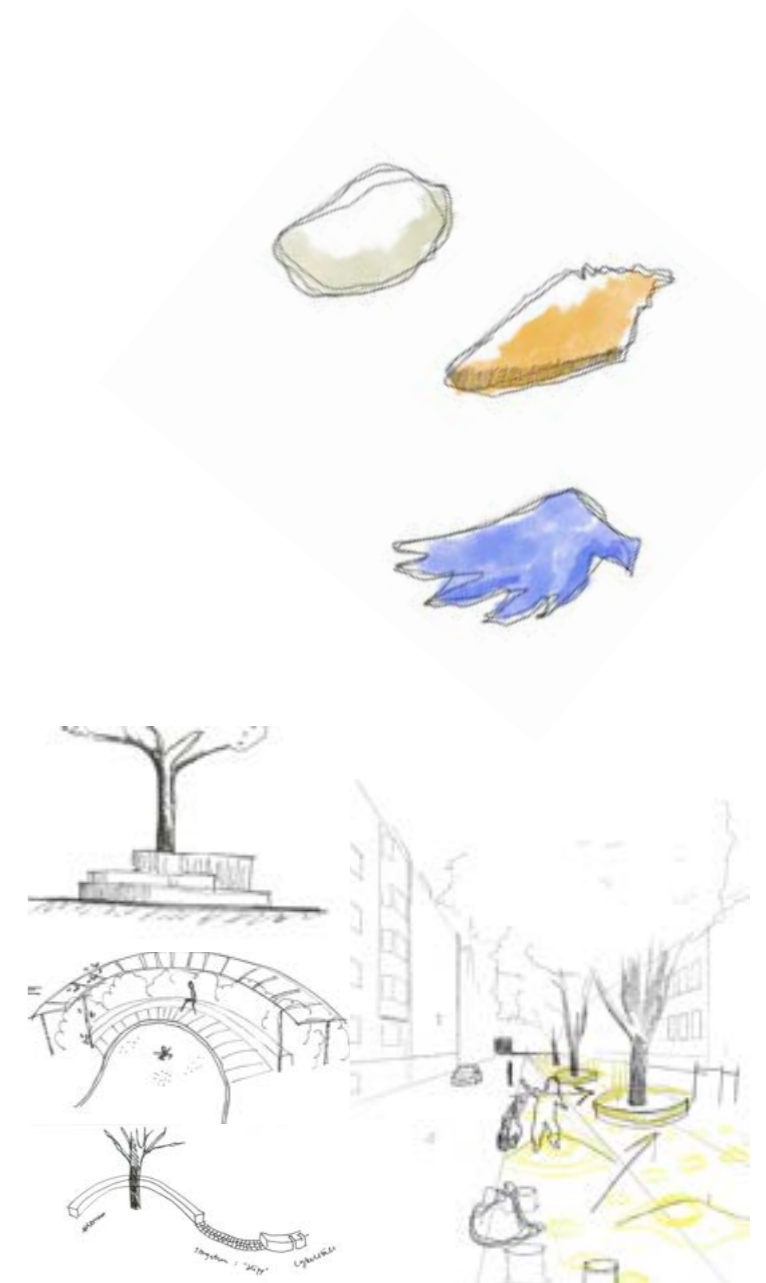

Figure 5: Early sketches of concept and design that we created in different stages of our design process.

PROPOSAL

The proposal concluded in a concept, a program and an illustrated design proposal.

The concept

The concept, the shell, was inspired by the details that we found in Vaksalaskolan's interior design. We found that the shell also works well as a euphemism for play and one's childhood. A shell has a lot of crooks and cavities to hide and play inside of, it's possible to listen to the sea through the shell. A shell can be cracked, grown out of, changed and grown into.

Figure 6: The concept illustration illustrates how two children play with loose materials under the protection of a seashell. The concept illustrates both them playing, as well as their childhood and children's right to a safe and stimulating local environment.

The program

The program frames the four most central points in our design proposal:

- *We will increase the amount of open space per children through shared space, since the connection between a schoolyard's size and quality has been proven to be crucial*
- *We will exercise the children's right to rule over their own environment through dialogue, as it is stated in the law.*
- *We will increase the school yard's affordances by introducing loose parts, water play, vegetation, topography and flexible materials that gives the children the possibility to leave impressions and influence the appearance of the yard.*
- *We will create an environment that caters to children's different needs and interests that promotes equality.*

The design proposal

The proposal increased the schoolyards' open space by over 30 % by sharing space with the surroundings that first and foremost addresses the students. The proposal introduced a wide variety of play elements through loose parts and flexible activities and materials. The proposal is well established in the students' concerns as well as desires that we found out during our workshops at Vaksalaskolan. The schoolyards' increased size and affordances creates a space that is more inclusive as well as less prone to conflict.

Figure 7: Salagatan's new design where play and children's laughter are allowed to dominate the street space.

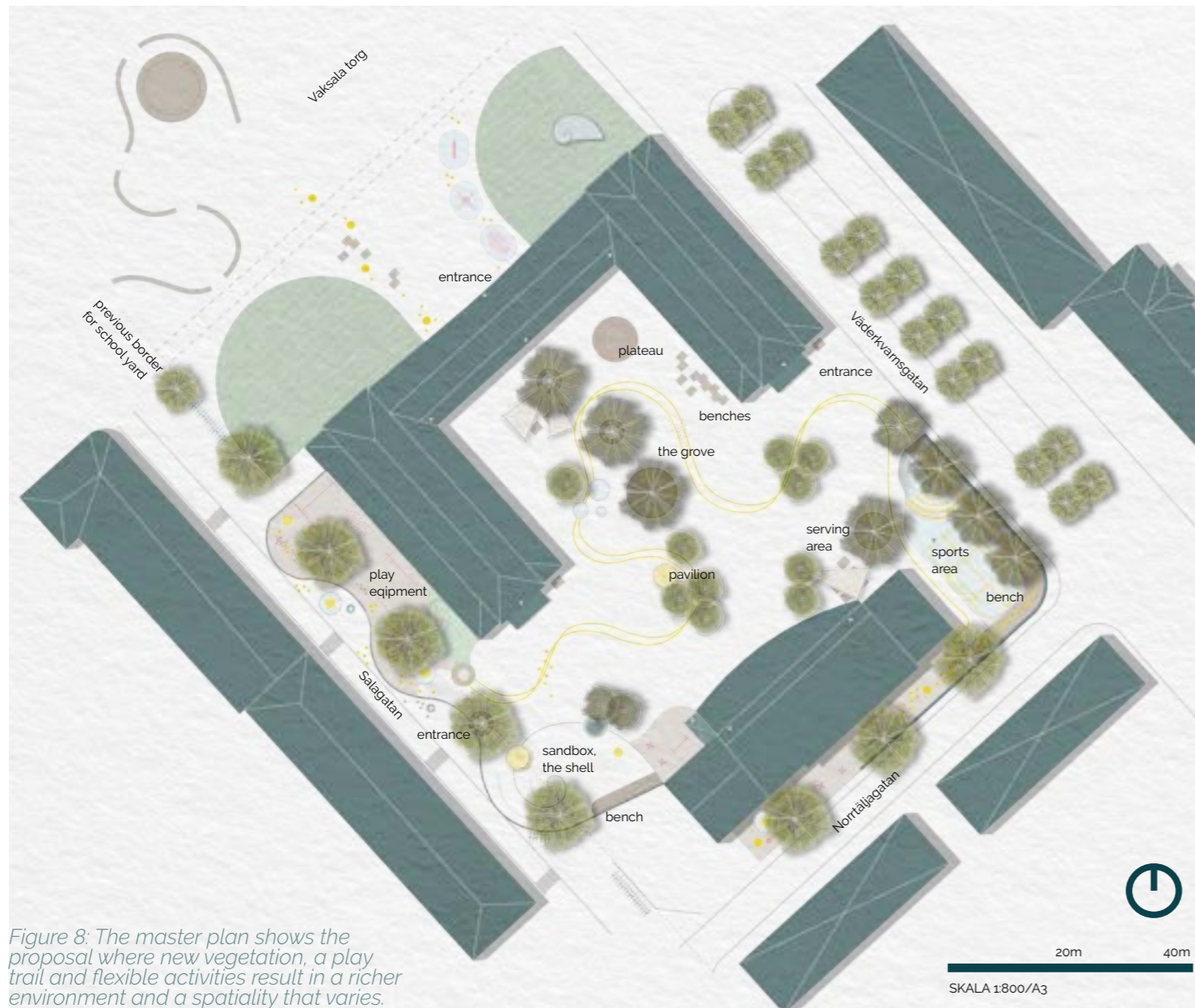

Figure 8: The master plan shows the proposal where new vegetation, a play trail and flexible activities result in a richer environment and a spatiality that varies.

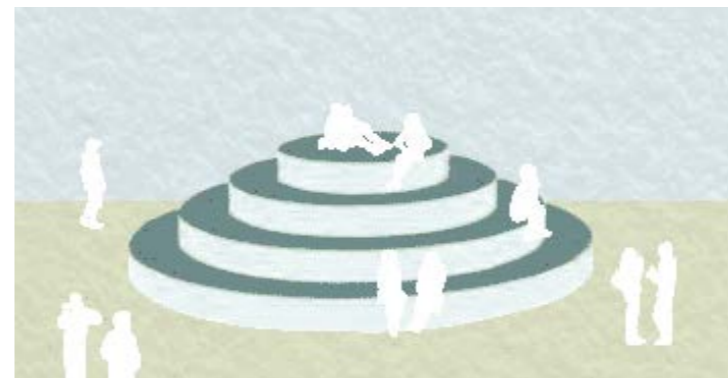

Figure 9: The plateau is flexible in use where students can choose between being the center of attention or to be at the side line.

Figure 10: The sand shell invites you to play with the sand as well as the balancing wall that frames the sandbox.

Figure 11: A cross-section of the middle part of the school yard. The section showcases the serving area, the grove and the plateau

DISCUSSION

Our proposal is an example of how a schoolyard's play values can be increased, against all odds. We chose Vaksalaskolan since the case really provided us with a challenge, but an important one. We claim that the proposal is a response to today's trend of disfavoured children's right to an equally good environment that promotes their well being, in favour of densification. The strategy of shared use can be a motivator for densification since it allows for more functions to co-exist on the same area instead of separated ones. We argue that shared space must not be a facilitator for densification, since it does come with a lot of challenges within itself. The challenges of shared space are those of conflict, lack of maintenance, grey areas as well as struggles of collaboration between different establishments (Gustafsson 2021; Malmö stad 2015; Göteborgs stad 2017). We argue that the strategy of shared space only should be used where the lack of open space is critical, like in the case of Vaksalaskolan. It should be used in a way that prioritises children's built environments, since those are the ones that disappear first in a densification process along with children not being able to advocate for themselves. To counteract the need for shared space, a sufficient amount of open space per child needs to be integrated into early stages of urban planning processes, where an increase of students are taken into account.

Sammandrag

88% av Sveriges befolkning bor i tätorter, vilket endast utgör 1,3 % av Sveriges totala yta. Urbaniseringstrenden förväntas fortsätta och barns miljöer är de som försvinner först då konkurrensen om ytan är stor. Då barn spenderar majoriteten av sin vakna tid på skolan, får skolgården en allt viktigare roll i barns uppväxtmiljö. En skolgårds kvalitet har en stor effekt på barnens lek, utveckling samt hälsa och en skolgårds kvalitet är beroende av dess storlek. Detta till trots, finns det idag inga lagstadgade riktlinjer kring en skolgårds storlek, vilket har resulterat i att över 40 % av barn går i en skola vars skolgård understiger de forskningsbaserade rekommendationer som finns. Det här arbetet görs för att uppmärksamma vilken effekt marginaliseringen av barns miljöer har på barnen, men även på samhället i stort. Arbetet syftar till att föreslå en gestaltning som prioriterar barns jämlika uppväxtvillkor genom att främja lek samt utmana gaturummets traditionella hierarki. Vidare är syftet att exemplifiera hur en skolgård med svåra förutsättningar kan gestaltas med ökade miljöerbjudanden och rörelsefrihet.

Vaksalaskolan, som arbetet är applicerat på, har idag ett friytemått långt under rekommendationerna vilket resulterar i konflikter och omfattande slitage. Arbetet undersöker hur Vaksalaskolans skolgård samt omgivning kan gestaltas för ökade lekvärden med samnyttjande som strategi. Arbetet utgår från metoden Research by Design där det vetenskapliga förundersökandet pågår parallellt med gestaltungsarbetet. Metoden tillåter att nya frågor uppkommer under arbetets gång, vilka kan generera nya lösningar. Vidare baseras förslaget till stor del på litteraturen såväl som de gåturer och semistrukturerade gruppintervjuer som anordnades

med elever på Vaksalaskolan. Gestaltungsresultatet innebär samnyttjande med delar av Vaksala torg samt Salagatan vilket bidrar till att Vaksalaskolans skolgårds friyta ökar med över 30%. Skolgården får även en gestaltning med ökade miljöerbjudanden i form av flexibla lekelement, sociala platser och lösa föremål, baserat på en teoretisk grund. Resultatet visar exempel på hur barns behov kan prioriteras framför trafik och förtätning genom att låta barnens lek dominera det offentliga rummet.

Sammanfattningsvis dras slutsatsen att samnyttjande inte bör användas som argument i en förtättningsstrategi då det tenderar att missgynna barns livsvillkor. Samnyttjande kan dock användas som en krishanteringsstrategi i de fall då en skolgårds förutsättningar inte uppnår de riktlinjer som finns, likt Vaksalaskolan, samt som en strategi för att prioritera barns plats i staden. I förslaget ligger friytan fortfarande under de forskningsbaserade rekommendationerna som finns, då den täta bebyggelsestrukturen förhindrar en ytterligare expansion av skolgårdens yta. Därför förespråkas en lagändring som säkerhetsställer en skolgårds minsta friytemått som ett sätt att skydda barns rätt till jämlika uppväxtvillkor.

Innehållsförteckning

INLEDNING 12

Bakgrund	13
Projektbeskrivning	15
Syfte	17
Frågeställningar	17
Avgränsningar	17
Begrepp	17

METOD 17

Research by Design	18
Pre-Design	19
Design	19
Post-design	19
Litteraturoversikt	19
Referensprojekt	20
Platsanalys	21
Översiktanalys	22
Inventering	22
Kvalitetsanalys	22
Workshop med elever	22
Gåtur	22
Semistrukturerad intervju	22
Idéåda	23
Kreativ utforskning	25
Idégenerering	25
Moodboard	25
Skisser	25

FÖRSTUDIE 27

En bra uppväxtmiljö	28
Miljöerbjudanden	28
Rörelsefrihet	28
Attityder påverkar leken	28
Lekens allvar	30
Leken idag	30
Skolgård: en demokratisk resurs	31
Kvalitet, storlek och slitage	32
Grönska och topografi	32
Jämställd lek	33
Säkerhetsstänk	34

Löst material	34
Äldre barn leker också	34
Samnyttjande	35
Vad är samnyttjande?	35
Samnyttjan av friyta	35
Positiva effekter av samnyttjande	36
Varför samnyttja på vaksala?	37
Risker med samnyttjande	37
Hur lyckas med samnyttjande?	37
Referensprojekt	40
Köpenhamn	41
Berlin	51

PLATSANALYS 56

Översiktsanalys	57
Platsanalys av skolgården	58
Rörelsemönster	58
Växtmaterial	59
Yttre faktorer	59
Historia	59
Kvalitetsanalys	60
Workshop	62

FÖRSLAGET 64

Koncept	65
Designförslag	65
Funktion	66
Slingan	68
Sandsnäckan	69
Platån	69
Lunden	69
Serveringen	71
Arenan	71
Baksidan	71
Salagatan	72
Hinderbanan	72
Vaksala torg	75
Samlingen	75

DISKUSSION 76

Resultatdiskussion	77
Val av plats	77
En demokratisk skolgård	78
Gestaltningens lekvärden	79
Samnyttjan som strategi	81
Metoddiskussion	76
RtD & Kreativ utforskning	81
Litteratur & Referensprojekt	82
Workshop med elever	83
Från förslag till verklighet	83

REFERENSER 84

Källor	85
Figurförteckning	87

inledning

I följande kapitel kommer de följande delarna att redogöras för: *Bakgrund, projektbeskrivning, syfte, frågeställning, avgränsning* samt *begreppsdefinition*

Bakgrund

Definitionen av ett barn avser varje individ under arton års ålder och FN:s barnkonvention lagstadgar varje barns rätt till en god uppväxtmiljö (Unicef 1989). Ett barns rättigheter och skyldigheter skiljer sig från vuxnas, bland annat genom avsaknaden av rösträtt (Barn u.å), vilket leder till en begränsad möjlighet att påverka sin omgivning. Ramarna för ett barns rörelsefrihet sätts av den vårdnadshavare som har underhållsplikt vilket påverkar barnets självbestämmande samt möjligheter att interagera med dess närområde. Social marginalisering är ett begrepp ur samhällsvetenskapliga discipliner vars definition är: individer eller grupper som utesluts från att ta del av ekonomiska, sociala och politiska aktiviteter i samhället (Karolinska universitetet u.å). Då barn utesluts ur ekonomiska och politiska beslut som påverkar deras närmiljö samt i viss mån tvingas förlita sig på vårdnadshavares tillåtelse att låta dem delta i sociala aktiviteter, kan barn i det avseendet anses tillhöra en marginaliserad grupp. Det menar även Bishop & Corkery (2017) som beskriver barn och unga som en sårbar grupp där deras behov avfärdas av bestämmande vuxna.

88% av Sveriges befolkning bor i städer, vilket utgör 1,3 % av Sveriges totala yta, och urbaniseringstrenden förväntas fortsätta (SCB 2022). Kylin & Bodelius (2015) beskriver hur barns tillgång till staden minskar på grund av att platser avsedda för barn, såsom grönområden och bostadsnära lekplatser, byggs bort. Gill (2021) tillsammans med Kristensson (2016) och Kytta (2006) argumenterar för att barns vardagliga rörelsefrihet, det vill säga deras möjlighet att leka och socialisera på egen hand utan närvaron av en vuxen, är det som skapar en barnvänlig stad. Barns rörelsefrihet

begränsas av bristande trafiksäkerhet såväl som vuxnas upplevelse av trygghet i närmiljön. Gill menar vidare att gaturummet är den miljö som har störst potential att gynna barns rörelsefrihet och sociala möten. Aktiviteter såsom att gå, cykla eller leka främjar en god hälsa hos befolkningen på lång sikt, men i takt med att miljöförstöring och förtätning ökar i städer motverkar det viljan och möjligheten att utöva dessa aktiviteter. I och med urbaniseringen ställs högre krav på god stadsplanering och barnens behov och perspektiv bör därför prioriteras (Gill 2021; Kristensson 2016). Kvaliteten på våra städer kommer avgöra vår globala framtid, där design som inkluderar barns perspektiv skapar bättre städer för samtliga invånare (Gill 2021). Gill menar att det som barn behöver - grönytor, frisk luft, säkra gator, tillgänglighet och frihet - även har en positiv inverkan på övriga samhällsgrupper. Kristensson (2016) argumenterar för att tillgången till gröna rum är en rättvisefråga, där lokala brister skapar ojämlika uppväxtvillkor för barn. Hon menar även att förtätning är en ledande orsak till ojämlik fördelning av socialt kapital och att det behövs uppmärksammas inom stadsbyggnadspolitiken. För varje tiokrona som investeras i kvaliteten av barns lekmiljöer i lärandemiljöer, går samhället plus åttio kronor, tack vare barnets förbättrade utveckling och hälsa (Gill 2021).

Figur 12 När vi besökte Vaksalaskolan för första gången lekte flera barn valvet som utgör skolans entré

Barn är inte utomhus i samma utsträckning som tidigare generationer och tid som spenderas på fri lek har minskat till förmån för arrangerade sportaktiviteter (Gray 2011). Skolgårdsmiljön har därför en särskilt viktig roll i barn och ungas utomhusmiljö, då de spenderar en stor del av sin tid där. Särskilt då alla barn inte har en jämlik tillgång på lek- och rekreationsytor. Kristensson (2016) menar att skolgårdsmiljön blir desto viktigare då barnens rörelsefrihet minskar samtidigt som de bostadsnära lek- och rekreationsmiljöerna blir mindre och mer begränsande. Hon menar vidare att det ställer högre krav på de miljöer som faktiskt finns att tillgå.

Enligt FN:s barnkonvention har alla barn rätt till en god uppväxtmiljö, och forskning visar på att den fysiska utemiljön har stor betydelse för barn välmående, utveckling och hälsa (Jansson et al 2021). Samtidigt sker en utveckling där skolor byggs ut för att ta emot ett ökat elevantal. Det resulterar i ett minskat fritytemått, vilket avser skolgårdens totalyta fördelat på antalet barn (friyta, u.å). Det i sin tur resulterar i att högre krav ställs på utformningen av den yta som finns att tillgå för att tillgodose de behov som krävs för en välfungerande och utvecklande utemiljö (Jansson et al 2021). Att utgå ifrån begreppet "behov" kan vara problematiskt i argumenterandet för kvaliteten av barns utomhusmiljöer (Kylin & Bodelius 2015). De menar att begreppet "behov" är svårdefinierbart, och beroende av kontext. Risken är att barns behov av lekmiljöer bortprioriteras till förmån för stadens behov.

I plan- och bygglagen finns riktlinjer på mängd friyta som ska finnas i samband med en nybyggnation av en skolgård samt att det vid brist av utrymme alltid ska

prioriteras friyta framför parkeringsplatser, men det är sedan upp till vardera kommun att bestämma egna riktlinjer (Boverket 2015). En brist på friyta kan anses strida mot barnkonventionen men inga rättsfall har ännu prövats (Agyeman & Duncan McLaren 2015). Forskningen pekar på att skolgårdens storlek är en grundläggande faktor för skolgårdens lekvärde, då det möjliggör kvaliteter såsom naturliga material, grönska och varierande rumslighet samt minimerar konkurrens, konflikt och slitage (Mårtensson 2009; Mårtensson 2013; Mårtensson et al 2009; Männik et al 2018; Kylin & Fridell 2021; Jansson et al 2021).

I en studie av Kylin & Fridell (2021) där de undersökte skolgårdars friyta och kvalitet ur ett barnperspektiv noterade de att den faktiskt lekbara ytan på skolgårdar oftast är mindre än den uppmätta friytan. Några orsaker som de noterade var att exempelvis buskage och vegetation var så pass slitet att det inte fanns något lekvärde, eller att cykelparkeringar och sopstationer var placerade på friytan. Vidare drogs slutsatsen att många av Sveriges skolgårdar troligen har en mindre lekbar yta än angiven friyta per elev, där en för liten yta kan strida mot barnets rätt till en god uppväxtmiljö och därmed ett gott liv.

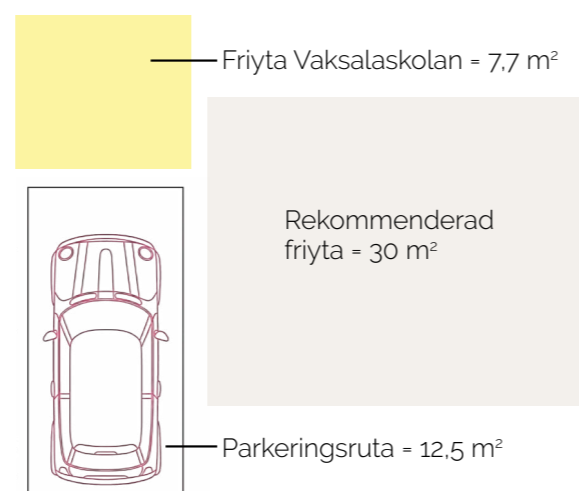
PROJEKTBSKRIVNING

Vaksalaskolan kontaktade SLU i intresse av att samarbeta kring ett förslag på omgestaltning av sin skolgård. Vårt intresse för Vaksalaskolan väcktes då vi tidigare i vår utbildning intresserat oss för problematiken gällande friyta och kvaliteter på skolgårdar och hur det relaterar till barns hälsa och välmående. Vaksalaskolans skolgård har i sin utformning en liten och o varierad miljö, vilket stärkte vårt intresse för att arbeta med Vaksalaskolan då vi såg ett stort behov av förbättring. Vaksalaskolan är en grundskola i centrala Uppsala, med en omfattning på 580 elever, från förskoleklass till årskurs 9 (Uppsala kommun 2020a). Byggnaden ritades av dåvarande stadsarkitekten Gunnar Leche år 1927 och är än idag uppmärksammas för sin arkitektur. Vaksalaskolan är sedan 2001 förklarad som byggnadsminne och byggnaden har tillsammans med den samkomponerade växtligheten ett starkt skydd. Skolgården med dess ytmaterial och utrustning är inte skyddade av byggnadsminnesförklaringen och en utrustning av skolgården är möjlig med Länsstyrelsens tillstånd.¹ År 1959 fick Vaksalaskolan tillstånd för en tilläggsbyggnad som byggdes på skolgården och som idag rymmer matsal, bibliotek och uppehållsrum. Inom snar framtid planeras även ett skolcafé i samma lokaler. Skolgårdens friyta ligger på 4473 m² vilket ger ett friytemått på cirka 7,7 m² per barn, som motsvarar ungefär 60 % av en genomsnittlig, svensk parkeringsplats. Den lekbara ytan är desto mindre, uppskattningsvis runt 4000m², se figur 15. Friytan, som ligger långt under rekommendationerna från Boverket, utsätts för stort slitage varpå gården till stor del består av asfalt. I samband med att tilläggsbyggnaden godkändes i detaljplanen upprättade kommunen ett motkrav:

¹ Henrik Garitz, Bebyggelseantikvarie Uppsala Länsstyrelse, per mail den 01 februari 2022

- Byggnaden kommer att inkräkta på den redan nu för trånga skolgården. Förslaget förutsätter en sådan utformning av Vaksalatorg att skoleleverna få möjlighet att använda viss del av torget som rastplats. (Uppsala kommun 1959)

Idag nyttjas inte torget som rastplats åt eleverna och kommunen har i nuläget inga planer på att möjliggöra det.² Eleverna har inte tillstånd att lämna skolans område under skoltid, utan är hänvisade till att spendera sina raster innanför skolgårdens gränser. Engagemanget kring Vaksalaskolans utformning är stort inom skolan, både hos personal och elever, vilka gärna ser en förändring av utomhusmiljön. Personalen har en utemiljögrupp där de genom enkla medel försöker förbättra skolgårdens kvaliteter.³

Figur 13: Diagrammet visar förhållandet mellan arean för en parkeringsplats, Boverkets rekommenderade friyta samt Vaksalaskolans skolgårdens nuvarande friyta.

² Sara Rytter, landskapsarkitekt och projektledare på Plan- och Byggenheten, Uppsala kommun, per mail den 25 februari 2022

³ Sanna Nowinski, skolpsykolog på Vaksalaskolan, muntligen den 24 mars 2022

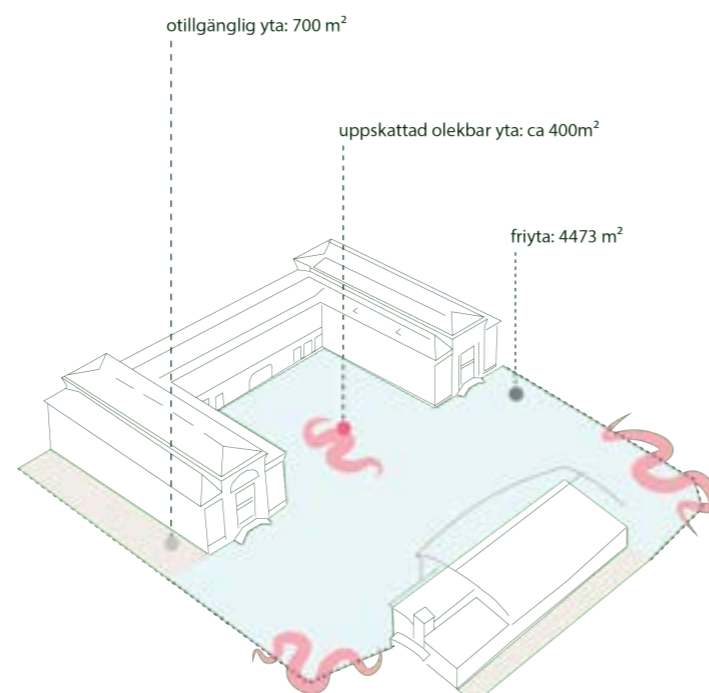

FIGUR 14: UPPSALA Original flygfoto Google Maps

Ett intresse gällande utemiljögrupp finns även hos eleverna, där uppstarten av en elevbaserad utemiljögrupp pågår. Skolgården domineras idag av en fotbollsplan och två basketplaner vilka tar upp en stor del av skolgårdens friyta och står för mycket av de konflikter som uppstår. Aminpour, Bishop & Corkery (2020) beskriver mellanrumspplatser som mindre ytor mellan aktivitetsplatser vilka ger utrymme för självstyrd lek. Vidare beskriver Aminpour, Bishop & Corkery att mellanrumspplatserna har en viktig funktion, särskilt viktig för flickor, då de ger utrymme för mer självstyrd lek. Mellanrumspplatserna är dock ofta förbjudna områden på skolgården och så är även fallet på Vaksalaskolan. En del ytor, exempelvis bakom matsalen och i "valvet" vid huvudentrén, är på Vaksalaskolan förbjudna att vistas på under rasterna, då skolpersonalen inte har direkt överblick över dessa platser, trots att det är områden där barnen gärna vill vara. Reglerna för förbjudna områden varierar något över årskurserna, men den samlade upplevelsen från eleverna är att de inte har tillåtelse att vara på platser där de gärna skulle vilja vara. Skolgårdens få kvadratmeter utnyttjas i dagsläget inte effektivt, och eleverna saknar platser där de kan leka lugna lekar eller vara ifred.

Trenden där skolgårdarna blir allt mindre har bidragit till att offentliga parker och lekplatser förväntas fylla behovet av utvecklande utomhusmiljöer vilket är något som skapar konflikt och slitage (Beckman 2018; Gustafson 2021). Samnyttjande kan användas som en resurs i effektivisering av markanvändning när staden förtätas, men risken med att skapa rum för flera viktiga funktioner på samma yta, exempelvis genom samnyttjande av offentlig park som förskolegård, är att platsen inte blir bra för någon.

När flera av stadens rumsliga kvaliteter förväntas samsas om samma utrymme kan det bidra till gråzoner i ytans funktion och förvaltning, exkludering av mindre konkurrenskraftiga samhällsgrupper samt en upplevd otrygghet (Göteborg stad 2017). Vi anser att samnyttjande inte bör användas som en utväg i skapandet av billiga utomhusmiljöer, utan vi väljer att se samnyttjande som en form av krishantering. Vaksalaskolans friytemått ligger på en sådan låg nivå

Figur 15: Diagram över skolgårdens friyta där skolgårdens totala yta visas i relation till dess lekbara yta.

att barnen riskerar problem som fetma samt undvikande och aggressiva beteendemönster (Jansson et al 2021) och skolgårdens storlek är en grundläggande faktor för att kunna tillgodose en bra miljö för barnen. I förslaget föreslås därför samnyttjande med Vaksala torg, enligt den rådande detaljplanen från 1959, se bilaga 1, samt en form av samnyttjande med Salagatan där skolbarnen får företräde framför trafik och övriga besökare.

Figur 16: Flygbild över Vaksala torg och skolgård. Kartan redovisar gränsdragningar, byggnader och vägar för den aktuella ytan. Flygbild från Google maps med tillägg av författarna

Syfte

Syftet är att föreslå en gestaltning som prioriterar barns jämlika uppväxtvillkor genom att främja lek samt utmana gaturummets traditionella hierarki. Vidare är syftet att exemplifiera hur en skolgård med svåra förutsättningar kan gestaltas med ökade miljöerbjudanden och rörelsefrihet.

Frågeställningar

- *Hur kan Vaksalaskolans skolgård omgestaltas för ökade lekvärden?*
- *Hur kan Vaksalaskolans kringliggande, offentliga ytor omgestaltas för att möjliggöra för samnyttjande med skolverksamheten?*

Figur 17: Vaksalaskolan sett från Vaksala torg, med valvet som utgör huvudentré.

Avgränsningar

Då projektet baseras på Vaksalaskolans förfrågan om att ta fram ett gestaltungsförslag innebär det en geografisk avgränsning till Vaksalaskolans nuvarande skolgård samt kringliggande offentlig yta. Slutprodukten presenteras på ett idéplan, vilket medför att tekniska lösningar på detaljnivå inte presenteras.

Ämnena förvaltning, drift och ekonomi avgränsas då de går utanför det teoretiska arbetets ramar även om frågorna uppmuntras att undersökas vidare för att få en förståelse över förslagets möjliga utmaningar. Förslaget medför en förändring av biltrafik på Salagatan då gestaltningen föreslår en hastighetssänkning och omDispositionering av ytan. Förändringar i trafikflödet och följer av detta kommer inte att utredas utan behöver undersökas vidare vid realisering av förslaget. Avgränsningen gäller även för ändringar i den aktuella detaljplanen som skulle behöva göras vid realisering av förslaget, men även det uppmuntras undersökas vidare.

Arbetet avgränsar samnyttjandet till att endast omfatta samnyttjandets möjligheter till att främja lekvärden utifrån barns perspektiv.

Begrepp

Nedan följer en utredning av centrala begrepp och hur de används i arbetet.

Lek (Lek u.å): Utveckling genom att utforska sig själv och sin omgivning, socialt, kreativt och motoriskt.

Friyta (SFS 2010:900 8 kap. 9§): Markområde avsett för lek och utevistelse i anslutning till byggnation, såsom skola och förskola. Friytan innefattar endast den mark som barnen kan ta sig till och använda på egen hand utan tillsyn vid utevistelse.

Lekbar yta (Kylin & Fridell 2021): Den del av friytan som faktiskt ger utrymme för lek och umgänge.

Samnyttjande (Göteborgs stad 2017): Samnyttjande innebär att en markresurs, gemensamt eller enskilt ägd, används till olika aktiviteter av olika målgrupper.

Miljöerbjudanden (Mårtensson 2009): Från det engelska *affordances* (Kytta 2006). Ett föremål eller plats användarmöjligheter utanför dess, eventuella, förutbestämda syfte.

Rörelsefrihet (Gill 2021): Ett barns möjlighet att röra sig, leka och socialisera fritt i sitt närområde utan övervakning av en vuxen.

metod

Kapitlet omfattar en beskrivning av examensarbetets metoder som används för att besvara arbetets frågeställningar. Metoden innefattar en litteraturoversikt samt metametoden Research by Design, som används som en övergripande metod genom hela arbetet.

Research by Design

Vår metod utgick huvudsakligen från metametoden Research by Design där det vetenskapliga undersökandet pågår parallellt med gestaltungsarbetet (Roggema 2016). Research by Design är en metod som är lämplig att applicera då frågan inte endast kan besvaras med ett svar. Metoden är indelad i tre faser: pre-design, design och post-design (Roggema 2016). Metoden valdes utifrån premissen att vi i vår gestaltning önskade ha en fri dynamik mellan vad vi fann inom vetenskapen och vår gestaltning som ett undersökande av lösningar. Metoden tillät oss att upptäcka nya frågor under arbetets gång där vi, tack vare det parallella tillvägagångssättet, vidare kunde undersöka ytterligare lösningar (Roggema 2016).

PRE-DESIGN

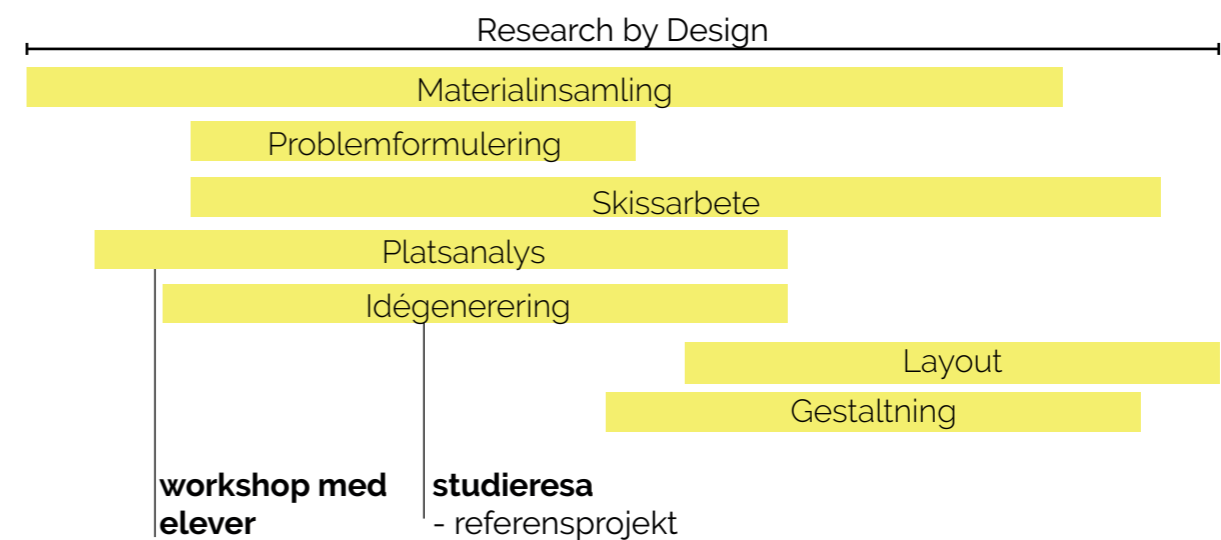
Roggema (2016) beskriver att den inledande fasen karaktäriseras av förståelse för problemet som ska lösas. Vidare menar han att kunskapsinhämtning bidrar till insikter som påverkar de kommande designlösningarna. I vårt fall innefattade pre-designfasen den inledande litteraturöversikten, se kapitel *en bra uppväxtmiljö* samt *samnyttjande* sida 28 respektive 35, inventering och analys av Vaksalaskolan, se kapitel *platsanalys* sida 57, samt studie av referensprojekt, se kapitel *referensprojekt* sidan 40. Genom vårt undersökande av det rådande forskningsläget kunde vi börja formulera våra frågeställningar. Det var först efter det som vi kunde svara på om vårt arbete krävde en designbaserad lösning och därmed var lämplig för metoden Research by Design (2016), vilket vi ansåg var fallet. Vidare arbetade vi fram ett koncept med hjälp av idégenerering, se kapitel *kreativ utforskning* sida 25, och tillsammans med moodboards och skisser, se sida 25, växte det fram en början på ett gestaltungsförslag.

DESIGN

Roggema (2016) beskriver designfasen som hjärtat i processen, där den interaktiva designprocessen intensifieras. Det förutsättningslösa skissandet är ett av arkitektens viktigaste verktyg, där man genom olika skisser testat sina förslag (Birgerstam & Nord 1997). Vi gick in i designfasen genom idégenerering och skisser, se kapitel *kreativ utforskning* sida 25. Under hela gestaltungsprocessen pågick fortfarande förstudien i form av litteraturöversikt och analysarbete. Vi kunde genom vår analys tillsammans med litteraturöversikten och en workshop med eleverna på Vaksalaskolan, se kapitel *workshop* sida 62, arbeta fram en rad programpunkter som vi ansåg avgörande för designlösningarna. Programpunkterna arbetades fram med hjälp av idégenerering, se kapitel *förslag* sida 65. Efter att vi skissat oberoende av varandra, skissade vi tillsammans och genom testande av designlösningar sinsemellan kunde vi landa i ett gestaltungsförslag som vi ansåg var en av många möjliga lösningar på våra frågeställningar. Under tiden som presentationsillustrationer gjordes för gestaltungsförslaget uppstod hela tiden nya frågor, där vi tillsammans rationaliserade kring de olika lösningarna. Gestaltungsförslaget i sin helhet blev därför inte färdigt förrän långt in i post-designfasen.

POST-DESIGN

Den slutgiltiga fasen post-design beskrivs av Roggema (2016) som den kommunikativa fasen. Det är i metodens slutskede som resultatet presenteras tillsammans med dess förväntade effekt på samhället. Den interaktiva designprocessen avslutas, medan en kommunikation mellan problemformulering och lösningsförslaget påbörjas där de nya kunskaperna och insikterna kan delas med omvärlden. I vårt fall speglar publiceringen av det här arbetet vår post-designfas. Genom vår presentation av problem och lösning samt applicering i ett större samhällsperspektiv bidrog vi till kunskapsbildningen inom ämnena barns lek och hälsa samt samnyttjande.

Figur 18: Diagrammet redovisar arbetets olika metoder enligt RBD. Respektive block redovisar respektive metod, när den genomfördes och uppskattad tidsåtagande.

Litteraturöversikt

Förstudien inleddes med en litteraturgenomgång inom två kunskapsområden: *en bra uppväxtmiljö* samt *barn och ungdomars lek*. Litteratursökningen kom i ett senare skede även att beröra kunskapsområdet *samnyttjande* inom en skolgårdskontext. Litteraturöversikten bidrog till insikter kring sambandet mellan barn och ungas lek, deras utveckling samt deras uppväxtmiljö. Vidare kunde vi genom litteratursökningen kartlägga den teoretiska grund som utgjorde bakgrunden till vårt svar på arbetets frågeställningar.

En av huvudkällorna för arbetet var Tim Gills bok *Urban Playground* (2021). Tim Gill är forskare, författare och talesperson i diskursen kring barns rätt till lek, rörelsefrihet och inkludering i samhällsplaneringen. Utifrån Gills teorier fokuserade vi på att finna svar på följande frågor i vårt vidare sökande:

- + *Vad innebär en bra uppväxtmiljö?*
- + *Hur skapar vi värdeskapande miljöer för barn i urbana miljöer?*
- + *Hur inkluderas barn i samhällsplanering idag?*

EN BRA UPPVÄXTMILJÖ SAMNYTTJANDE VAKSALASKOLAN

sid 28

sid 35

sid 15

För att få djupare förståelse för vikten av barns lek och lekmiljöer, vände vi oss till Fredrika Mårtenssons forskning kring barns utomhusmiljöer i relation till deras lek. Vidare använde vi oss av Märit Janssons forskning om skolgårdar, barns lek, barnperspektiv samt hållbar vegetation. Fredrika Mårtensson och Märit Jansson tillsammans med Julia Schneider, Maria Kylin och Linnea Fridell utgjorde en stor del av vår bakgrundsförståelse för sambandet mellan skolgårdens yta och dess kvalitet. De vetenskapliga artiklarna kompletterades med publikationer från Mimmi Beckman, olika kommuner samt barnombudsmannen.

I takt med att diskursen om lek kopplades allt tätare ihop med friyta, kom frågeställningen även att inkludera samnyttjande som ett svar på vår första frågeställning. Litteraturöversikten kom därför även att inkludera samnyttjande och hur samnyttjande kan användas som metod för att skapa bättre lekmiljöer för barn och unga. Frågan är aktuell i ett stadsbyggnadsideal som präglas av förtätning, men det saknas erfarenhet och forskning på ämnet i en svensk kontext. Litteratursökningen breddades därför till att även inkludera populärvetenskapliga artiklar och referensprojekt.

Figur 20: Genom skissandet kunde vi utforska den teori som vi läste om i förstudien.

Figur 19: Visar förstudiens olika delar och var i arbetet de de går att läsa om.

Referensprojekt

Forskning på samnyttjande av gatumiljöer som permanent skolgård visade sig under litteratursökningen vara bristande, vilket ledde oss till valet att göra studiebesök av referensprojekt där vi kunde samla inspiration till gestaltungs lösningar för att komplettera kunskapsinhämtningen. Flyvbjerg (2006) hävdar att för ämnen inom samhällsvetenskap, i vilket landskapsarkitektur ingår, krävs en teoretisk och praktisk grund. Han hävdar att samhällsvetenskapliga teorier stärks genom studier av goda exempel då teorierna drivs av problemlösning och inte metodologi. Han menar vidare att insikter som görs utifrån observationer av referensprojekt är fler och mer komplexa i den bemärkelsen att observatören aktivt måste sätta sig in i de sociala aktiviteter och utmaningar som sker för att få en heltäckande förståelse. I vårt fall kompletterade referensprojekten litteraturöversikten genom att agera exempel på problemlösning i en urban kontext ur ett barnperspektiv. Exempel på samnyttjande i svensk kontext behandlar främst skolgårdar som samnyttjas under kvällar och helger för fritidsaktiviteter vilket inte var i linje med vårt mål med arbetet. I och med frånvaron av referensprojekt i svensk kontext valdes projekt från andra länder inom Europa med liknande förutsättningar avseende friyta och urbana läge.

Projekten valdes ut med hjälp av vår handledare och bedömdes vara möjliga att applicera i en svensk miljö. Samtliga referensprojekt har likheter med Vaksalaskolan förutsättningar gällande friyta, urbant läge och målgrupp. Fyra exempel återfinns i Köpenhamn, där samtliga exempel samnyttjar ett gatuutrymme eller torg som resultat av en trång och urban skolgård. Samtliga skolgårdar har omgestaltats

under det senaste decenniet och bedömdes därför vara applicerbara i dagens moderna kontext. Det sista referensprojektet som studerades, ligger i Berlin och skiljde sig från övriga referensprojekt då fokus inte var på samnyttjande, utan hållbar vegetation och lösa föremål. Innan omgestaltningen av skolgården bestod den, likt Vaksalaskolan, av stora delar asfalt.

Samtliga referensprojekt besöktes under perioden 3 mars till 11 mars. Innan besöken samlades information kring skolans förutsättningar, yta och utformning. En lista, se bilaga 2, sammanställdes vilket utgjorde frågeunderlag att ta i beaktning under besöken. Frågorna togs fram med stöd av Örebros kvalitetsanalys (Beckman 2018) samt litteratur av NACTO (2020). Under besöken studerades dels gestaltningen av miljöerna men även besökarnas rörelsemönster och om, och i så fall hur, de interagerade med redskapen. Anteckningar och foton togs under besöken vilka sammanställdes och diskuterades i direkt anslutning till besöken för att minimera kunskapsbortfall. I enstaka fall besöktes referensprojekten vid mer än ett tillfälle för att undersöka hur användningen skiljde sig under olika tider och dagar.

REFERENSPROJEKT

- Tove Ditlevssens skole, Köpenhamn
- Israels Plads, Köpenhamn
- Guldberg skole, Köpenhamn
- Skolen Ved Søerne, Köpenhamn
- Reinhardswald-grundschule, Berlin

Platsanalys

Platsanalyserna utgick från Vaksalaskolans skolgård samt dess omgivning och gjordes i syfte att fördjupa förståelsen för Vaksalaskolans specifika förutsättningar, vilka utgör grunden för gestaltungsförslaget. Parallellt med platsanalyserna samlades material in från Uppsala kommun samt genom kommunikation med anställda på skolan. Platsbesöken gjordes den 27 januari och 24 mars 2022 under dagtid samt den 18 mars 2022 under kvällstid. Under besöken inventerades och fotograferades växtmaterial, ytskikt och viss interiör.

ÖVERSIKTSANALYS

Inledningsvis togs en översiktsanalys fram över Vaksalaskolans skolgård med omnejd i syfte att förstå skolan sammanhang i relation till Uppsala som stad. Aspekter som särskilt undersöktes var:

- Närliggande parker & lekplatser
- Trafik och parkeringsplatser
- Kollektivtrafik
- Viktiga stråk och målpunkter
- Kringliggande bebyggelse

Dessa aspekter bedömdes viktiga då de har en direkt inverkan på elevernas rörelsefrihet och då utbudet av kringliggande funktioner, som exempelvis parker, kan komplettera utbudet på skolgården. Resultatet sammanställdes därefter i text och kartform.

INVENTERING

Under det första platsbesöket, den 27 januari, gjordes en inventering av skolgården. Inventeringen kompletterades under platsbesöket den 24 mars. Inventeringen gjordes i syfte av att få en bild av platsens fysiska förhållanden och förutsättningar samt hur det påverkar användningen. Inventeringen utgjorde grunden för en analys över platsens förutsättningar, karaktär och upplevd rumslighet.

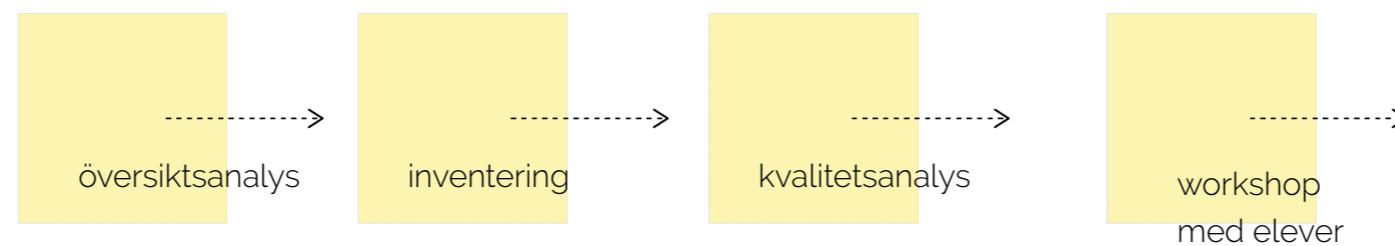
Under inventeringen studerades:

- Ytskikt och vegetation
- Topografi och rumslighet
- Aktiviteter och funktioner
- Sol och skugga
- Trafikbuller
- Entréer, stråk och barriärer
- Spår av lek

Under inventeringen togs anteckningar och fotografier samt producerades skisser vilka i nästa skede sammanfattades till en plankarta.

KVALITETSANALYS

För att granska den befintliga skolgården användes Örebro kommuns analysverktyg Checklista som stöd för bedömning av kvaliteten i lekmiljö, se bilaga 3. En checklista är inte i sig ett heltäckande verktyg, men kvalitetsanalysen innefattar en mängd olika aspekter som är särskilt viktiga i en lekmiljö. På så sätt fungerar verktyget som en bra utgångspunkt inför en kvalitetsgranskning av en lekmiljö samt som ett stöd vid utvecklingen av sagda miljö. Kvalitetsverktyget är uppdelat i kategorierna: "Attraktiv miljö", "Sociala värden", "Fantasi och skapande", "Utforska och experimentera" samt "Rörelseglädje och utmaning". Inom varje kategori finns olika frågeställningar för utvärdering av lekmiljön. Verktyget är inte specifikt utvecklat för skolgårdar varpå vi modifierade vissa frågeställningar inom verktyget för att det skulle vara applicerbart på Vaksalaskolans skolgård. Trots att verktyget inte är utvecklat för skolgårdsmiljöer ansåg vi att verktyget var det analysverktyg som på ett helomfattande vis var bäst lämpat i undersökningen av Vaksalaskolans förutsättningar samt möjligheter för utveckling av skolgårdens lekvärden.

Figur 21: Visar de metoder som användes för att få en bättre förståelse för Vaksalaskolans skolgård.

Workshop med elever

För att få en djupare bild av elevernas upplevelse av sin skolgård utfördes en workshop i tre steg med tre åldersgrupper av elever på Vaksalaskolan. Att utföra undersökningar med barnfokus är enligt Malone (2017) essentiellt för att förstå barns perspektiv. Boverket (2020) menar att dialogarbete med barn och unga kan bidra till trygga och hållbara livsmiljöer, där barnens engagemang för sin egna miljö väcks vilket bidrar till en känsla av ansvar. Vidare erhåller människor, i det här fallet barn, som dagligen rör sig i ett område en unik lokal kunskap, och de kan på så sätt bidra med ett bredare underlagsmaterial som planerare kan använda sig av i kombination med fackkunskap (Khakee et al, 2009).

Att ta fram en karta där barnen får markera ut vad de tycker om och inte tycker om tenderar att leda till att fokus riktas på redskap snarare än funktioner (Beckman 2018). När barn får frågan om att beskriva deras ideella lekmiljö är de begränsade till erfarenhet, både gällande ålder och upplevelser, vilket medför att de tenderar att beskriva miljöer de redan känner till. Istället för att fokusera dialogarbetet mot redskap valde vi att använda metoden som ett verktyg för att få förståelse för hur skolgården används och upplevs av barnen.

Tillstånd för att utföra workshopen gavs genom att samtliga elever fick ta hem samtyckeslappar med tillhörande informationsblad, se bilaga 5. Barnens vårdnadshavare fick sedan ta ställning till information och ge sitt godkännande genom signera lappen. Lapparna samlades sedan in i början av workshopen och endast barn med signerade lappar fick delta.

Workshopen ägde rum under skoltid på Vaksalaskolan

torsdagen den 24 mars 2022. Vi la grunden för workshopen redan veckan innan, då vi skickade ut en enkät till samtliga klasser i skolan. Enkäten bestod av diskussionsfrågor som leddes av vardera klass lärare och syftade till att samla in kvantitativ information kring elevernas upplevelse av skolgården rörande bland annat konflikter, årstidsväxlingar och rörelsefrihet. Enkäter och samtyckeslappar samlades in vid tillfället för workshopen.

Workshopen bestod av en gåtur samt en semistrukturerad gruppintervju, och respondenterna, totalt 40 stycken, delades in i tre fokusgrupper: åk F-3, åk 4-6 och åk 7-9, och workshopen pågick under 60 minuter i vardera grupp. Respondenterna sorterades i grupp baserat på ålder, då olika åldrar bör separeras för att skapa en trygg miljö där barnen vågar ge uttryck för sina åsikter (Derr, Chawla & Mintzer 2018). Respondenterna valdes ut genom ett målinriktat urval vilket innebär att de valdes ut för att bidra till kunskap som svarar på undersökningens mål och frågeställningar (Bryman 2016). Vi valde respondenter så att de skulle täcka alla åldersgrupper på skolan samt att samtycke från både elever och vårdnadshavare fanns. På grund av forskningsetiska skäl anonymiserades respondenternas deltagande.

GÅTUR

Gåturen kan vara en bra metod för att samla in kunskap om hur olika platser används (Beckman 2018). Även Änggård (2015) menar att gåturen är en värdefull metod i arbetet med barn, då barn och unga har stor kunskap om sina vardagsmiljöer. Hon menar vidare att kunskapen kan vara svår att fånga genom traditionella forskningsmetoder då kunskapen till stor

del är upplevelsebaserad. Vi valde att använda oss av en gåtur då det är en metod som ger barnen möjlighet att uttrycka sig på olika sätt, både verbalt men även kroppsligt genom att peka, visa eller leka (Änggård 2015). Vi valde även metoden då det bidrog till en jämnare maktbalans mellan oss och barnen, där de kände sig trygga i en miljö som vi inte kände till sedan innan. Det bidrar till ett mer avspänt och genuint samtal (Änggård 2015). Vi påbörjade gåturen med att möta upp deltagarna vid expeditionen där vi samlade in samtyckeslappar och informerade om dess frivillighet samt syftet med workshopen. Gåturen leddes genom en karta, se bilaga 6, med stationer dit barnen självständigt fick ta sig för att berätta om sina upplevelser av platserna. Som stöd hade vi förberett frågor, se bilaga 7, utifrån de teoretiska ramverken för gåturen. Våra frågor inspirerades framförallt av Beckman (2018) samt Derr et al (2018). Exempel på frågorna var: *Vad gör ni på den här platsen?* och *vad tycker ni är bra med den här platsen?*

Gåturen hade nio olika stationer där olika stationer var olika mycket relevanta för åldersgrupperna vilket innebar att upplägget anpassades utefter respektive åldersgrupp. Eleverna fick tillgång till egna kartor där de olika stationerna var utmarkerade, varpå de själva fick leda oss dit. Väl på plats noterades kroppsspråk, sinnesstämning och rörelsemönster hos eleverna. Eleverna styrde alla samtal själva, men vid behov ställde vi frågor som beskrivet. Tiden spenderad på varje station varierade och vi utgick från elevernas rytm. Gåturen tog mellan 20-30 minuter för varje grupp och avslutades med en uppsamling där vi berättade om nästa moment.

Figur 22: Foto från workshopen med eleverna på Vaksalaskolan. I bild syns kartunderlaget och barnens tankar om de olika platserna på skolgården.

SEMISTRUKTURERAD INTERVJU

Efter gåturen samlades gruppen i en lokal tillhörande lågstadiets fritidsverksamhet. De fick efter eget bevåg dela upp sig mellan två bord där kartunderlag låg utskrivna med pennor och post-it-lappar. Derr et al (2018) menar att en gruppintervju inte bör överskrida 10 personer vilket föranledde vårt val att dela alla grupper på två, så att de inte var mer än 5-7 personer i varje grupp. Fokusgrupperna bjöds på popcorn och saft som de fick fri tillgång till under samtalet. Att bjuda på fika samt se till att lokalen upplevs trygg för respondenterna är två av flera faktorer som Derr et al (2018) listar för en lyckad intervju med fokusgrupper av barn. Den avslappnade atmosfären leder till ett mer öppet och tillåtande samtal. Författarna menar vidare att det är särskilt viktigt att lokalen inte är ett klassrum, vilket gjorde att valet av att hålla intervjun i ett fritidsrum föll sig naturligt för oss då det tillhör elevernas territorium och förhindrar att dialogen påminner om en skoluppgift. Inför diskussionen förbereddes en frågemall, se bilaga 7, med öppna nyckelfrågor, som möjliggjorde för följdfrågor. Frågorna var inspirerade av Derr et al (2018) och exempel på frågorna var: *Vilken är din favoritplats* och *Berätta vad du gör på en vanlig rast?* Respondenterna ombads svara samt resonera fritt utifrån de olika frågorna. Under samtliga träffar fördes anteckningar för att minska risken för kunskapsbortfall. Samtalet styrdes av deltagarna vilket innebar att samtalsämnen skiftade karaktär mellan de olika bordet, men även mellan de olika åldersgrupperna. Styrkan med semistrukturerade intervjuer är att metoden tillåter intervjuobjekten att svara med egna ord (Patel & Davidsson 2011). Under hela diskussionen hade respondenterna tillgång till

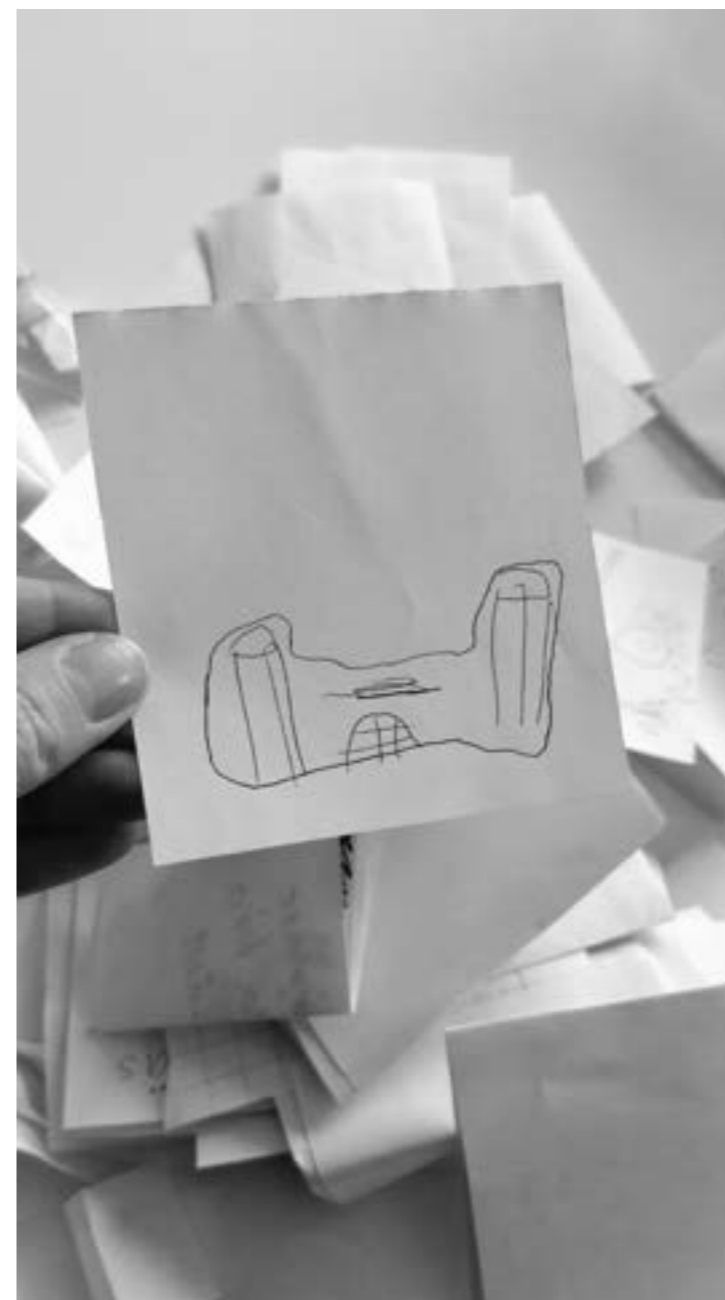
pennor och post-it lappar och de uppmuntrades visa, rita och skriva sådant som de ville dela med sig av, för att fästa på kartunderlaget. Metoden utgjorde ett interaktivt moment som tillät respondenterna att kommunicera utifrån det tillvägagångssätt som passade dem bäst. Intervjuerna med fokusgrupperna pågick mellan 30-40 minuter och efter workshopens slut informerade vi om att vi skulle lämna en idélåda i expeditionen för den som ville bidra med ytterligare synpunkter och idéer.

IDÉLÅDA

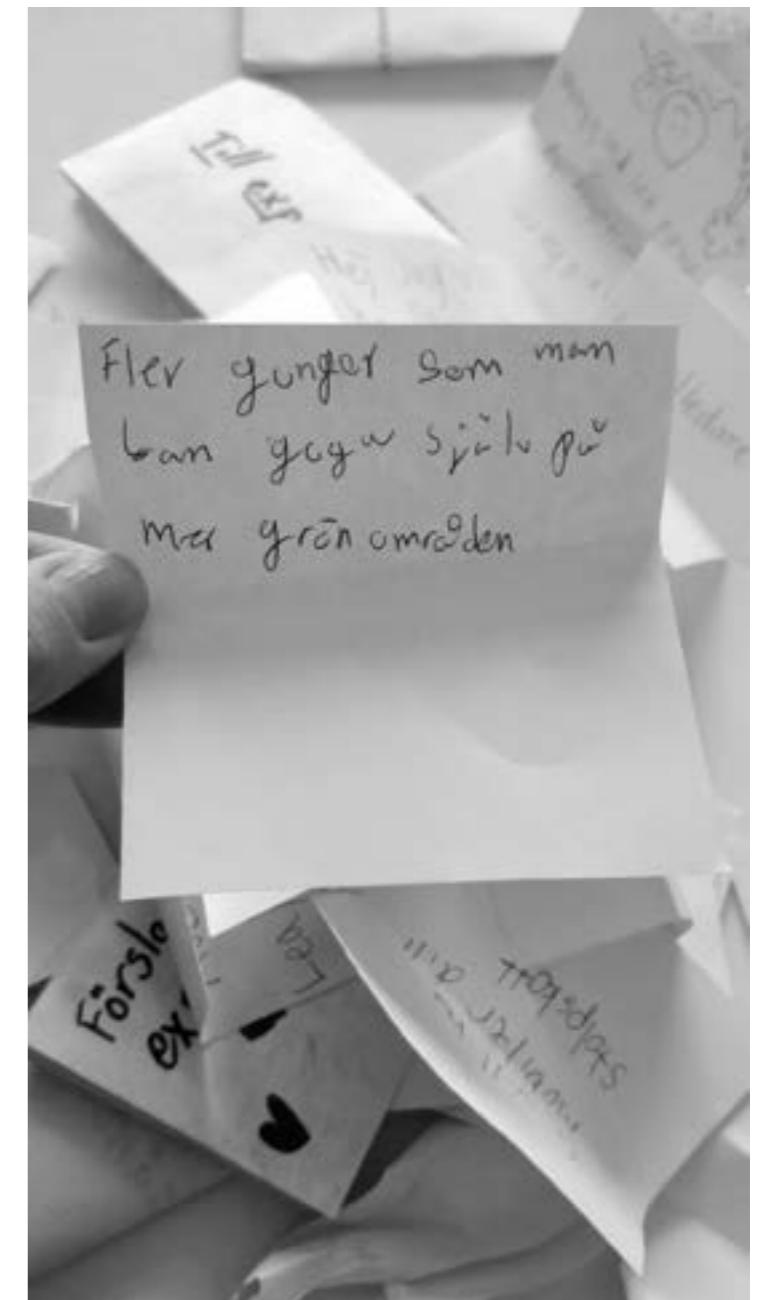
Efter workshopen lämnade vi en idélåda för att samla upp de som inte kunde delta på workshopen. Lådan ställdes i expeditionen tillsammans med en lapp som informerade om lådans syfte såväl som vår bakgrund, se bilaga 8. Elever såväl som personal var välkomna att lämna lappar i lådan och inga restriktioner fanns för vad som kunde lämnas. Information om idélådan gick ut i skolans veckobrev och lådan stod framme i 8 dagar. Idélådan lämnades som ett komplement till workshopen och var aldrig tänkt som en självständig metod för barns deltagande i processen.

Figur 23: Flera barn önskade fler lärare och rastvakter ute på skolgården. Troligen för att det ofta uppstod konflikter.

Figur 24: Illustration på Vaksalaskolan ritat av en av eleverna.

Figur 25 Gungor och grönområden var något som återkom ofta i idélådan.

Kreativ utforskning

Under arbetets kreativa utforskning använde vi oss av metoderna idégenerering, moodboards och skisser, som en del av den första och andra designfasen. Nedan beskrivs de olika delmetodernas tillvägagångssätt och syften närmare.

IDÉGENERERING

Vi valde att strukturera upp tre stycken idégenereringar i syfte att ta oss vidare i skeden då vi hade svårt att ta oss vidare självmant.

Vår första idégenerering handlade till stor del om att strukturera upp ämnesrymden och förstå vilka frågor vi ville försöka svara på i vårt arbete, se figur 26. Idégenerering 1 gjordes i pre-designfasen med hjälp av en idégenereringsmetod som vi valde att kalla för Konkretisering, som tog inspiration från designmetoden Double Diamond (Design council UK u.å). Metoden går ut på att utgå från ett mänskligt behov, i vårt fall barns utveckling, lek, skolgård och samnyttjande. Vi skrev upp de fyra ämnena och gick vidare genom att definiera dem genom avgränsningar, se figur 26. Därefter gick vi igenom orsak och konsekvens och det var genom att strukturera och undersöka samtliga problem som vi kunde reda ut de teman, en bra uppväxtmiljö och samnyttjande, som vi valde som huvudteman i arbetet.

Även idégenerering 2 skedde under pre-designfasen för att arbeta fram vårt koncept. Vi använde oss av idégenereringsmetoden Lotusblomman som går ut på att nio konceptidéer skrevs ned på post-it-lappar (A-I). Utifrån dessa nio koncept togs idéer fram (1-8) som baserades på vardera koncept vilket resulterade i totalt 64 olika idéer. Därefter valdes ett koncept som vi sedan arbetade vidare med genom att sortera och generera

nya associationer till konceptet. Se figur 28 för en illustration över metoden och figur 27 för en bild på hur det såg ut när konceptet arbetades fram. Idégenerering 3 gjordes i början av designfasen, där vi efter workshopen på Vaksalaskolan arbetade fram våra programpunkter.

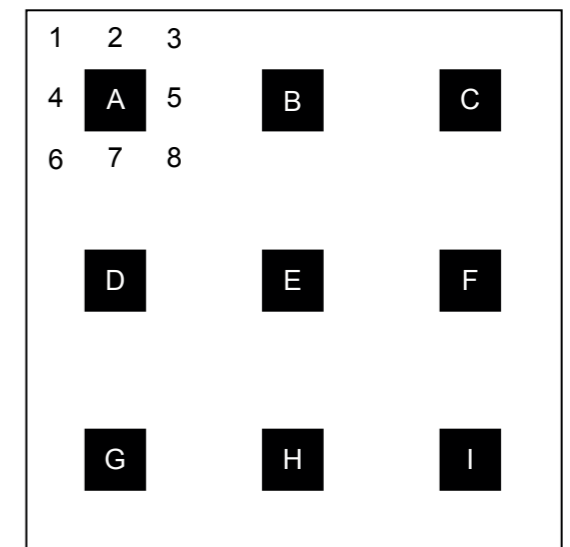
Idégenerering 3 gjordes genom att vi först tog fram tio punkter som vi ansåg att vår design behövde behandla. Punkterna varierade från öka andel fria och tydliggöra entréer till skapa rum för äldre barn och tonåringar. I nästa steg diskuterade vi igenom punkterna och sorterade dem i en prioriteringslista. De punkter inte som inte hade en tydlig koppling till teorin eller ansågs bidra till gestaltningen prioriterades bort. Resultatet av idégenerering 3 blev fyra punkter vilka presenteras under förslaget.

Figur 26: Idégenerering 1 där vi strukturerade upp vårt arbete

MOODBOARD

Under pre-design och design-fasen hämtade vi mycket inspiration genom olika moodboards. Moodboards är en kommunikationsmetod som hjälper till att initiera en kreativ process (Koskinen et al 2011). Vi använde metoden som ett hjälpmedel i kommunikationen sinsemellan för att tillsammans undersöka vilken estetisk riktning som vi önskade ta gestaltningsförslaget. Vi hade en gemensam moodboard via inspirationshemsidan Pinterest där vi kontinuerligt samlade tankar, associationer, lösningar och idéer. Vidare gjorde vi en moodboard där vi samlade liknande material efter att vi tagit fram vårt koncept samt där vi arbetade fram skolgårdens zoner och tydliggjorde deras varierande karaktär. Ytterligare en moodboard gjordes i syfte att ta fram vår grafiska design i arbetets layout.

Figur 28: Visar idégenereringsmetoden "Lotusblomman"

Figur 27: Idégenerering 2 där vi arbetade fram vårt koncept

Figur 29: Inspirationen till konceptet hittades i Vaksalaskolans interiör där snäckformer var återkommande

SKISSER

Genom skissande, kan arkitekten testa sina lösningar och förslag (Birgerstam & Nord 1997). Vi använde oss av skissande under hela designprocessen, för att testa de teoretiska fynden i materialinsamlingen. Skissandet skedde inte alltid under strukturerade former, utan genom att följa inspirationens vågor. Inför vårt första platsbesök gjorde vi en mängd skisser där syftet var att få ut idéer innan vi påverkades av Vaksalaskolans förutsättningar. Skisserna gjordes snabbt, var för sig, och diskuterades inte förrän efter platsbesöket. Vidare använde vi oss av två strukturerade skissmetoder där vi i skissmetod 1 gjorde varsin skiss, som vi sedan bytte för att skissa vidare på varandras lösningar, se figur 30 för exempel. Metoden gav oss utrymme att inspireras av varandras idéer utan att känna press på att komma fram till en direkt lösning. Skisserna behandlade såväl formspråk, som detaljfokuserade gestaltningslösningar. Skisserna var en metod där vi kunde testa olika lösningar och det hjälpte oss att få en större förståelse för rumslighet, skala och form. Vidare fungerade skisserna som ett kommunikationsmedel oss emellan, samt mellan oss och omgivningen. I skissmetod 2 skissade vi tillsammans. Genom att skissa på samma papper samtidigt kunde vi diskutera vårt skissande kontinuerligt vilket genererade nya tankar och idéer för fortsatt inspiration till gestaltningslösningar. Skisserna bearbetade vår parallella kunskapsinhämtning samt analysarbete och skapade tillsammans gestaltningens grundläggande drag i form av stråk, gränser, funktioner och karaktär. Det var genom den skissmetoden som grunden till det slutgiltiga gestaltningsförslaget kom till.

Figur 30: Tidiga skisser på koncept och idéer kring hur gestaltningen kan ta form.

förstudie

Detta kapitel inleds med en litteraturoversikt som redogör för arbetets två teman En bra uppväxtmiljö och Samnyttjande. De teorier, resonemang och begrepp som presenteras kring nämnda teman utgör det teoretiska ramverk som ligger till grund för kommande delar. Detta följs av en beskrivning av de referensprojekt som besökts. Förstudien fördjupar problembilden och utgör ett underlag för analysarbetet och gestaltungsförslaget.

En bra uppväxtmiljö

Genom att planera en stad utifrån ett barnperspektiv, gynnar det barns uppväxtmiljö såväl som övriga medborgare och funktioner inom staden (Gill 2021). Gill beskriver barn som en slags indikator för hållbara städer när det kommer till kvaliteter såsom resiliens mot klimatförändringar, trafiksäkerhet och hälsa. Det finns en positiv korrelation mellan tillgången på urbana grönytor och invånarens sociala och ekonomiska hälsa (Nasri Roodsari & Hoseini 2021). Tillgången på urbana grönytor har även en positiv effekt på den upplevda tryggheten i ett område samt invånarnas fysiska aktivitet och hälsa samt hjälper till att motverka klyftor i socioekonomisk status (Nasri Roodsari & Hoseini 2021; Hoffmann, Barros, Ribeiro 2017). Barn som har spenderat tid i naturen har även setts ha ett större engagemang för miljöpolitik i vuxen ålder (Gill 2021).

Mycket av forskningen som rör sambandet mellan barns lek och deras utveckling och hälsa, samt skolgårdsmiljöer riktar sig mot yngre barn. Uttrycket av yngre barns lek överensstämmer med vår generella bild av lek, varpå många lekmiljöer gestaltas med yngre barn i åtanke (Stadler-Altman & Hilger 2018). Det är lätt att glömma bort att äldre barn också leker, även om den tar sig andra uttryck. Följande kapitel kommer att beröra ett flertal punkter som påverkar kvaliteten på en skolgård och lekmiljö, varpå forskningen främst är framtagen ur perspektiv av yngre barn. Vi menar dock att kvaliteterna även är applicerbara och viktiga för äldre barns lek och utveckling. Mer om hur lekens uttryck förändras över ålder går att läsa i kapitlets sista stycke *Äldre barn leker också* på sida 34.

MILJÖERBJUDANDEN

Begreppet miljöerbjudanden (översatt från affordances) myntades av Gibson på 1970-talet och används för att förklara hur ett föremål kan ha olika användningsmöjligheter (Beckman 2018).

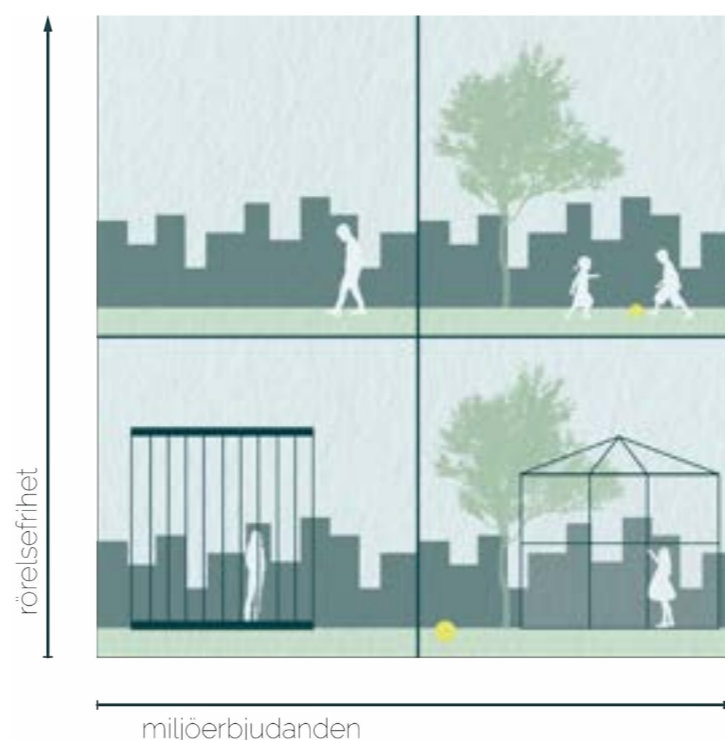
Ett föremål kan erbjuda fler miljöerbjudanden om användandet eller ändamålet går utanför det förutbestämda syftet. Ett anonymt föremål har i regel fler miljöerbjudanden (Beckman 2018). Exempelvis kan en låg mur användas för balanslek och en bänk kan användas för att klättra på, gömma sig under, eller så kan den genom leken agera båt eller rymdskepp. Ju större användningsområde desto mer inkluderande är platsen eller föremålet (Brussoni se Russell 2020, s 31).

RÖRELSEFRIHET

Tillsammans med ett varierat utbud av lekmöjligheter i närmiljön utgör rörelsefrihet det andra centrala kriteriet för en barnvänlig miljö (Kristensson 2016; Kyttä 2004; Gill, 2016). Rörelsefrihet baserar sig utifrån barns möjlighet att röra sig, leka och socialisera sig fritt i sitt närområde utan övervakning av en vuxen. Detta kan röra sig om trygga och tillgängliga gatumiljöer, parker och lekplatser. Den finska forskaren Marketta Kyttä beskriver hur sambandet mellan rörelsefrihet och miljöerbjudanden kan generera en positiv spiral: ju mer barn kan ta sig runt i deras omgivning, desto större utbud av miljöerbjudanden kan de ta del av. Motsatsen innebär tvärtom att en minskad rörelsefrihet leder till en begränsad tillgång av miljöerbjudanden.

ATTITYDER PÅVERKAR LEKEN

Kyttä (2006) lyfter att vuxnas attityd är en viktig aspekt som påverkar leken. I och med att de vuxna har stort inflytande över barns lek har de möjlighet att möjliggöra, men också begränsa, barns lek. Därför är det viktigt att vuxna förstår varför barn leker och att de värdesätter leken som den viktiga lärandeprocess det är. Även Beckman (2018) menar att leken är viktig för barns lärande, se citat till höger. Vidare kopplar Kyttä samman begreppet miljöerbjudanden med attityd och förklarar att en miljö som både har miljöerbjudanden och en tillåtande vuxenattityd är den mest utvecklande lekmiljön.

Att leka är alltså att lära för livet, men det är också en viktig del av det som ger livet mening.

- Mimmi Beckman (2018) s. 8

Figur 31: Visar hur rörelsefrihet och miljöerbjudande tillsammans skapar en barnvänlig stad. Längst ner t.v. ingen rörelsefrihet & inga miljöerbjudande. Längst upp t.h. hög rörelsefrihet och höga miljöerbjudanden. Baserad på ursprunglig illustration av Kyttä (2006).

Olika klassificeringar av lek

I skriften *Lek på riktigt - om att sluta bygga lekplatser och börja skapa rikare miljöer* (Beckman 2018) sammanställs olika klassifikationer av lek som beskrivs inom forskningen för pedagogik och utvecklingspsykologi. Avsnittet nedan är baserat på denna sammanställning:

Motorisk lek: Lek med rörelse och aktivitet, exempelvis klättra, balansera och springa.

Utforskande lek: Där sinnen används för att undersöka världen, exempelvis smaka på saker, lukta på blommor och kladda med lera.

Rollek: Lek där barnen bearbetar sociala situationer, exempelvis genom att leka mamma-pappa-barn eller bondgård.

Fantasilek: Där leken har sina egna regler utan att förhålla sig till omvärlden.

Kreativ lek: Lek där barn skapar och experimenterar genom verktyg, exempelvis måla, bygga eller berätta historier.

Regellek: Lek som utgår från regler som bestäms av de barn som leker leken, exempelvis kull, dunken eller hoppa hage.

Bråklek: Lek med tydlig kroppskontakt som tydliggör sina och andras gränser, exempelvis brottning och armbrytning.

Risktagande lek: Där barn utmanar sig själva och andra genom att utforska läskiga situationer för att förstå och hantera sina rädslor, exempelvis höga höjder eller insekter.

Kommunikativ lek: Lek som fokuserar kring att prata, skoja och vara sociala, exempelvis spela teater eller bara snacka.

Vidlyftig lek: En lek som tillåter en kombination av olika typer av lek i ett flöde och i en rytm som inte hindras av landskapet, utan där barnen vidlyftigt dramatiserar leken tillsammans med miljön.

LEKENS ALLVAR

Lek är en instinktiv lärandeimpuls som kommer naturligt för barn och som är avgörande för barnets utveckling och självförtroende (Williams et al 2017). Mimmi Beckman (2018) definierar lek som all aktivitet som initieras och kontrolleras av barn, så länge den är spontan och frivillig. Vidare beskriver Beckman att leken skapar de förutsättningar vi har för fysisk och psykisk hälsa i vuxen ålder och förbereder oss för framtidens utmaningar. Om barnet inte tillåts tillgodose sitt behov av lek, skapas inte heller de beteendemönster som krävs för att upprätthålla god hälsa senare i livet (Williams et al 2017). Leken har ett inbyggt belöningssystem och det är genom leken som barn utvecklar sina fysiska, sociala och mentala förmågor. Barnet lär sig att lösa konflikter, ta beslut, bearbeta och reglera känslor och tankar samt utvecklas kroppsligt genom att testa gränser, både mentalt och fysisk (Williams et al 2017). Det är även genom lek som barn lär sig samspele med andra barn och vuxna samt får rum för psykisk återhämtning (Beckman 2018).

Barnets uppväxtmiljö är den nyckelfaktor som påverkar deras utveckling och hälsa allra mest. En barndom som är inte ger tillräckligt med utrymme för att leka och utvecklas, har visat sig leda till ökade sjukdomar och svårigheter i vuxen ålder, vilket i sin tur resulterar i ökade samhällskostnader (Williams et al 2017). I en studie av Csikszentmihalyi & Hunter (2003) mättes barns lyckonivåer och resultatet visade på att barnen var som lyckligast när de spenderade tid med att prata och leka med sina vänner. Resultaten stärks av liknande forskning som visar på att barn är som lyckligast när de leker med vänner (Gray 2010). Att barn blir lyckliga

av att leka kan anses vara ett fullgott skäl till att vilja främja deras lek men världen över har barns möjlighet att leka minskat gradvis de senaste 50 åren (Gray 2011). Allra mest har barns möjlighet att leka utomhus tillsammans med andra barn minskat. Under samma tidsspann har även barn och ungdomars psykiska hälsa försämrats genom ökad ångest, depression, känsla av hjälplöshet och även drag av narcissism (Gray 2011). Gray argumenterar för sambandet, där människan har lärt genom lek under hela sin evolution men där den fria leken allt mer har ersatts av organiserad sportaktivitet. Människan lär sig kommunikation, impulskontroll, att reglera känslor samt problem- och konfliktlösning genom lek, något som är avgörande för människans sociala och psykiska utveckling och självkänsla (Gray 2011). Gray (2011) drar därför i sin studie slutsatsen att barns fria lek främjar god psykisk hälsa då de lär sig hantera sig själv och sina egna känslor såväl som världen omkring dem.

LEKEN IDAG

En förändring i det svenska stadsbyggandet sedan 70-talet har gjort stora avtryck i den bostadsnära utemiljön (Kristensson 2016). Kristensson menar att barnen är de stora förlorarna i de senaste decenniernas stadsutveckling, trots att det finns gott om forskning om sambandet mellan barns lek och deras utveckling. I urbana miljöer är det många funktioner som ska samsas om plats vilket innebär att trafik, service och barns miljöer behöver konkurrera om ytan (Gill 2021). De flesta funktioner liksom service och trafik är ekonomiskt mätbara och gynnar människan både på samhälls- och individnivå. Barn och deras lekmiljöer däremot, saknar ett direkt ekonomiskt värde för samhället och bortprioriteras därför i konkurrensen om utrymme

(Gill 2021). Barnen hamnar i en utsatt position där de marginaliseras genom att deras miljöer förhandlas bort till förmån för andra mer konkurrenskraftiga aspekter, vilket minskar barnens möjlighet till en god uppväxtmiljö (Heurlin-Norlinder 2005; Williams et al 2017). Förtätning är idag en etablerad strategi för stadsutveckling och hälften av Sveriges kommuner hade år 2012 en förtätningsstrategi (Kristensson 2016). I Uppsala kommuns (2016) gällande översiktsplan anges förtätning som strategi i utvecklingen av Uppsala. I en strukturrapport (Uppsala kommun 2009) som togs fram i arbetet med Uppsala kommuns översiktsplan menar de att en tät stad har de mest gynnsamma förhållandena för de kontorsbaserade näringarna som dominerar dagens ekonomi, samt att det är en god förutsättning för att fortsätta växa som stad. I samma rapport förutspås befolkningen i Uppsala att fortsätta växa i samma, eller högre, takt än den historiska tillväxten och förtätning föreslås som den strategi som är bäst lämpad.

Katarina Gustafson (2021) driver ett pågående forskningsprojekt där hon gör ett etnografiskt fältarbete för att undersöka förtätningens konsekvenser på Stockholms innerstadsförskolor. I en muntlig presentation av arbetet beskriver Gustafson hur det offentliga rummet blir allt mindre tillgängligt för barn. Hon menar att det finns ett samband mellan tätare städer, mer trafik samt färre närliggande grönområden och barns minskade möjlighet att ta sig ut och leka på egen hand. I takt med att förtätningen ökar, minskar utemiljöerna för barn, både i form av gatuutrymmen, men även dedikerade barnmiljöer såsom förskole- och skolgårdar. Små förskole- och skolgårdar resulterar vidare i att belastningen på offentliga parker ökar och att ansvaret för barns utemiljöer hamnar felaktigt

på parkförvaltaren (Gustafson 2021). Även Beckman (2018), Kristensson (2016) och Gill (2021) beskriver att rörelsefriheten för barn har minskat drastiskt de senaste decennierna, vilket sägs bero på ökad trafik, brist på säkra gång- och cykelvägar men även föräldrarnas oro för olyckor och övergrepp. Under de senaste generationerna har barns rörelsefrihet enligt Gill (2021) begränsats till att sträcka sig till "the shadows cast by their homes" och Beckman (2018) skriver att barn i större utsträckning är hänvisade till lekplatser endast i sällskap av vuxna, vilket även begränsas av vuxenvärldens strävan om att vara tidseffektiv. Enligt Kristensson (2016) kan en minskad rörelsefrihet förstärka bristen på tillgängliga friytor och Kytta (2006) menar att begränsad rörelsefrihet även begränsar tillgången på miljöerbjudanden.

Lagar och regelverk

Barnkonventionen

FN:s barnkonvention är sedan 2020 lag, och konventionen säger att barns rättigheter ska beaktas i beslut kring miljöer som innefattar dem. Lagen kräver att alla barn har tillgång till en god uppväxtmiljö. Artikel 31.1 lyder "Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder och rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet".

Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen ställer krav på att det ska finnas tillräcklig friyta för lek och rekreation vid nybyggnation av skolgårdar (PBL 2010:900). Det finns inga måttangivelser för storleken på friytan utan det är upp till varje kommun att bestämma vad som anses tillräckligt (Boverket 2015).

Boverkets vägledning

Som stöd för kommuner har Boverket (2015) tagit fram en vägledning för planering, utformning och förvaltning i syfte att förtydliga friytans betydelse för barn och ungas lek och lärande. De skriver: *Ett rimligt mått utifrån antalet barn kan vara 40 m² friyta per barn i förskolan och 30 m² friyta per barn i grundskolan.* (Boverket 2015 s. 54).

Vidare lyder vägledningen att skolgården bör överstiga en total friyta på 3000 m² oavsett antal barn. Boverket rekommenderar även att ljudvolymen på skolgården understiger 50 dB på de ytor som är avsedda för lek, rekreation och pedagogisk verksamhet samt att det undergår 55 dB på övriga ytor.

Uppsala kommuns egna riktlinjer gällande friyta för skolor i innerstaden är 30m² per barn i förskola och 15m² per barn i grundskola (Uppsala kommun 2020). Uppsala kommun (2020) har även tagit fram egna krav vid anläggning av skolgårdar som lyder:

- Gården ska erbjuda en varierad miljö och innehålla grönska av naturkaraktär
- Gården ska utgöra en trygg och lekfull miljö som stimulerar fysisk aktivitet
- Gården ska ha ett bra mikroklimat som möjliggör utevistelse i både sol och skugga
- Gården ska utgöra en bra grund för utomhuspedagogik
- Gården ska vara användbar för alla
- Gården ska ha lämpliga ytor för rening och fördröjning av dagvatten

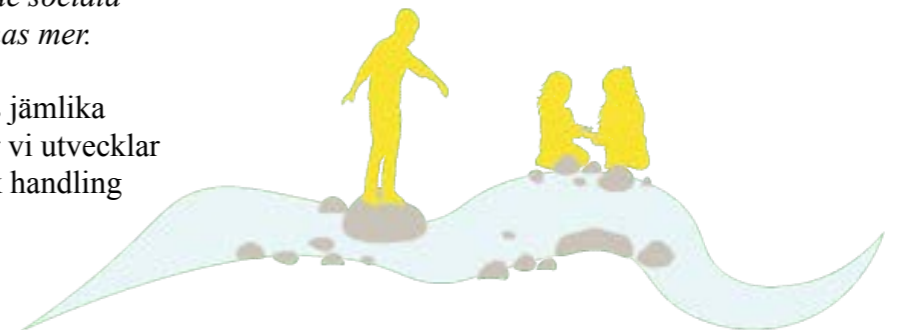
Att riktlinjerna på 15 m² skiljer sig mot Boverkets vägledning 30 m² motiverar Uppsala kommun med att det är en avvägning mot den täta stadsstrukturen. I övrigt ligger riktlinjerna i linje med aktuell forskning, men precis som med riktlinjerna för friyta, riktar de sig endast till nybyggnationer och inte till att förändra redan etablerade skolgårdar. Riktlinjerna är inte heller krav som måste efterföljas, utan det är upp till varje byggherre.

SKOLGÅRD: EN DEMOKRATISK RESURS

Kristensson (2016) beskriver att förtätning och ökad trafik bidrar till en minskad rörelsefrihet för barn i städer vilket innebär att de lekmiljöer som ligger i barns närmiljö får en allt större betydelse. Cosco et al (2010) skriver att skolan är den miljö som barn spenderar mest tid på, utöver sina egna hem. Även Fredrika Mårtensson (2009) menar att skolbarn spenderar majoriteten av sin tid i skolans miljöer varpå det är viktigt att skapa miljöer för elever där de kan mötas och umgås. Skolgårdars kvalitet och friytemått varierar över landet, där skolor i mindre orter har betydligt mer yta än skolor i urbana lägen. SCB:s rapport från 2022 visar att den genomsnittliga friytan för skolor i tätorter med över 100 000 invånare var 24,5 m² per elev år 2020 och motsvarande siffra för skolor utanför tätort var 150,4 m². Det återspeglas även i Uppsala kommuns (2020b) rekommendationer för friytemått där riktlinjerna varierar från 15m² till 30m² per barn beroende på var i Uppsala skolorna ligger. SCB (2022) rapporterar även att friskolors skolgårdar i snitt är 22m² mindre per barn än kommunala skolor. Kristensson (2016 sida 107) skriver:

- Tillgången till gröna rum är också en rättvisefråga. Lokala brister skapar underlag för ojämlika uppväxtvillkor. Flera forskare betonar att de sociala fördelningseffekterna borde uppmärksammas mer.

Då skolgårdar är en viktig pusselbit i barns jämlika uppväxtvillkor, menar vi att vårt arbete där vi utvecklar Vaksalaskolans skolgård är en demokratisk handling som går i linje med FN:s barnkonvention.

KVALITET, STORLEK OCH SLITAGE

Skolans utomhusmiljö reflekterar skolans lärandemiljö. Barn som tillåts koppla bort lärandet under sina raster tar till sig undervisningen bättre under lektionstid (Cunningham 2010). Det finns en relation mellan kvalitet och skolgårdens storlek. En stor ytstorlek är inte en kvalitet i sig själv, men det möjliggör för en större variation av platser, element och aktiviteter (Jansson et al 2021). En större skolgård främjar även barnets motoriska färdigheter. En skolgård som understiger 10,6 m² per barn, löper risk att ge upphov till lägre nivåer av fysisk aktivitet, fetma samt aggressivt och undvikande beteende (Jansson et al 2021). Storlek i kombination med variation i gestaltningen är två nyckelfaktorer som bidrar till att eleverna kan dela upp sig, och engagera sig i de aktiviteter som de anser värdefulla för dem (Jansson et al 2021), utan att konkurrera om utrymmet.

I ett examensarbete av Andersen och Bergqvist (2016) gjordes en kvalitativ studie av en skolgård med friytemåttet på 19 m² per barn. Studien visade på att den begränsade friytan gjorde att konflikter uppstod där barnen tvingas leka nära inpå varandra, då de blev störda i sin lek och inte hade möjlighet att dra sig undan. Studien lyfter att det främst är den aktiva leken som blir hämmad, men även den lugna leken. Ett litet friytemått resulterar även i ett högt slitage vilket påverkar kvaliteten på ytskikt och vegetation samt ökar skötselkostnaderna för ytan (Jansson et al 2021).

I en studie av Männik, Philipson och Linnros (2017) framkom att även förskolegårdar med ett friytemått mellan 20 och 30 m² per barn, utsätts för ett omfattande slitage. Detta synliggörs på Vakalaskolan, och det

höga slitaget har resulterat i att skolgården till stor del är asfalterad eftersom det tål ett mycket högt tryck. Det inslag av växtlighet som finns är i de flesta fall mycket slitet. Skolgårdens begränsade yta och bristande miljöerbjudanden har bidragit till slitaget och omfattningen har i sin tur bidragit till att barnen i viss mån inte tillåts leka i eller med den växtlighet som finns. De hindras exempelvis från att klättra i träden och leka på gräset.

GRÖNSKA OCH TOPOGRAFI

Ungefär hälften av alla svenska skolor har en skolgård där grönskan utgör mindre än halva ytan, och det är generellt lägre i urbana lägen (Jansson et al 2021). Ett barns lekmönster varierar med lekmiljön menar Mårtensson (2009) och när barn får leka, ökar även deras lärande, se citat till höger. Ökad grönytefaktor och biodiversitet kan gynna barns aktivitet, lek, välmående, lärande så väl som sensoriska upplevelse samt ett livslångt engagemang för naturen. Det bidrar även till ett behagligt mikroklimat på skolgården och skyddar mot UV-strålning, som barn är särskilt känsliga för. Barns psykiska hälsa och biologiska åldrande påverkas positivt av mängden grönska i närområdet (Jansson et al 2021) vilket har bevisats genom att studera barns struktur på kromosomer som skyddar mot nedbrytning i relation till deras närhet till gröna miljöer (Miri et al 2020).

I en studie av Raney et al (2019) där de undersökte effekten av tillgången till grönska i fyra urbana områden, fann de dels att barnens fysiska aktivitet och välmående ökade när grönska adderades till tidigare asfalterade skolgårdar dels att barnens sociala relationer mellan kön och ålder förbättrades. Tillgången

When playtimes work well, children are happier and more ready to learn in the classroom. In terms of value, if children can realise the intrinsic value of playtimes, then the instrumental and institutional values will follow.

- Beunderman (2010) se Russell (2021) sid 41

till rikliga grönytor har även visat sig ha en koppling till unga vuxnas psykiska hälsa där gröna skolgårdar potentiellt kan vara en nyckelfaktor (Jansson et al 2020). Mårtensson (2009) refererar till flera studier som gjorts på barns tillgång till gröna miljöer i USA, där resultaten pekar på att barn som har god tillgång till grönska också har lättare att uppfylla de krav på koncentration och självdisciplin som ställs på dem i skolmiljön.

En studie av en skolgårdsmiljö i USA visade att konflikter minskade samtidigt som den fysiska aktiviteten ökade när en tidigare hårdgjord yta gjordes om till grönyta (Raney et al 2019). Det finns även studier som visar att vegetation på skolgårdar har en positiv effekt på barn med ADHD (Russell 2021). Vaksalaskolan har en mycket hårdgjord skolgård och det är inte självklart att unga träd och buskar tål det slitage som skolgården utsätts för. Däremot har skolgården flera äldre träd som tack vare sin ålder och storlek är mycket robusta, även på en skolgård med högt tryck. De äldre träden är en stor tillgång som kan främja elevernas nuvarande och framtida hälsa.

Topografi bidrar till ett landskaps lekmöjligheter, där det stimulerar olika hastigheter i leken samtidigt som det har en rumsbildande effekt (Beckman 2018). I mer komplexa utomhusmiljöer med integrerad grönska och topografi skapas en dynamik och ett leksammanhang som är i ständig prövning och föränderlighet. Dessa miljöer kräver förutsättningar för snabba tempoväxlingar där snabba lekar enkelt byts ut mot lugna stunder (Mårtensson 2009). Vaksalaskolans asfalterade skolgård är i helhet mycket plan i sin

topografi, men under gåturen framkom det att ett några av de yngre barnen brukade leka i de ojämnheter som skapats i asfalten där den spruckit. I groparna samlas vatten vid regn och under vintern skapade det isbanor vilket barnen tycktes uppskatta även om de inte tilläts leka på isen.

JÄMSTÄLLD LEK

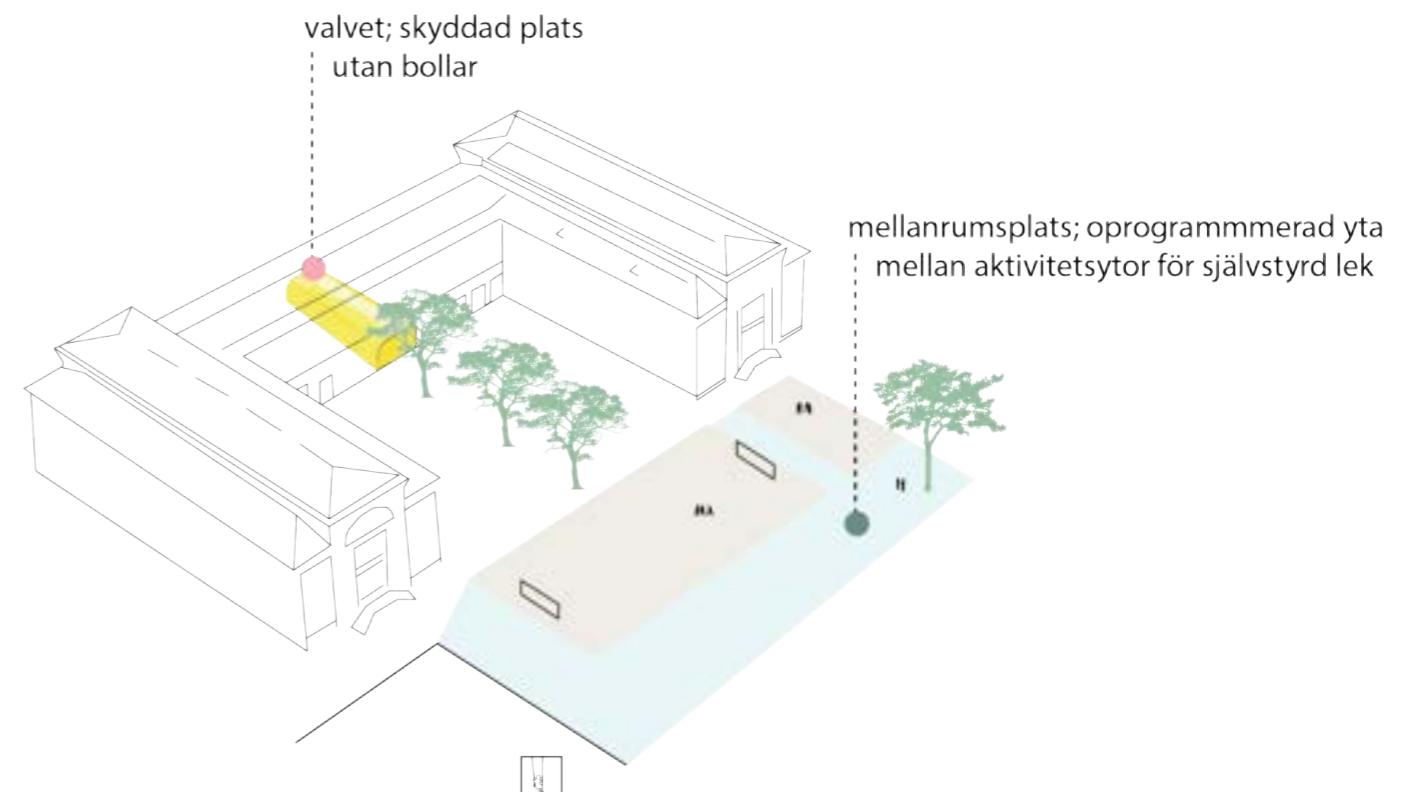
Vegetation på skolgårdar gynnar flickors och pojkars gemensamma lek, och skapar en bättre social miljö (Jansson et al 2021). Flera studier visar på att vissa ytor på skolgården, ofta kopplade till fotbollsplaner och andra programmerade aktivitetsytor samt springlekar, exkluderar flickor ur leken, där gröna ytor istället främjar flickors fysiska aktivitet och en mer jämlik användning av skolgården (Jansson et al 2021). Lösa objekt, lekobjekt som inte upplevs tävlingsinriktade, grönska och högtalare för musik har visat sig gynna flickors fysiska aktivitet (Jansson et al 2021). Vidare menar Jansson et al (2021) att det är viktigt med en stor variation av ytor och aktiviteter då olika funktioner gynnar olika preferenser och behov.

I en fältstudie av Mårtensson et al (2013) visade det sig att grönska bidrar till en mer ålders- och könsöverskridande lekmiljö där både flickor och pojkar samt äldre och yngre barn kan samverka. De platser som i en studie av två svenska skolgårdar ansågs trygga var vegetationsbeklädda, och de platser som ansågs otrygga på skolgårdarna var i regel hårdgjorda (Jansson et al 2021).

I en studie av Aminpour, Bishop & Corkery (2020) där mellanrumspplatser, det vill säga mindre, oprogrammerade utrymmen mellan styrda

aktivitetsplatser, karterades och analyserades visades det att mellanrumssplatserna inte var särskilt högt värderade på skolgården trots att de har en viktig funktion. Tvärtom är mellanrumspplatser ofta "förbjudna" områden dit barnen inte har tillåtelse att gå, vilket drabbar flickors lek negativt i högre utsträckning då mellanrumspplatser är särskilt viktiga för flickor. De oprogrammerade platserna ger utrymme åt självstyrd lek, dit barn kan dra sig undan för att komma undan trängsel, något som har visat sig vara mer önskvärt hos flickor som leker (Aminpour et al 2020). Flertalet av Vaksalaskolans mellanrumspplatser är förbjudna

områden där barnen inte får vistas. Exempelvis bakom matsalen, gräsremsan vid Salagatan och i valvet i huvudentrén. Flera av eleverna uttryckte under gåturen önskemål om att få vistas på platserna, ofta i egenskap för att dra sig undan och få vara själv men även för att fotbollsplanen ger upphov till många flygande bollar. Fotbollsplanen och de två basketplanerna bidrar till att en stor del av Vaksalaskolans friyta endast nyttjas av ett fåtal elever och efter gåtur och platsbesök var det tydligt att planerarna dominerades av pojkar medan flickorna i större utsträckning höll sig i kantonerna.

Figur 32: Illustrationen visar skyddade platser dit elever kan dra sig undan för självstyrd lek.

SÄKERHETSTÄNK BLIR FARLIGT

Barn söker aktivt efter utmaningar i sin lek, både mentala och fysiska, och det är genom de situationerna som de bygger upp sin riskbedömningsförmåga och sitt självförtroende (Beckman 2018). I en studie av Hansen Sandseter, Kleppe & Sando (2020) samlade de in material från närmare 2000 inspelningar av lek, där över 10 % visade sig innehålla någon form av risktagande lek. Med hjälp av informationen av inspelningarna kunde de dra slutsatser kring vikten av barns risktagande i deras lek. Vuxna har idag en tendens att bli mer och mer riskmedvetna samtidigt som barn har ett stort behov av risktagande beteende för att testa gränser då det ger glädje, tillfredsställelse och adrenalinpåslag (Hansen Sandseter et al 2020). Studien visar på att risktagande lek är en vanlig typ av lek där flickor och pojkar deltar lika mycket. Vidare sker mer risktagande lek utomhus än inomhus, då det finns större tillgång på yta och samt att miljön upplevs mer tillåtande (Hansen Sandseter et al 2020).

Trenden idag visar på att det finns en ökad rädsla hos förvaltare och skolverksamheter att ställas till svars om en olycka sker i en lekmiljö, vilket leder till ett ökat säkerhetstänk och mindre utmanande lekplatser och skolgårdar (Beckman 2018). På Vaksalaskolan är ett flertal aktiviteter förbjudna då de anses innehålla en för stor risk för olyckor. Under gåturen berättade skoleleverna om några av de aktiviteter som var förbjudna, bland annat att leka på isfläckar, leka i snö, kasta snöbollar, klättra i träd, gå utanför skolområdet och att leka med pinnar. Trots att en stor del av skolpersonal och pedagoger är medvetna om att det är lärorikt för barn att utforska gränser och ta risker,

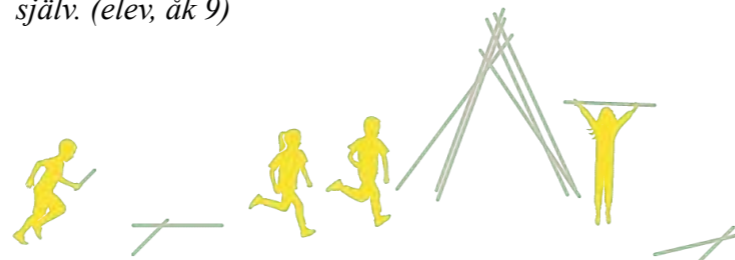
känner många vuxna sig tvungna att skydda barn från olyckor (Jansson et al 2020). Risktagande lek kan utveckla barnens riskanalys och när vuxna sätter förbud och begränsar barns lek, hämmar det även deras lek. Den kan hämmas genom förbjudna områden, föremål och aktiviteter (Beckman 2018).

Better a broken bone than a broken spirit

- Lady Allen Hurtwood

Russell (2021) menar att det kan ge en motsatt effekt att sätta upp gränser för att minimera risker. Det kan istället leda till att för "säkra" skolgårdar upplevs som trista vilket orsakar frustration hos barnen, vilket kan leda till en känsla av att vilja bryta regler och bete sig olämpligt på andra sätt (Russell 2021). Under gåturen på Vaksalaskolan var högstadielleverna den grupp som visade störst frustration. Deras rörelsefrihet hade relativt nyligen inskränkts genom att förbud om att gå utanför Vaksalaskolans skolgård hade införts. Som en av eleverna uttryckte det:

- Jag får övningsköra, men jag får inte gå över gatan själv. (elev, åk 9)

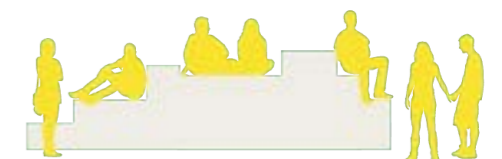
LÖST MATERIAL

Under 1970-talet gjordes en stor studie av svenska lekmiljöer av Lekmiljörådet, där barnens lek studerades (Beckman 2018). En av slutsatserna var att lekredskapen endast användes i några minuter i genomsnitt och många användes inte alls. Istället lekte barnen i landskapet runt omkring. På Vaksalaskolan berättade eleverna att de brukade leka olika lekar så som sandis och inte nudda mark i sanden i anslutning till lekredskapen. Gemensamt för lekarna var att de inte gick ut på använda klätterställningarna eller gungorna som tänkt, utan att de istället använde redskapen som rekvisita för att skapa fantasilekar runt omkring. Barn är mindre regelstyrda än vuxna och använder sin fantasi för att använda ett föremål på andra sätt än tänkt. Ju mer anonymt ett föremål är desto fler användningsområden kan barnet projicera på föremålet. Därför är det viktigt att i en rik lekmiljö för barn ha föremål och redskap som inte är för snäv i sin utformning och målgrupp. Ett bra sätt att berika en lekmiljö med miljöerbjudanden är genom lösa föremål såsom kottar, pinnar, stenar och andra naturmaterial (Beckman 2018). Tillgången till löst material är en av de viktigaste tillgångarna i en lekmiljö då det skapar förutsättningar för kreativ lek såväl som för fantasilek. På Vaksalaskolan finns två bodar för lösa föremål och lekredskap, men ingen av bodarna är öppna regelbundet vilket var ett vanligt förekommande klagomål från eleverna. De önskade ökad tillgång till lekredskap såsom bollar, rockringar och spadar. Lösa föremål främjar lekprocessen, där de lösa föremålen kan föreställa olika saker och på så sätt bidra till en kreativ och samskapande lek (Jansson et al 2021). De allra enklaste och mest naturliga materialen är värdefulla då de kan symbolisera och användas till

nästan vad som helst. De lösa föremålen främjar barns sociala utveckling och bidrar till trygga miljöer för barn (Jansson et al 2021).

ÄLDRE BARN LEKER OCKSÅ

Barns lekmönster förändras med deras ålder. Yngre barn har ett stort behov av fri och aktiv lek samtidigt som äldre barn har ett behov att få utveckla sina sociala relationer genom att hänga, prata och umgås, då det är deras motsvarighet till leken (Beckman 2018). Många lek- och skolmiljöer gestaltas med yngre barn i åtanke vilket resulterar i miljöer som inte attraherar äldre barn (Stadler-Altman & Hilger 2018). Barns bristande rörelsefrihet riskerar att resultera i isolering och ökad kriminalitet. Framförallt tonåringar är extra känsliga för exkludering i utemiljöer, där vuxna kan uppleva tonåringars närvaro som otrygg (Gill 2021; Beckman 2018). Tonåringars användande av det offentliga rummet kan upplevas som störande, vilket är ett resultat av att miljöer riktade till tonåringar saknas. Tonåringar lägger mycket av sin energi på att bygga sin egen identitet och sin roll i den sociala gruppen (Beckman 2018). Det gör att tonåringar behöver varierande och tillåtande platser där de kan umgås i grupp och platser som de upplever som deras egna som de kan påverka och förändra. De behöver platser där de kan själva kan synas men även se andra, samt där de har möjlighet att lämna konstnärliga avtryck för att kunna uttrycka sin identitet i relation till platsen (Boverket 2015; Beckman 2018).

Samnyttjande

Barn får allt mindre utrymme i staden samtidigt som staden består till 20-30 % av gaturum (Stockholms stad 2021). Gill (2021) beskriver att gaturummet är den miljö som har störst potential till att öka barns plats och rörelsefrihet i staden. Vi tror att samnyttjandet av stadens gaturum med barns behov av plats för lek och sociala möten kan utgöra en strategi som löser framtidens utmaningar som uppkommit ur gårdagens förtätning. Vilket även Enrique Peñalosa borgmästare för Colombias huvudstad uttryckt, se citat till höger. För att svara på om samnyttjande är en möjlig lösning för Vaksalaskolan presenteras en teoretisk beskrivning av begreppet samnyttjande samt strategin ur en svensk kontext.

VAD ÄR SAMNYTTJANDE?

Samnyttjande är en markbesparande resurs där samma yta, gemensamt eller enskilt ägd, används för olika aktiviteter, av olika målgrupper (Göteborgs stad 2017). Många av stadens offentliga rum samnyttjas i olika utsträckning, till exempel torg som huserar marknader eller kyrkogårdar som nyttjas som rekreationsytor (Stockholms stad 2021). Samnyttjande i en mer modern kontext rör ofta förskolegårdar som samnyttjar förskolegården med närliggande parkmark eller där skolans lokaler nyttjas av andra verksamheter under kvällar och helger (Göteborgs stad 2021).

SAMNYTTJAN AV FRIYTA

Förtätning påverkar barns miljöer bland annat genom att skolgårdar blir mindre (Jansson et al 2021). Den genomsnittliga friytan på svenska skolgårdar minskar för varje år och har från 2014 till 2020 minskat med 2,6 m² per barn (SCB 2022). Minskningen är störst i tätorter och är nära sammankopplat med bebyggelsestätheten.

Minskningen beror till stor del av att skolor tvingas ta emot fler elever samt en förtätning av skolområden där bebyggelse placeras på tidigare friyta (SCB 2022; Jansson et al 2021). Precis som i Vaksalaskolans fall, där en tilläggsbyggnad upprättades på tidigare friyta.

De senaste årens minskning av friyta har resulterat i att 42 % Sveriges grundskoleelever går på en skola där friytan understiger Boverkets rekommendationer (SCB 2022). I de fall där skolgården inte har tillräckligt stor friyta kan samnyttjande med kringliggande gaturum, parker eller torg användas för att öka skolgårdens yta och kvalitet (Göteborgs stad 2021). I de fall där kommunen är huvudman för den allmänna platsen, finansieras drift och förvaltning genom skattemedel och det är idag inte möjligt för skolan att sluta avtal med kommunen för att nyttja området för enskilt bruk. Ett sätt att möjliggöra för samnyttjande av mark är att göra en del av ytan till kvartersmark med kommunen som huvudman. På så sätt kan kommunen teckna avtal med en skola, förskola eller andra verksamheter som då får företräde på området under dagtid. Om förskolegården eller skolgården i stället ska vara tillgänglig för allmänheten under kvällstid bör kommunen stå som huvudman för skolan eller förskolan. Om skolan har enskilt huvudmannaskap, kan kommunen teckna ett avtal för att ge allmänheten tillträde till skolgården på kvällar och helger. Detta möjliggör även för kommunen att bidra till kostnad för drift och förvaltning.

I svensk kontext finns det inte många exempel på där skolgårdar samnyttjar friyta med offentlig mark. Det är en vanligare strategi i exempelvis Köpenhamn, se referensexempel på hur det kan se ut under kapitel *Referensprojekt* på sida 40. Vid samnyttjande av

gaturum behövs trafikflödet ledas om samtidigt som bullernivåer behövs utredas för att säkerställa att de når kraven (Göteborgs stad 2021). I ett Vinnovaprojekt har möjligheten att samnyttja tre grundskolors friyta med gaturum i centrala Stockholm undersökts genom tillfälliga tillägg. Resultatet visade på ett minskad bilflöde genom gatorna, ökad trivsel och trygghet samt att gaturummets sociala och ekologiska funktioner hade ökat med 30-40 % (Stockholms stad 2021).

Figur 33: 30% av ytan i våra städer består av vägar

Children are a kind of indicator species. If we can build a successful city for children, we will have a successful city for all people.

— Enrique Peñalosa, Borgmästare Bogotá, Colombia

(Cities Alive 2017 s. 4)

POSITIVA EFFEKTER AV SAMNYTTJANDE

Hållbar förtätning, integration och skapande av mötesplatser är exempel på positiva effekter som kan uppstå genom samnyttjande (Malmö stad 2015). Samnyttjande av mark kan även bidra till sänkta kostnader för anläggning och drift samt en attitydförändring kring ägaranspråk där nyttjad mark inte betraktas som otillgänglig utan kan användas för ytterligare ändamål (Larsson 2020). Skollokalerna som nyttjas under kvällar och helger av andra verksamheter har visat sig ha ett flertal positiva effekter.

En utvärdering av skolor i främst amerikansk kontext, har visat på bland annat på förbättrad prestation hos elever, förbättrad klassrumsmiljö, ökat föräldradeltagande samt en positiv effekt på närområdets vitalitet och elevernas relation till samhället (Dyson & Kerr 2016; Bottrill & Boyd 2016). Även Göteborgs stad (2017) rapporterar ett flertal positiva effekter av att lokaler samnyttjas. Bland annat beskriver de hur förlängda öppettider med ett förhöjd närvaro av människor som nyttjar lokalerna minskar förekomsten av skadegörelse. De har även rapporterat om sociala vinster i form av att flickor i större utsträckning tillåts engagera sig i aktiviteter efter skoltid, då de anordnas i skollokalerna.

Samnyttjande av offentlig mark har liknande effekter då ökad aktivitet och ägaranspråk skapar en tryggare utomhusmiljö, samtidigt som den ekonomiska vinsten är stor genom sänkta drift- och anläggningskostnader. En gata som designas för barn gynnar även resterande befolkning, se citat till höger. Stadler-Altman et al (2018) beskriver att samnyttjande skolgårdar, som

även kan nyttjas av barn från området, kan förbättra utbudet av funktioner i den urbana miljön. Genom en samfinansiering kan en mer högkvalitativ miljö skapas vilket resulterar i högre värden som gynnar såväl skolverksamheten som omgivningen. Författarna beskriver även att skolgården kommunicerar skolverksamheten till omvärlden. Genom att skapa en attraktiv skolgård, är det möjligt att skapa ett större intresse för skolverksamheten, lärare och elever.

VARFÖR SAMNYTTJA PÅ VAKSALA?

Samnyttjande kan ha ett flertal positiva effekter, samtidigt som det finns ett flertal utmaningar. Att använda samnyttjande som en resurseffektiv strategi i stadens förtätning är inte något vi argumenterar för, då historien och forskningen visar att det är barns miljöer som försvinner först och att det är barn som far mest illa av effekterna.

I Vaksalaskolans fall är skolgården otillräcklig i yta och kvalitet varpå vi finner det nödvändigt att utöka elevernas yta för utomhusvistelse. Det sker i vårt förslag genom samnyttjande av Vaksala torg, som beskrivet i rådande detaljplanen. Vidare breddas skolgården och tar Salagatan i anspråk. Eleverna kommer att i första hand ges tillträde till skolgården och Salagatan, där trafik stängs av under skoltimmar. Då skolverksamheten inte aktiv kommer Salagatan och skolgården att vara tillgänglig för besökare som rekreationsyta och lekplats.

Förslaget förväntas ge liknande resultat som de resultat som presenterats i de tillfälliga gatuomvandlingarna i Stockholm, se sida föregående sida, alltså mindre trafik och fler sociala och ekologiska funktioner (Stockholms stad 2021). Vidare föreslås Vaksalaskolan

att samordna med verksamheter som kan tänkas vilja nyttja skolgården under de timmar som skolan inte är verksam. Vaksala torg kommer att vara tillgängligt för samtliga besökare under samtliga timmar på dygnet, och inga förändringar görs i avgränsningen mellan skolgård och torg.

SAMNYTTJAN AV ALLMÄN PLATS

Samnyttjan av allmän plats är det inte tillåtet att avgränsa den eller sätta upp egen utrustning om inte polistillstånd enligt ordningslagen finns (Älvstadens utveckling 2021)

SAMNYTTJAN AV KVARTERSMARK

Samnyttjan av kvartersmark innebär att den enskilda fastighetsägaren, som kan vara antingen en bostadsrättsförening eller ägaren av en hyresfastighet, upplåter marken till andra aktörer (Älvstadens utveckling 2021).

If you design a street that works for kids, you design a street that works for everyone.

Janette Sadik-Khan, Commissioner of the New York City Department of Transportation

RISKER MED SAMNYTTJANDE

Samnyttjande av offentlig yta kan bidra till positiva synergieffekter som beskrivet i tidigare avsnitt, men det finns också stora utmaningar. För att minimera risken för negativ påverkan beskrivs de främsta utmaningarna som kommer med samnyttjande, främst med skolgården som kontext, men även hur de kan motverkas i det kommande avsnittet.

Tillhörighet

I en forskningsöversikt om samnyttjande av parkmark, publicerad av Suzanne de Laval (2020) säger Mårit Jansson att förskolor och andra verksamheter som har en egen bra utemiljö även använder andra utemiljöer i högre utsträckning. Hon menar vidare att offentlig mark som samnyttjas med skolor bör vara planerad och gestaltad för skolan i första hand för att minimera risken för konflikter. Miljön behöver upplevas som skolans miljö, för att eleverna ska känna en anknytning till platsen och vilja leka där. I samma forskningsöversikt säger Fredrika Mårtensson att tillhörigheten blir svagare om andra också använder platsen:

- Särskilt markant har jag sett hur det kan påverka flickors lek genom hänsynstagande som gör att de inte ger sig hän i sin lek på samma sätt i miljöer lite längre bort. På en förskola ägnade några flickor mycket tid till att städa sanden med denna motivering.

Boverket (2015) rapporterar att skolbarn som har en egen gård leker mer aktivt än de barn som hänvisas till att samnyttja en närliggande park vilket även Mårtensson menar (de Laval 2020). Barn som har

tillgång till ett grönområde i direkt anslutning till sin skolgård, får en tredjedel av sitt dagliga behov av fysisk aktivitet i skolan. Däremot dras aktivitetsnivån ned ordentligt om barnen är beroende av en vuxen för att ta sig till en lekmiljö.

Gråzoner

Historiskt har markytor av praktiska skäl delats upp efter funktion (Malmö Stad 2015). Varje funktion och verksamhet i staden har haft en egen yta för sitt specifika ändamål. Denna funktions- och ansvarsfördelning försvårar möjligheten att samnyttja mark då samverkan mellan de olika aktörerna ställer höga krav på kommunens och enskilda verksamheters möjligheter att samarbeta kring drift, ekonomi och förvaltning. Det bidrar till gråzoner, både inom den fysiska platsen men även inom ansvarsområden. Gråzoner i samnyttjandet kan bidra till att delar av marken inte förvaltas eller att ytorna blir allt för oprogrammerade vilket i sin tur kan bidra till otrygghet (Malmö Stad 2015).

Konflikt och slitage

I och med att dagens förskolegårdar och skolgårdar blir allt mindre, blir det allt vanligare att kringliggande parker och grönområden nyttjas som utflyktsparker (Göteborgs stad 2017). En studie där Stockholms stads innerstadsförskolor studeras, visar på att utomhusmiljöerna i kringliggande områden överbelastas av förskoleklasser som inte har tillgång till egna skolgårdar (Gustafsson 2021). Det leder till ökat slitage av parkmarkerna och en konflikt mellan skolverksamheten och allmänhetens behov av att nyttja grönområdet då andra besökare inte känner sig välkomna. Det kan bidra till en otrygghet

och exkludering av grupper som inte är tillräckligt konkurrenskraftiga. Därför är gestaltningen extra viktigt i samnyttjad utemiljö, dels för att miljön ska fungera för alla, men även för att miljön kunna omgestaltas efter förändrade behov (Göteborg stad 2017). För att förhindra detta kommer vi i vårt gestaltningförslag fokusera på att skapa delar där barnen kan känna tillhörighet och ägandeskap.

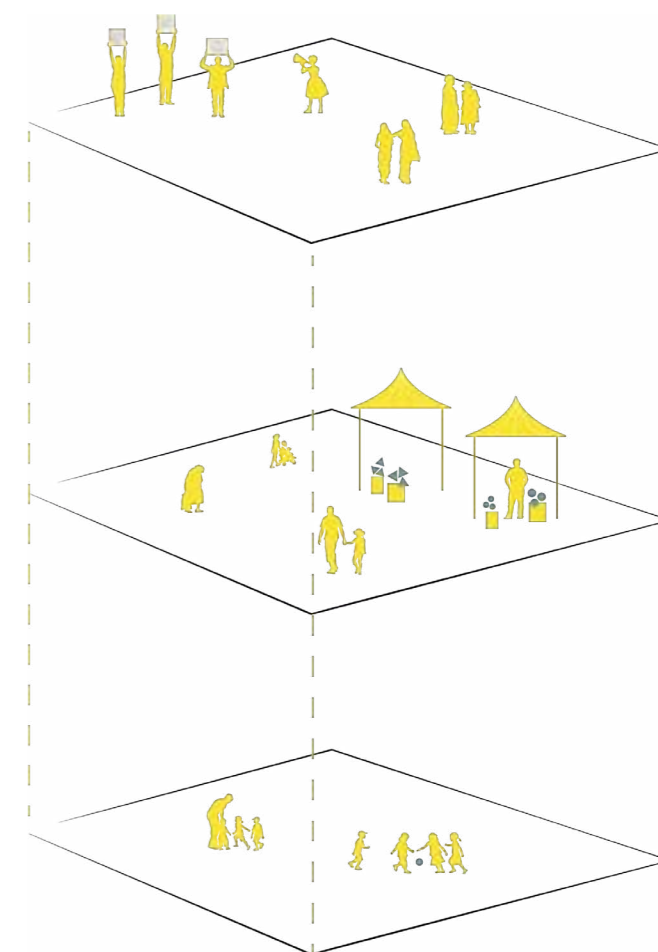
HUR LYCKAS MED SAMNYTTJANDE?

Malmö stad (2015) och Göteborg stad (2017) har konstaterat några återkommande framgångsfaktorer i deras projekt för lyckat samnyttjande. God planering med fastställd budget, styrdokument och ledarskap, anses vara en av de mest grundläggande faktorerna för att framtida samnyttjande ska fungera framgångsrikt. Vidare nämns aktivitetsbaserade faktorer såsom attraktivt läge och temporära aktiviteter under etableringsfasen samt anpassning till lokala förutsättningar som viktiga. Sammantaget kan framgångsfaktorerna sammanfattas som:

- Närhet
- Tydlighet
- Attraktivitet
- Engagemang

I Vaksalaskolans fall ligger de samnyttjande delarna i direkt anslutning till skolgården, vilket även är positivt för elevernas självständighet. Vidare är Vaksalaskolans läge mycket centralt i Uppsala vilket utgör ett attraktivt läge för en lekmiljö. Tydlighet i styrande dokument finns i rådande detaljplan där det garanteras att skoleleverna ska ha tillgång till Vaksala torg som rastplats. Om förslaget realiserar är det av stor

vikt att säkerställa att ansvarsområden för driftfrågor och finansiering tillgodoses, för att upprätthålla tydligheten. Gällande engagemang och vidhållande av aktivitetsnivån av de samnyttjade ytorna i framtiden kommer ansvaret att behöva läggas på samverkan mellan de verksamheterna som berörs.

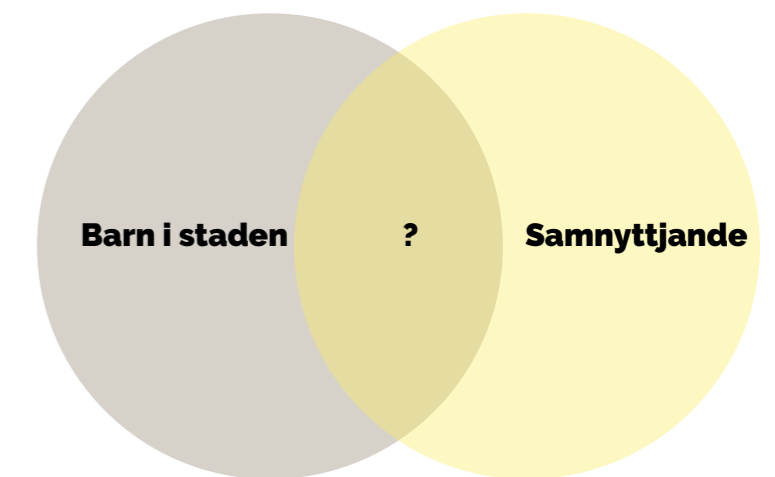
Figur 34: Figuren visar på hur en oprogrammerad yta kan erbjuda plats för ett flertal olika funktioner. Här syns exempel på en demonstration, en marknad och barn som leker.

Vad tar vi med oss från litteraturöversikten?

- Lek påverkar barns uppväxt utveckling samt nuvarande och framtida hälsa i allra högsta grad.
- Barnkonventionen fastställer alla barn jämlika rättighet till en god uppväxtmiljö.
- Barn spenderar majoriteten av sin vakna tid på skolan, vilket innebär att skolgården är en viktig resurs i främjandet av barns utveckling och hälsa.
- Det saknas lagstadgade minimikrav angående skolgårdars likvärdighet landet över, så väl som skolgårdars storlek och kvalitet. Bristen på lagstadgad riktlinjer resulterar i att barns utomhusmiljöer nedprioriteras i samtliga stadsbyggnadsled vilket bidrar till undermåliga skolgårdar gällande storlek och kvalitet.
- En skolgård med höga lekvärden skapas genom tillförandet av grönska, topografi, löst material och lekredskap med flexibel användning
- Det har bevisats att det finns ett starkt samband mellan en skolgårds friyta och dess kvalitet, där en större yta har större potential att tillmötesgå olika barns behov och intressen
- Samnyttjande kan användas som en strategi i ökandet av friyta, där friytan inte är tillräckligt stor för att skapa en miljö med höga lekvärden
- Samnyttjandet av skolgårdar kan även bidra till att förbättra utbudet av funktioner för barn i en urban miljö

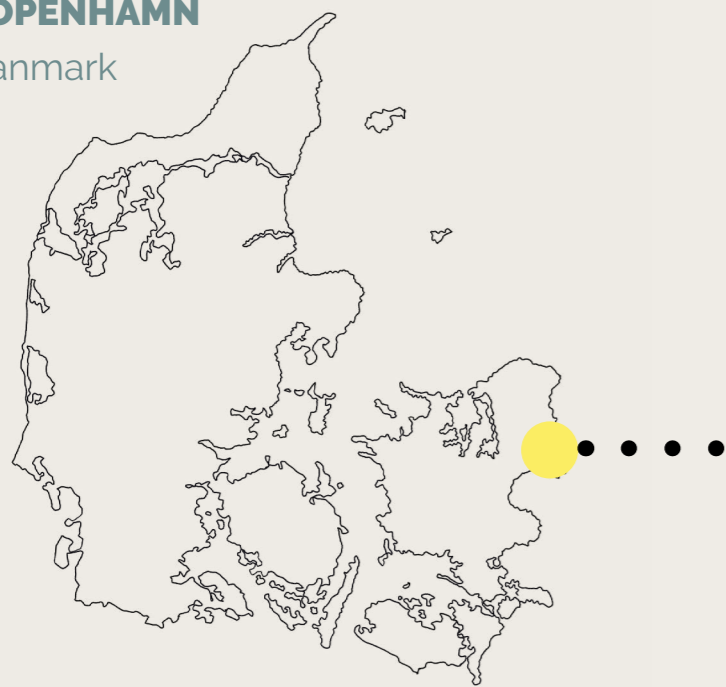
Referensprojekt

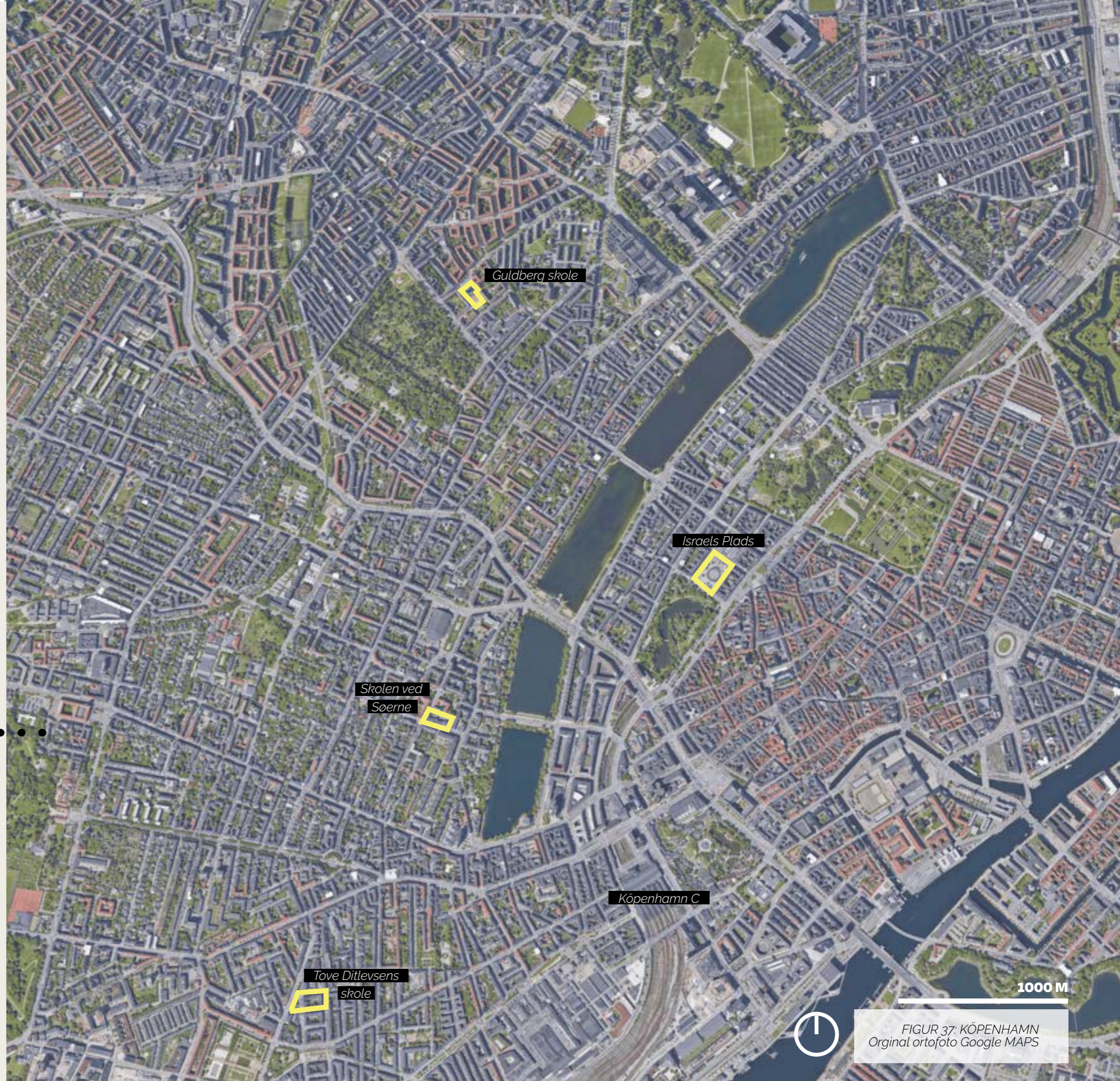
Figur 35: Cirkelarna symboliserar arbetets två teman. Genom att undersöka referensprojekt vill vi få svar på vad som sker när barns utemiljöer samnyttjas.

I det här avsnittet studeras och analyseras fem stycken referensprojekt av liknande karaktär: fyra grundskolor samt ett torg med närliggande grundskola. Fyra av fem referensprojekt är lokaliserade i Köpenhamn, Danmark, och det sista i Berlin, Tyskland. Referensprojekten bidrar till insamlingen av erfarenhet, idéer och inspiration för gestaltningen av Vaksalaskolan samt kompletterar kunskapsinhämtningen gällande samnyttjande av offentliga miljöer för barns lek. Under varje referensprojekt användes förberedda frågor och funderingar, se bilaga 2, som stöd under besöket. Samtliga frågor ställdes inte på samtliga platser, utan ett urval skedde utifrån platsens förutsättningar.

KÖPENHAMN
Danmark

Figur 36: Geografisk placering av Köpenhamn i Danmark.

FIGUR 37: KÖPENHAMN
Original ortofoto Google MAPS

Figur 38: Körbanans formation med skillnader i markmaterial gav en tydlig signal om att se upp

Figur 39: Balansmur med omväxlande sitt- och lekredskap bidrog till miljöerbjudanden

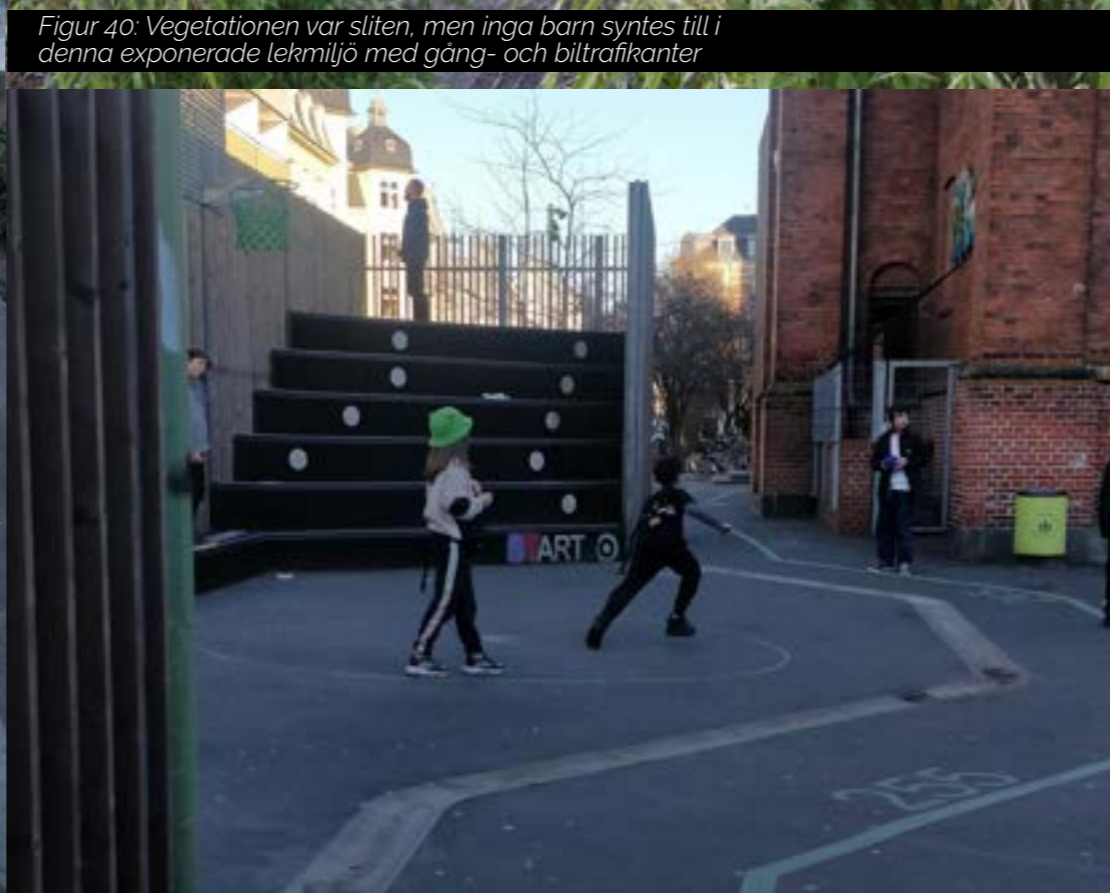
Figur 41: Lekslinga av asfaltsmålning och lekredskap

Figur 42: Slingan fortsatte runt hela skolgården

Figur 40: Vegetationen var sliten, men inga barn syntes till i denna exponerade lek miljö med gång- och biltrafikanter

Figur 43: Flera barn lekte bollekar på skolgårdens bana, medan några satt på läktaren och tittade på

Tove Ditlevsen skole

Vad: Grundskola, årskurs F-9

Var: Vesterbro, Köpenhamn

Beställare: Köpenhamns kommun och Tove Ditlevsen skole

Arkitekt: Nova5 Arkitekter och Thing Brandt Landskab tillsammans med B. Nygaard Sørensen och Ramboll

När: 2012-2015, originalbyggnad från 1883

Storlek: Skolgårdens storlek är uppskattningsvis 1550 m² + 2390 m² som samnyttjas med offentliga gaturum, inklusive körbara. Totalt 4780 m². Med ca 870 elever ger det en friyta på 5,5 m² per barn.

Tid för platsbesök: Fredagen den 4 mars 16:00, samt lördagen den 5 mars 12:00.

PROJEKTBEKRIVNING

Tove Ditlevsen är en centralt placerad skola i Vesterbro, Köpenhamn och under 2012-2015 byggdes skolan om för att göra plats för en idrottshall samt fler elever (Nova5 Arkitekter u.å). I samband med det byggdes skolgården ut över de intilliggande gaturummen. På Frederiksstadsgade samsas körbana med lekutrustning och sittplatser (NACTO 2020). I en intervju med Köpenhamns stadsarkitekt Camilla van Deurs (se Skogberg 2020) beskriver hon hur trafiksäkerheten har ökat efter integreringen av lek i gatumiljön:

- Det är radikalt, men det fungerar. [...] Jag kollade olycksfallsstatistiken med vår trafikavdelning inför den här intervjun och vi har till dags dato [6/1-2020 reds anm.] inte registrerat en enda trafikolycka mellan bil och barn.

Hon beskriver även andra säkerhetsaspekter med de öppna skolgårdarna:

Förr hade vi problem med narkomaner på skolgårdarna under kvällar och nätter. Det låg nålar överallt. Sedan vi gjort skolgårdarna öppna och tillgängliga för alla under dygnets alla timmar har knarkarna sökt sig till andra ställen. De som sysslar med sånt föredrar mer ljusskygga ställen än våra upplysta skolgårdar.

VAL AV PLATS

Tove Ditlevsens skole valdes på grund av sitt urbana läge i Köpenhamn där dess omkringliggande trafik kan liknas vid Vaksalaskolans förutsättningar. Vi studerade hur gränserna mellan lek och trafik designats, hur biltrafiken betedde sig i anslutning till skolgården samt hur trafiksäkerheten uppfattades på plats. Vi studerade även exempel på material, lekutrustning samt växtmaterial för trånga och hårdgjorda skolgårdar med högt slitage. Vidare tittade vi även om och hur platsen användes utanför skoltid och av vilka.

PLATSBESÖK

Skolgården upplevdes trång med smala och svårutnyttjade ytor mellan byggnader. Den sammanhängande ytan är mycket liten, men skolgårdens helhet bands samman med en design som inkorporerade aktiverande lek genom asfaltmålning, studsmattor i markplan och balansslingor. Genom designen aktiveras även de mer svårutnyttjade områdena på skolgården. Designen upplevdes oprogrammerad och lockade pojkar såväl som flickor.

Vegetationen på platsen består till stor del av bambu där spår av lek syntes, se figur 40. Vegetationen erbjöd dock inga skyddade platser i form av lekbuskage eller lekbaser då vegetationen är mycket sliten och placerad i ett utsatt läge med många förbipasserande.

Skolgården saknar överlag platser att dra sig undan till. Det saknas variation i ytskikt och material såväl som naturliga sådana. Vi såg inga spår av konstruerade lösa material, dock var vi på plats efter skoltid då vi ville analysera hur platsen användes av andra besökare. Inte

heller finns naturliga lösa material att tillgå såsom bark eller stenar. Trafiken på Frederiksstadsgade leds i en sicksackformation och tillsammans med dess varierade gatumaterial samt de lekredskap som är synliga från vägen, var signalen tydlig för bilister att sänka farten och se upp för barn. Skolgårdens samnyttjande delar upplevdes inte trafikfarliga, utan tvärtom säkra. Lekredskapen mot vägbanan avgränsas av sittmurar med integrerade cykelställ. Lekredskapen mot de mer folktäta gångstråken upplevdes mer utsatta och få barn sågs leka där. Skolgårdens rörelsefrihet tolkades som god då inga fysiska barriärer likt staket fanns runt skolgården, platsens miljöerbjudanden konstaterades vara god i relation till platsens oprogrammerade karaktär, men sämre sett till tillgången på löst material och variation i miljö.

VAD VI TAR MED OSS

- Planteringarna bestod till stor del av bambu, vilket upplevdes som ett välfungerande val i sammanhang där det förekommer stort slitage, dock är bambu inte lika robust i Uppsalas klimat. Växtmaterialet var väletablerat och frodigt trots det höga trycket.
- Genom asfaltmålningar inkorporerades svårutnyttjade ytor i skolgårdens helhet, vilket aktiverade dessa ytor samt tydliggjorde gränserna för skolgården
- Att materialet förändrades på vägbanan när det övergick i samnyttjad yta, samt att det förekom upphöjningar i vägbanan, uppfattades bidra till att biltrafikens hastighet sänktes och bilisternas försiktighet ökade
- Avsaknaden av staket samt närvaron av belysning bjöd in barn och vuxna att använda ytorna efter skoltid

Figur 44: Skolans storslagna arkitektur machades med lika stora lekredskap

Figur 45 Sittknappar, balans- och klätterställningar låg i mer skyddade delar på skolgården, vid sidan av bollplanerna

Figur 46: Målningar på fasader bidrog till att bollplanerna fick mer flexibel användning

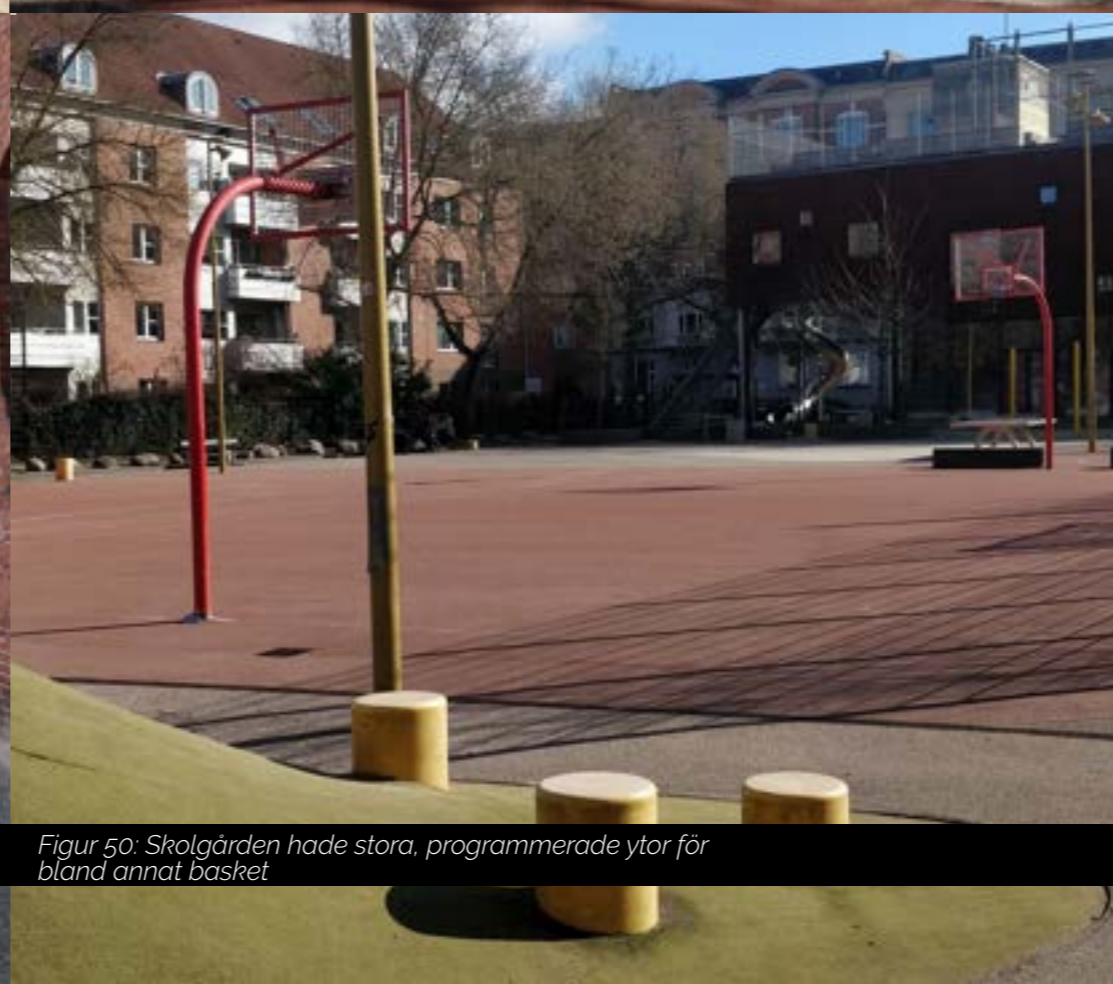
Figur 47: Oprogrammerade lekskulpturer bjöd på utmaning och sinnerliga upplevelser för både barn och vuxna

Figur 48: Slinga i naturmaterial med ytskikt av gummi-asfalt gjorde att vi först hajade till

Figur 49: Slingan av sittknappar ledde oss från torget in på skolgården bakom byggnaden

Figur 50: Skolgården hade stora, programmerade ytor för bland annat basket

Guldberg skole

Vad: Grundskola, årskurs F-9

Var: Norrebro, Köpenhamn

Beställare: Köpenhamns kommun

Arkitekt: Nord Architects och Ramboll.
Leksulpturer av Hans Henrik Øhlers

När: 2007-2010. Originalbyggnad från 1887

Storlek: uppskattningsvis 2950 m² skolgård + 1500 m² torgyta vilket ger en total yta på 4450 m². Med 960 elever uppskattas friytan ligga på cirka 4,6 m² per barn.

Tid för platsbesök: Söndagen den 6 mars kl. 12

PROJEKTBSKRIVNING

Guldberg skole ligger i ett av Danmarks mest tätbefolkade områden med få offentliga utrymmen (Nord Architects u.å). Skolan angränsar till Guldberg Byplads, vilket är ett mindre torg som i samband med projekteringen av Guldberg skoles nya skolgård spärrades av helt för biltrafik. Målet var att skapa ett tryggt offentligt stadsrum, där torg, lekplats och skolgård samsades. Torgytan möjliggör för passage med cykel, men tillåter besökarna att stanna upp längst med bänkarna. Lekredskapen bidrar till en zoneringsområde som även bjuder in till lek. Nord Architects (u.å) beskriver gestaltningen:

- The design is based on the idea that children play in sequences, and the outdoor area is composed of a 'path-sequence' and a 'the floor is made of lava-sequence', both forming a series of activity areas. Both sequences contain several loops, which allows for maximum variation, and help give the schoolyard its unique shape.

VAL AV PLATS

Guldberg skole valdes utifrån dess högexploaterade omgivning samt dess samnyttjande med ett torg, vilket kan liknas vid Vaksalaskolans förutsättningar. Under vårt platsbesök studerade vi hur lekutrustning integrerades i torgmiljön samt balansen mellan den offentliga torgytan och den privata skolgården. Vi tittade på om och hur skolgården användes utanför skoltid och om den upplevdes inbjudande för andra barn än skolans elever. Vi studerade även exempel på flexibla redskap samt slittåliga material.

PLATSBESÖK

Torgytan ramar in av Guldberg skole och Simeons kirke, vilka skapade en intim upplevelse där ett småskaligt torg omgavs av storslagen arkitektur. Torget nyttjades av både vuxna och barn som dels satt på bänkarna dels använde lekutrustningen på torget.

Lekustrustningen på torget ramar in av en visuell gräns i form av sittbänkar och en stor läktare, vilket upplevdes som inbjudande snarare än avgränsande vid ankomst från torget. Lekustrustningen är av överdimensionerad karaktär vilket matchade den maffiga, omgivande arkitekturen samt gav ett lekfullt intryck. Med hjälp av asfaltmålningar leddes besökare in på baksidan av skolan där skolgården fortsatte. Avsaknaden av fysiska barriärer likt staket bidrog till att skolgården användes som lekplats och utflyktsmål även efter skoltid. Ett flertal barn och även besökande vuxna utan barns sällskap var på skolgården under vårt besök, Skolgården har en stor och centralt placerad programmerad yta i form av bollplan men med hjälp av bollplank och målningar kunde ytan användas mer

flexibelt, se figur 46 och 50, och därmed bjuda till till fler miljöerbjudanden. Mellanrumsplatser i form av kantzoner är möblerade med naturliga material såsom stenar och stockar för balans, men ytskiktet består av gummi-asfalt, se figur 48. Det upplevdes märkligt vid första anblick men var troligen ett resultat av högt slitage på skolgården. I övrigt bjuder flera av lekredskapen in till utmaning i form av höjder och olika svårighetsgrader där flertalet lekredskap även hade flexibel användning. Skolgården erbjöd inga lösa material under vår vistelse men en stor redskapsbod som fanns på plats kan eventuellt innebära viss tillgång. I form av naturliga material finns enstaka inslag och stora träd har bevarats på platsen.

VAD VI TAR MED OSS

- Asfaltmålningen från torgytan tillsammans med mindre lekelement ledde in besökare till skolgården trots att den inte syntes från torgytan
- Smala kantzoner aktiverades genom lekfulla balansslingor, där naturliga material kombinerades med gummi-asfalt, vilket minimerade effekterna av högt slitage
- Överdimensionerade lekredskap på torgytan lockade besökare till lek, annonserade torget som en miljö för barn samt gav barnen hög status i gaturummet.

Figur 51: Vodroffslund, med hög andel vegetation och naturliga material, men även inslag av gummiastfalt

Figur 52: Höga klätterställningar och nedsänkningar i marken bidrog till en upplevelse av rymd på skolgården

Figur 53 Den nedsänkta multisportplanen där pojkarna spelade fotboll och flickorna lekte andra lekar i gradängen

Figur 54: Leksulpturer bjöd på utmaning och sinnliga upplevelser för både barn och vuxna

Figur 55: Varför ta trappan, när du kan klättra upp på en klättrvägg och åka rutschkana ner?

Skolen Ved Søerne

Vad: Grundskola, årskurs F-5

Var: Frederiksberg, Köpenhamn

Beställare: Frederiksbergs kommun

Arkitekt: ETN Arkitekter tillsammans med AART Architecter

När: 2017-2019. Originalbyggnad från 1877

Storlek: uppskattningsvis 2400 m² skolgård + Vodroffslund om 720 m². Totalt 3120 m². Med 670 elever ger det en friyta på 4,6 m² per barn.

Tid för platsbesök: Fredagen den 4 mars kl. 15

PROJEKTBEKRIVNING

Frederiksberg är nordens mest tätbefolkade kommun och har en klassisk innerstadskarakter med låg andel gröna ytor (Öresundsinstitutet 2015). Projekteringen av Skolen Ved Søernes skolgård och det intilliggande grönområdet Vodroffslund startade i ett gediget workshoparbete med eleverna där inspiration hämtades från bland annat Guldberg skole, beskriven ovan, och Israels Plads, beskriven nedan (ETN Arkitekter 2017). Under anläggningen av skolgården skapades en tillfällig skolgård i det kringliggande gaturummet. Målet var att skapa en öppen skolgård där skolgården integrerades i stadsrummet vilken då kunde användas utanför skoltid. Skolgården var även en del av Frederiksbergs kommuns mål med dagvattenhantering. Skolgården har därför ett underjordiskt vattenmagasin, och tillsammans med den intilliggande gatan och förväntas kunna hantera 680 m³ dagvatten (Frederiksberg kommun 2017). ETN beskriver sin gestaltning:

- Idéen är att skapa visuellt synliga förbindelser genom skolgården, som uppmuntrar dig att ta en genväg genom det nya, urbana området eller att göra ett uppehåll en stund och prata med de andra från närområdet. Idéen är att arbeta med lättförståeliga avgränsningar för skolgården, som fortfarande öppnar upp för ett naturligt flow genom skolgården och tillåter besökare att kika in och titta ut. (översättning från danska, av författarna)

VAL AV PLATS

Skolen ved Søerne valdes ut på grund av dess kringliggande hårdgjorda och tätbefolkade miljö. Skolan ligger i anslutning till mindre trafikerade vägar och nyttjar flera kantzoner mot bilvägar som lek miljöer. Under platsbesöket studerade vi gränserna mellan biltrafik och lekutrustning samt hur trafiksäkerheten upplevdes på plats. Vi studerade även hur rumsligheten på skolgården upplevdes på grund nedsänkningar samt hur platsen användes och av vilka, samt material på ytskikt och redskap.

PLATSBESÖK

Skolgårdens intryck dominerades av hårda material och väggar i form av höga tegelbyggnader, men mjukas upp genom stora träd vilka inorporerade lekhus och klätterställningar på hög höjd. Naturmaterial är återkommande på skolgården i form av stenblock och stockar. Tack vare en stor nedsänkning av skolgårdens mark, se figur 52, upplevdes skolgården rymligare. Nedsänkningen skapade slutna rum med viss rymd och bidrog till flexibelt användande av platsen genom att stimulera olika aktiviteter och hastigheter. Lekredskap erbjöd olika utmaningar kopplade till dem, exempelvis en trappa med rutschkana och klättermvägg, se figur 55, Inget löst material fanns att tillgå och det saknades mindre rum för barnen att dra sig undan till. Skolgården upplevdes städad utan spår av lek och med stor andel programmerad yta. Multisportplanen uppfattades som det mest populära inslaget på skolgården där barn med olika behov och intressen kan samlas. Multisportplanen erbjöd bollspel samt sittplatser i gradängen som skapades av nedsänkningen. Det noterades att främst

pojkar spelade fotboll, medan flickor lekte andra lekar i gradängen. Multisportplanen var instängslad vilket gav intrycket av att planen var exklusiv för skolelever och hur platsen användes utanför skoltid gick inte att utvärdera. Det lilla grönområdet Vodroffslund, användes av flertalet vuxna som besökte platsen med mindre barn, yngre än i skolålder. Mot bilvägen avgränsas Vodroffslund med staket av rep och lekutrustningen uppfattades ha en yngre målgrupp. Vodroffslund är rikt på växtmaterial och naturliga material, men med inslag av gummi-asfalt, troligen för att motstå högt slitage. Tack vare tillgången på växt- och naturmaterial finns det gott om löst material att tillgå. Grönområdet bidrog även till att locka in besökare vidare till skolgården, som var mindre synlig från gångstråken. På skolgården är körbanorna tydligt avgränsade genom variation av ytskikt men inga fysiska barriärer finns utöver en låg sittmur med släpp, se figur 54.

VAD VI TAR MED OSS

- Nedsänkt multisportplan med kantzoner av sittgradänger gav rum för programmerad såväl som spontan lek där olika intressen och behov kunde mötas
- Stora träd gav skolgården ett lummigt intryck med vandrande lövskugga trots stor andel hårdgjorda material
- Nedsänkningar i marken och höga klätterställningar gav skolgården en större upplevd rymd, trots den lilla ytan
- Även trappan upp till skolans entré hade ett lekvärde där det inorporerats en rutschkana för att komma ner och en klättermvägg för att komma upp

Figur 56: Besökare satt i både trappor och i topografin av gummiastfalt runt multisportplanen

Figur 57: Skateboardrink bidrog till lekstimulerande topografi även för barn utan hjul att rulla på

Figur 58: Inte ett enda barn lekte på de anvisade lekredskapen i utkanten av torget

Figur 59: Multisportplanen hade flertalet olika mål och linjemålningar

Figur 60: En dansuppvisning av en grupp tonåringar lockade en stor publik

Figur 61: Flertalet barn lekte runt den, för närvarandet, torra vattenrännan

Israels Plads

Vad: Skolgård för två skolor samt offentligt torg

Var: Nørreport, Köpenhamn

Beställare: Köpenhamn stad

Arkitekt: COBE tillsammans med Sweco Architects

När: 2014

Storlek: 12 500 m²

Tid för platsbesök: Söndagen den 6 mars kl. 15

PROJEKTBEKRIVNING

Israels Plads var från början en marknadsplats som senare omvandlades till en parkeringsplats. Efter en tävling gjordes platsen om till ett torg, med 100 parkeringsplatser under jord och är en del av Köpenhamns strategi att skapa mer urbant liv och mindre trafik. Torget hanterar dagvatten och skyfall genom den vattenrännan som är inorporerad i torgets design, och hyllar dess historiska användning som marknadsplats. COBE (u.å) beskriver Israels Plads:

- The plaza is turned into a vibrant and active urban place that celebrates diversity and livability. This is where children play during recess, where friends meet for a beer after work, and where Copenhagensers meet for flea markets on Saturdays.

Tre olika skolor använder torget som närmast lek miljö, och två av skolorna har Israel Plads som sin skolgård. Skolgården är öppen för alla, men ramas in av en symbolisk stålkant i oxiderat järn. Kristian Villesen (2019) som har barn på ena skolan som använder Israel Plads som skolgård skriver i en krönika:

Eleverna går inte utanför den bruna kanten, vilket i grunden är rätt flippat, när man tänker på det. Staket är inte nödvändigt för barn. En brun kant räcker. (översättning från danska av författarna)

VAL AV PLATS

Israels Plads valdes då det till skillnad från de andra referensprojekten är ett torg i första hand, och en skolgård i andra hand. Torget är större än Vaksala torg på sina ungefär 8500 m² men vi ansåg att det ändå kunde ge oss erfarenhet kring hur ett torg kan erbjuda lekvärden för skolelever. Under platsbesöket studerade vi hur besökare nyttjade torget hur besökare rörde sig och på olika sociala platser. Vi studerade vilka aktiviteter som försiggick och hur barnen använde torget. Vidare tittade vi på ytskikt och materialval samt hur multisportplanen användes.

PLATSBESÖK

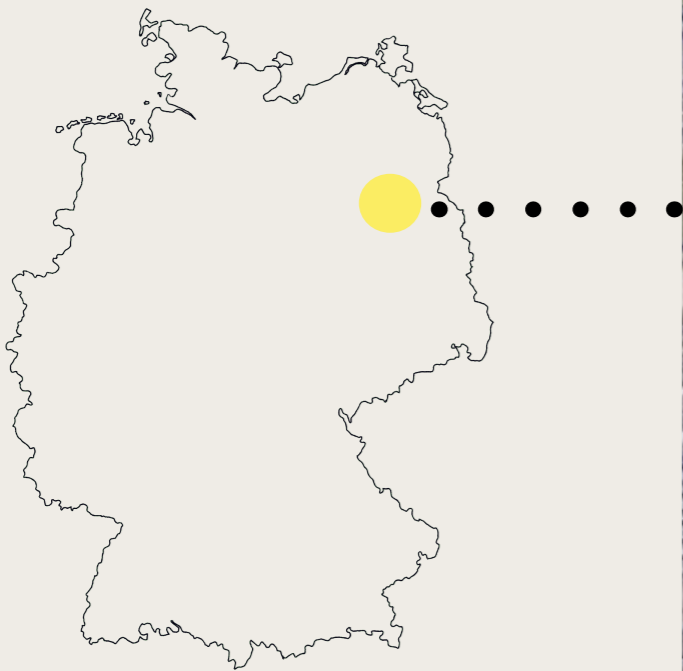
Besökare satt på uteserveringar i anslutning till torget såväl som på alla de platser där torget erbjöd sittmöjligheter. Främst användes de oprogrammerade sittplatserna i trapporna, se figur 56, men även på gummi-asfalt kring multisportplanen. Gummi-asfalt runt multisportplanen har en topografiskt varierad form, vilket inspirerade till lek hos de yngre barnen. Även den torra vattenrännan, se figur 61, användes av barn för lek. Lekredskapen på torget användes inte av några barn under vårt besök utan samtliga barn lekte på de oprogrammerade ytorna. Redskapen är placerade i en kant av torget som inte används i särskilt stor utsträckning av resterande besökare vilket vi noterade som en trolig anledning. Äldre barn lekte på torget genom att åka rullskridskor runt multisportplanen och det pågick även en stor dansuppvisning med tonåringar som även tog plats över trappan som användes till läktare, se figur 60. Multisportplanen har ett flertal olika bollplaner, vilka alla användes. De som använde bollplanerna upplevdes vara av olika målgrupper

även om torget i övrigt dominerades av en relativt ungdomlig användargrupp. Vi upplevde platsen som mycket välanvänd och uppskattad av besökare, men i egenskap av skolgård saknar den skyddade rum med möjlighet att dra sig undan, vegetation, lugna mellanrumsplatser och lösa föremål även om det finns topografi, vattenlek och sociala ytor. Torget uppskattades ha ett stort besöksstryck, varpå ytskikten i stor utsträckning är hårdgjorda men utifrån vårt besök kunde vi inte dra några slutsatser kring uppkomst av konflikt och konkurrens avseende de skolelever som nyttjar torget som sin skolgård. Vår uppfattning är dock att skolelevernas tillhörighet till platsen är relativt svag då det inte syntes några spår av lek eller avtryck som signalerar att platsen är nyttjad av skolelever.

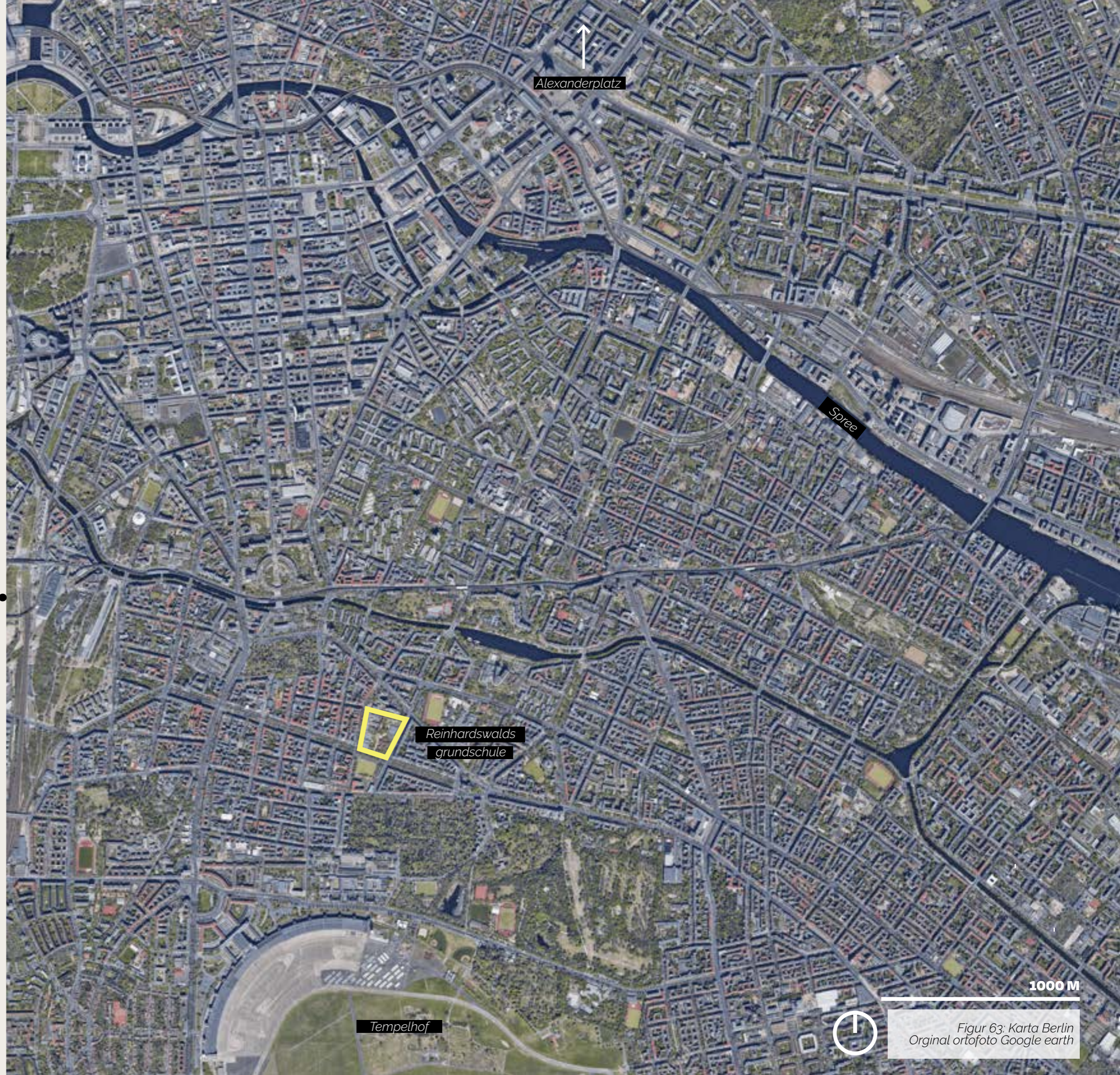
VAD VI TAR MED OSS

- De lekredskap och sittplatser som inte hade en tydligt programmerad sitt- eller lekfunktion, exempelvis trappan, se bild 54, och vattenrännan, se bild 59, upplevdes som mer populära att använda som sittplatser och lekredskap än de faktiska bänkar och de lekredskap som fanns på torget
- Inga spår av skolelevers lek eller vistelse fanns kvar på platsen och torget upplevdes därför inte vara en plats till för barn. Möjlighet att lämna avtryck kan därför anses extra viktig på en plats som samnyttjas
- Topografi i gummi-asfalt skapade en dynamisk och lekbar miljö som även bjöd in till sociala möten
- Multisportplanen med dess flexibla användning minskade konkurrens kring ytorna och främjade möten mellan människor

BERLIN
Tyskland

Figur 62: Geografisk placering av Berlin i Tyskland.

Figur 63: Karta Berlin
Original ortofoto Google earth

Figur 64: Skolgården upplevdes lite stökig vid första anblick, men var egentligen full av lek och liv

Figur 65: Leknoder låg i anslutning till mer vilda zoner, vilket skapade lekinviter in i naturmark

Figur 66: Gamla spårvagnar utgjorde lekbaser och var fulla av återvunna föremål för barnen att ta för sig av

Figur 67: Kullen, grottan och vattenpumpen utgjorde inslag på skolgården som noterades stimulera vidlyftig lek

Figur 68: Vissa delar var mer parklika, med stråk, bänkar och "prydligare" vegetation

Figur 69: En mosaikmur, där varje avgångsklass fick bygga på med en egen del, tycktes bidra till elevernas starka tillhörighet

Reinhardswalds grundschule

Vad: Grundskola, årskurs 1-6

Var: Kreuzberg, Berlin

Arkitekt: Grun Macht Schule

Beställare: Reinhardswald-grundschule

När: Upprustning 2002-2004.

Storlek: 16000 m² skolgård. Med 700 elever ger det en friyta på 22,9 m² per barn.

Tid för platsbesök: Torsdagen den 10 mars, kl. 13

PROJEKTBEKRIVNING

Skolgården byggdes under 1950-talet, utifrån en ritning som gällde för samtliga skolgårdar under den tiden. Skolgården gjorde sedan om med hjälp av EU-medel samt initiativet Grün Macht Schule, vilket översätts ungefärligt till "Skolan blir grön". Initiativet syftar till att stödja och förändra hårdgjorda skolgårdar till gröna platser som främjar lek och lärande (Manfred Dietzen, se Lunds kommun 2012). Målet var att skapa en varierande skolgård som bidrog till det ett tvärvetenskapligt lärande där skolgården kunde ingå i skolans pedagogiska verksamhet. Skolgården har en rik variation på vegetation, biologisk mångfald där flertalet skolprojekt utförs på skolgården (Reinhardswalds-grundschule u.å). De beskriver själva sin skolgård:

- Här får barnen lära känna växter och djurs riktiga habitat, träna på att värna om naturens resurs samt uppleva årstidsväxlingar. [...] Barnen lär sig ta ansvar och utöva mindfulness (Reinhardswald-grundschule u.å, översatt från tyska av författarna)

VAL AV PLATS

Reinhardswald-grundschule valdes i syfte att samla inspiration och erfarenhet kring skolgårdar som genomgått en omvandling från hårdgjord miljö till grön och lummig. På plats studerade vi växtmaterial och ytskikt och hur det stod emot slitage. Vi studerade hur elevernas konst och olika projekt lämnade för avtryck på skolgården samt hur eleverna lekte på platsen. Vi studerade integrationen mellan programmerade lekredskap och de mer naturlika områdena. Vidare studerade vi tillgången till löst material och hur det uppfattades användas av eleverna.

PLATSBESÖK

Skolgården upplevdes vid första anblick mycket stökig för ett vuxet öga. Det låg lösa material i form av bildäck, stora pinnar och stenblock utspridda över skolgården. Vegetationen är av vild karaktär och uppfattades som snårig. Olika delar av skolgården har olika typer av karaktärer, där de vildare delarna hade markmaterial av bark och med mer vildvuxen karaktär, se figur 66. Andra delar har ett prydligare, mer parkliknande, uttryck med gångstråk i marktegel, blommande buskar och bänkar längst med vägarna. Alla buskar och träd uppfattades som väletablerade och upplevdes tåla slitagettrycket väl, eventuellt då eleverna själva får hjälpa till att förvalta platsen men även då friytemåttet mycket mer generöst än i övriga referensprojekt. I andra delar integreras lekutrustning såsom lekhus, klätterställningar och gungor där samtliga redskap ligger i anslutning till mer oprogrammerad yta och på så sätt agerade leknoder. Skolgården erbjuder stor variation av topografi då det finns tunnlar och grottor att gömma sig i, se figur 67, samt höjder där

eleverna får god överblick över skolgården. Under vårt platsbesök uppfattades de flesta barnen engagera sig i någon form av vidlyftig lek, där de sprang mellan olika områden och interagerade med varandra och lösa föremål. Elevernas avtryck på skolgården syntes tydligt i form av konstföremål men även spår av lek där löst material fått ligga kvar där de lämnats. Vattenlek inkorporeras genom en vattenpump och en stor samlingsplats finns under tak där vi under vårt besök såg elever samlas för att äta matsäck. Huruvida platsen används utanför skoltid kunde vi under vårt besök inte dra några slutsatser kring, men Reinhardswald-grundschule (u.å) säger själva att skolgården är populär bland skolbarnen även efter skoltid.

VAD VI TAR MED OSS

- Inkluderingen av eleverna i design och förvaltning bidrog till en omhändertagen skolgård som kryllade av egna avtryck
- Användningen av återvunna material ökade platsen miljöerbjudanden utan några större ekonomiska kostnader
- Att det ser skräpigt ut för ett otränat öga, innebär inte att skolgården inte har höga lekvärden, tvärtom
- Tillskapad topografi gav stor dynamik i platsens rumslighet såväl som barnens lek

Vad tar vi med oss från referensprojekten?

- Exempel på att lekmiljöer inte behöver avgränsas av fysiska barriärer, utan tvärtom, att bristen på fysiska barriärer bidrar till barnens rörelsefrihet och därmed ökad tillit (Kyttä 2006).
- Exempel på hur samnyttjande kan bidra till öka trafiksäkerheten i enlighet med teorin om att barnvänliga miljöer även är trafiksäkra miljöer (Gill 2021).
- Exempel på hur det går att skapa platser med höga lekvärden även i urbana miljöer där platserna är välanvända även utanför skoltid, vilket enligt teorin skapar tryggare miljöer tack vare ökad aktivering (Göteborgs stad 2017).
- Exempel på hur miljöerbjudanden kan tillskapas även på mindre, urbana platser genom topografi, vegetation och flexibel användning (Beckman 2018).
- Exempel på hur den samnyttjade ytan kan gestaltas med fokus på eleverna, vilket ökar skolelevernas känsla av tillhörighet och därmed deras vilja att leka på platsen (Mårtensson; Jansson se de Laval 2021)

platsanalys

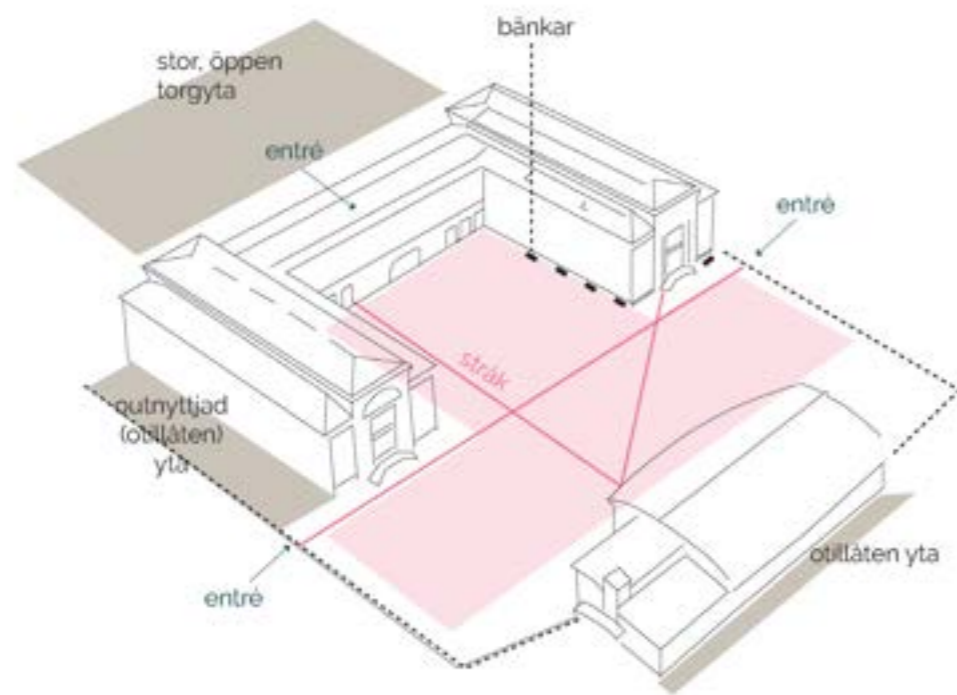
Detta kapitel omfattar arbetets olika analyser. Inledningsvis presenteras en översiktsanalys av Vaksalaskolan med omnejd. Därefter redogörs för inventering och platsanalys samt en kvalitetsanalys som belyser skolgårdens lekvärden. Kapitlet avslutas med material från workshopen med elever på Vaksalaskolan.

Översiktsanalys

Vaksalaskolan är belägen i östra Uppsala, 10 minuter från centralstationen. Omgivningen kring skolan är under förändring och idag karaktäriseras området av byggnader från olika tidsepoker, från 1800-talsbebyggelse till modern bebyggelse. Arkitekturen runt Vaksala torg och skola består mestadels av hus i 3 till 5 våningar vilket stämmer överens med Uppsalas stadsbild. Vaksalaskolan omges av Vaksala torg samt gator i tre väderstreck. Salagatan och Norrtäljegatan avgränsar skolgården i sydvästlig respektive sydöstlig riktning. Dessa gator är relativt lugna och används i huvudsak som länkar till de bostadshus som ligger i området. Väderkvarnsgatan, nordöst om Vaksalaskolan, är en bred och relativt trafikerad tvåfilig gata med parkeringsplatser som delar av körfälten. Vaksalagatan ligger nordväst om Vaksala torg, och utgör huvudgatan som skapar en länk mellan stadskärnan och Uppsalas östra stadsdelar såsom Gränby och Sala Backar. Längst gatan ligger köpcentrumet Kvarnengallerian som erhåller detaljhandel och restauranger. På Vaksala torg hålls emellanåt torghandel och food trucks är ett vanligt inslag. 2007 uppfördes ett konsert- och kongresshus (UKK) i modernistisk stil som har gett platsen en ny funktion som samlingscentrum för kulturevenemang. Bilen har en stor roll i stadsrummet kring Vaksala torg vilket skapar barriärer, framförallt sett ur ett barnperspektiv, och det bidrar till en stökig miljö med buller och dålig luftkvalitet. Inom en radie på 300 meter från Vaksalaskolan finns det två småparker som båda understiger 1 hektar, Frodeparken och St Göransparken, som i folkmun kallas för Tripolisparken, med inslag av lekutrustning (Uppsala kommun 2022). Småparkernas roll är att agera andrum i en tät stad och som mötesplatser av hög kvalitet, med parkerna är för små för att erbjuda avskildhet eller möjlighet till spring eller bollspel (Uppsala kommun 2014).

Figur 70: Översiktsanalysen som visar på kopplingen mellan Vaksalaskolan, Vaksala torg, Fyrisån, Uppsala central och andra landmärken. Skolgården är markerad i gult.

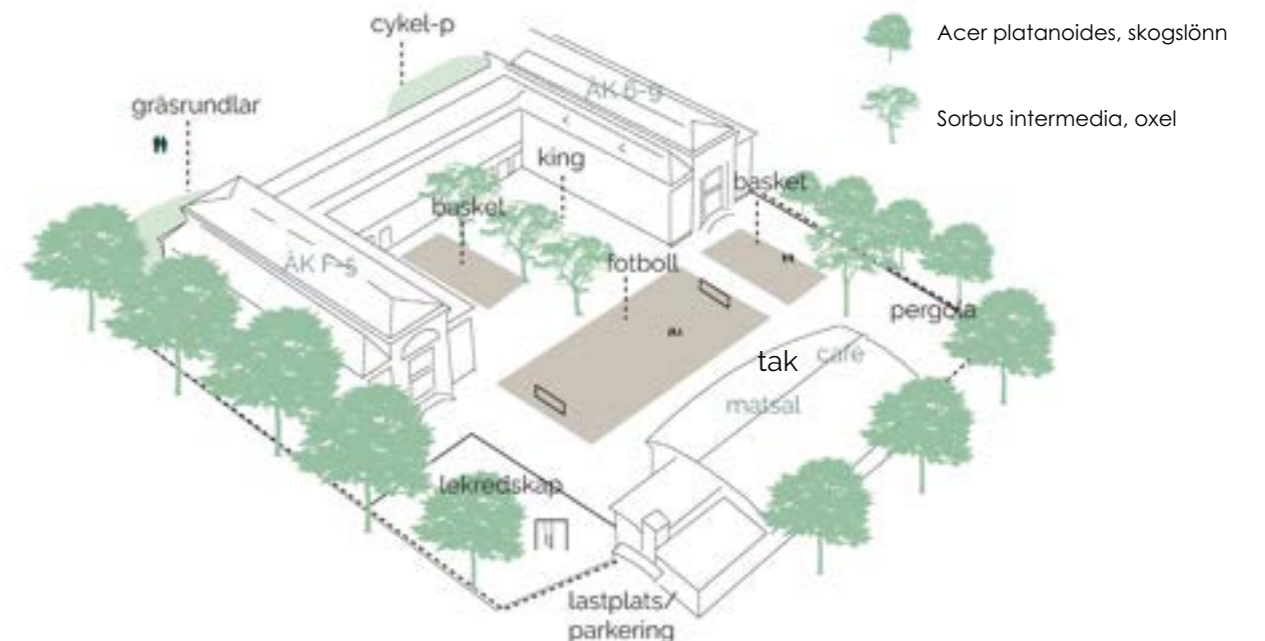
Figur 71: Analysen visar stråk, rumsligheter och rörelsemönster. Analysen redogör för vilka ytor som används av eleverna idag (rosa) samt ytor som inte nyttjas (beige).

Platsanalys skolgården

Skolområdet är inhägnat av staket med två grindar som utgör entréer mot Väderkvarnsgatan och Salagatan, se figur 71. Valvet i byggnaden skapar en entré från Vaksala torg. Det finns fyra entréer som leder in till skolbyggnaden, varav två består av trappor på skolans flyglar som utgör hemklassrum för antingen årskurs F-3 eller 4-9. Marken på skolgården består mestadels av asfalt förutom vissa delar som består av betongplattor. Skolgården är inte belyst under kvällstid men den blir delvis upplyst från kringliggande gatubelysning. Skolans fasad är däremot upplyst mot torget och bostadshuset mot Salagatan är försedd med vägghängd belysning.

RÖRELSEMÖNSTER

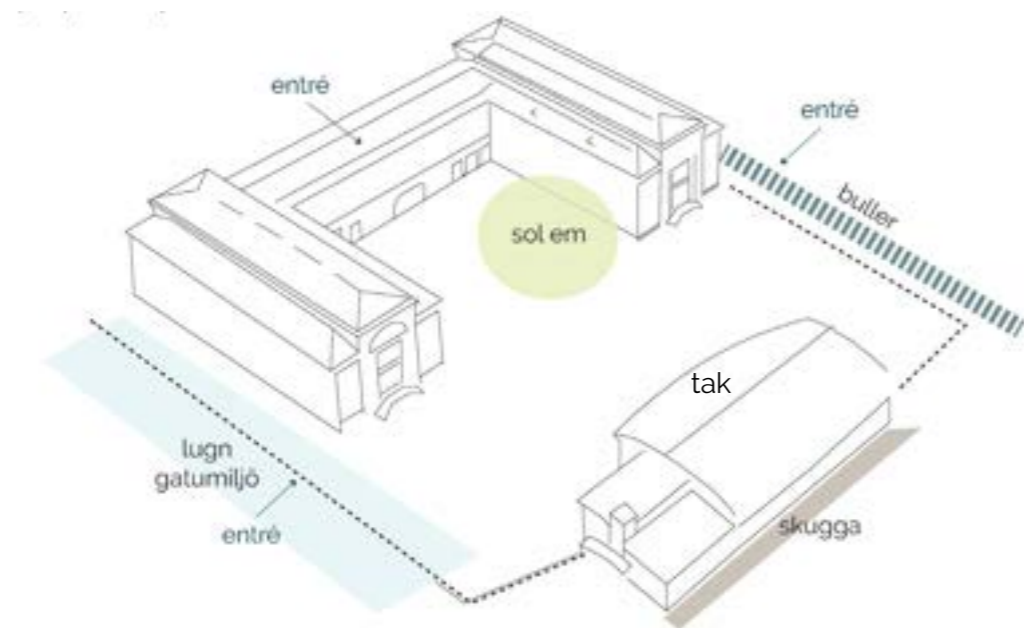
Rörelsemönstren studerades under platsbesöken. Avtryck i form av slitage på vegetation ökar förståelsen för hur eleverna använder skolgården och analysen vittnar om att eleverna gärna leker i vegetationen trots att det finns väldigt lite kvar samt att bänkarna används flitigt. Trots att skolgården är begränsad till ytan hindras eleverna från att bruka stora delar av skolgården. Eleverna får inte lov att använda ytan under valvet, gräsremsan längs Salagatan eller ytan bakom tilläggsbyggnaden. Det finns få sittplatser på skolgården. Sittplatserna som finns är främst lokaliserade vid skolans fasad. Bänkarna längs den norra flygeln var populära tack vare sitt relativt skyddade men soliga läge.

Figur 72: En inventering som visar växtmaterial och funktioner

VÄXTMATERIAL

Växtmaterialet på skolgården består av oxel och är troligtvis detsamma som när utbyggnaden tillkom på 1970-talet då det speglar dåtidens växttrend. Längst Salagatan och Norrtäljegatan växer en ensidig allé med äldre exemplar av skogslönn som skapar ett lummigt intryck på den annars hårdgjorda skolgården. Det finns viss undervegetation som dessvärre är i dåligt skick på grund av det höga slitaget och stora fläckar av bar jord och ogräs är synligt på flera ställen. Det höga slitaget i buskplanteringarna vittnar om ett behov av lekmöjligheter som inte är styrda av lekturstrukturer. Årstidsväxling syns mycket lite på skolgården.

Figur 73: Analys som visar yttre faktorer så som sol- och skuggförhållanden samt trafikbuller

YTTRE FAKTORER

Den del av skolgården som gränsar mot Väderkvarnsgatan är relativt bullerstörd men denna bullerproblematik planeras att åtgärdas (Uppsala kommun 2022). Vid en omgestaltning av skolgården föreslår vi att denna del förses med ett bullerskydd. Skolgården är en solig plats stora delar av året. Flest soltimmar har den nordvästra delen. Det finns endast ett tak, som hör till matsalsbyggnaden, som kan användas som skydd vid hetta eller regn. Mikroklimat i form av svala och skuggiga platser saknas på stora delar av skolgården, trots att skolgården är mycket solutsatt på grund av sitt läge samt hårdgjorda miljö. Detta förhindrar troligtvis en stor del av användningen under årets varmare perioder. Vid en omgestaltning bör olika former av tak/vegetation placeras in för att tillskapa svalka och väderskydd.

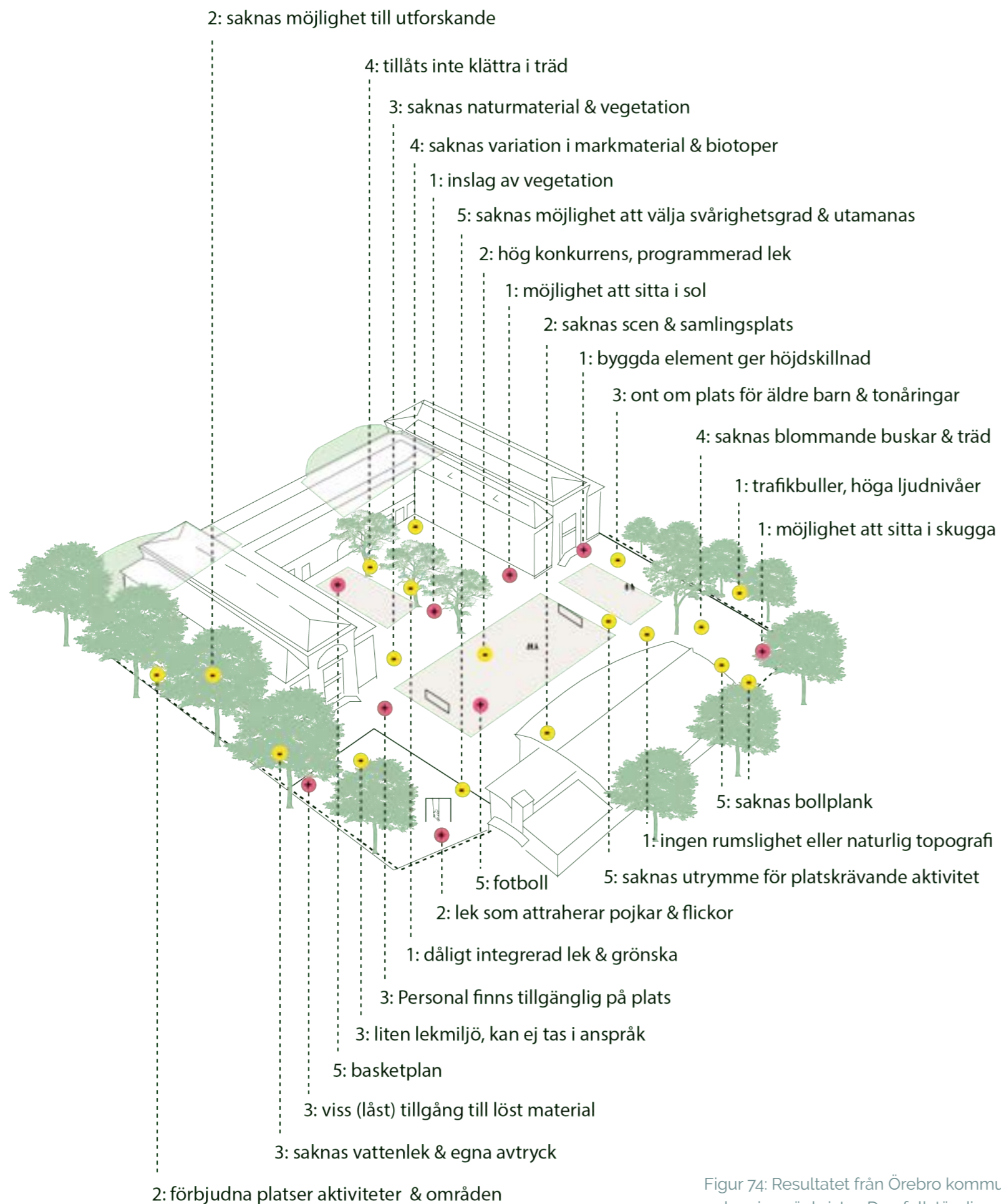
HISTORIA

Vaksalaskolan är en viktig plats sett ur ett kulturhistoriskt perspektiv vilket bör tas i åtanke i gestaltningen. Vaksalaskolan tillsammans med de gräskupoler och häckar som angränsar till Vaksala torg har ett starkt skydd i byggnadsminneslagen och kan inte påverkas i en renovering. I övrigt är skolgården ett framväxt resultat av olika delupprustningar och tillägg in olika tidsskeden. Det talar för att Vaksalaskolan som historiskt viktig byggnad skulle gynnas av en omfattande omgestaltning av skolgården där skolgården med omsorg får en gestaltning som bidrar till att skolan och skolgården får ett enhetligt uttryck som speglar Vaksalaskolans historia samt dagens moderna ideal ur ett barnperspektiv. Formspråk från byggnaden samt dess interiör bör tas tillvara på, och kan bidra till att tillskapa en identitet på skolgården.

Kvalitetsanalys

Nedan presenteras resultatet från kvalitetsanalysen som baseras på Örebro kommuns verktyg. Resultatet är sammanfattat men kan läsas i sin helhet i bilaga 3. Figur 74 (nästa sida) visualiserar resultatet i plan.

KVALITET	PLUS	MINUS	
Attraktiv miljö	Lekmiljön upplevs omhändertagen utan skräp, där det finns byggda element som bidrar till höjdskillnader. Det finns ett flertal träd och buskar och väderskydd. Det finns platser att sitta i sol, skugga och under tak.	Lekmiljön saknar god belysning och är inte tillgänglig på kvällar. Lekmiljön ligger i anslutning till hög trafik och ljudnivån överstiger 50 dB. Det finns ingen tydlig utformning eller unika inslag som gör platsen trevlig eller intressant och den skapar inte möjlighet för variation av lek och aktivitet. Det finns inga lekredskap eller prydnader skapade av barn och få spår av användning	av platsen. Det saknas naturliga höjdskillnader, utkiksplatser, krypin och redskap integrerade i grönska. Det saknas vegetation att leka med/i och som ändrar karaktär över året. Platsen har inte en väl utvecklad rumslighet och det finns ingen möjlighet att välja mellan olika ställen att vara på.
Sociala värden	Design av lekredskap och andra element har inte en tydlig målgrupp där aktiviteter kan tänkas attrahera både pojkar och flickor. Det finns bänkar och bord, samt möjlighet att sitta i närhet av olika lekmiljöer. Det finns en vänskapsgunga som kan användas av flera samtidigt.	Det saknas lekredskap och andra element som är mångfunktionella i sitt användningsområde. Lekredskapen är programmerade och det finns ingen möjlighet att använda dem på olika sätt. Det finns ingen möjlighet att välja on/off-stage eller plats i lekmiljön	utifrån humör och intresse. Lekmiljön är liten och det blir hög konkurrens om lekredskap och områden. Det går inte att justera svårighetsgrad på lekelementen, och lekatmosfären upplevs inte tillåtande. Det saknas platser för större samlingar och det saknas scen.
Fantasi & skapande	Det finns (viss) tillgång till leksaker eller tillverkat löst material. Det finns sandlek och personal på plats.	Det finns inga miljöer eller element som går att interagera med och förändra funktionen hos. Det saknas vegetation och naturmaterial. Löst material tillförs inte och det finns inte tillgång till större material för att ex. bygga kojor. Det saknas lekbaser (ex. kojor) och andra krypin. Lekmiljön är inte tillräckligt stor för barn att	ta egna platser i anspråk och det är inte en miljö som agerar mötesplats för äldre barn och tonåringar. Det saknas vattenpump och vattendrag, formbar sand och utsmyckningar. Miljön upplevs inte som trolsk, magisk eller själfull och stimulerar inte till fantasilek.
Utforskande		Det saknas blommande och bärande buskar, naturliga vattenmiljöer, småbiotoper, fågelholkar och insektshotell. Platsen är inte utformad för att ge lekmöjligheter vid olika väder eller årstider och platsen saknar variation i markmaterial. Det	finns inga förutsättningar för att skapa ljud, utforska naturvetenskapliga fenomen eller vilda naturmiljöer. Det finns inga klätterträd eller andra element som är fantasieggande.
Rörelseglädje & utmaning	Det finns öppna ytor utan förutbestämd funktion som kan användas på olika sätt. Det finns uppställda mål som bjuder in till att spela fotboll och basket	Det finns inget utrymme för platskrävande aktiviteter, bollplank eller element för att klättra, hoppa, balansera eller utmana sig. Det finns ingen möjlighet att välja grad	av utmaning. Det finns inga förutsättningar för parkour, styrketräning eller skateboard.

Figur 74: Resultatet från Örebro kommuns kvalitetsanalys där rosa plus är kvaliteter och gula minus är brister. Den fullständiga analysen redovisas i Bilaga 3.

Workshop

Workshopen som gjordes på Vaksalaskolan den 24 mars gav oss mycket värdefull information samt inspiration. Tack vare barnens och ungdomarnas beskrivningar fick vi en djupare bild av de olika platserna och rummen som ligger på och runt om skolgården. De olika momenten, gåtur och semistrukturerad intervju i grupp, kompletterade varandra och gav upphov till en större förståelse kring elevernas favoritplatser, hur de tar sig till skolan, vilka ytor som används på vilka sätt och vilka ytor som är outnyttjade.

Lågstadieeleverna var den gruppen som nyttjade lekredskapsytan mest, både lekredskapen men även som en plattform för olika lekar så som inte nudda mark och andra lekar de själva kommit på. Kompisgungan var väldigt uppskattad men barnen efterfrågade något slags kösystem då den ofta var upptagen, alternativt fler gungor. Fotbollsplanen visade sig vara en fråga som var väldiskuterad på skolan då den bidrog till konflikter eftersom endast ett fåtal personer har möjlighet att spela åt gången samt att den upplevs läskigt då "det flyger bollar överallt". Det visade sig inte finnas några satta regler kring vilka elever som fick spela och hur länge, utan eleverna skötte det sinsemellan vilket bidrog till konflikter. Fotbollsplanen gav även upphov till konflikt mellan olika typer av aktiviteter, då kingrutorna som ligger precis i angränsning till fotbollsplanen inte kunde användas under tiden fotbollsplanen brukades. Fler av eleverna efterfrågade mjukare markmaterial på fotbollsplanen men också på andra ytor och de önskade mer färg, gräs och grönska på skolgården. De upplevde även att många av ytorna blev leriga när det regnade och önskade torra ytor. Precis som lågstadieeleverna lyfte mellanstadieeleverna problematiken med fotbollsplanen och förklarade att "störst går först",

det vill säga att högstadieeleverna var de som oftast tog fotbollsplanen i anspråk. Vidare föreslog de att fotbollsplanen skulle bytas ut mot en multisportplan med fler mål för att möjliggöra att fler klasser kan spela samtidigt.

De påpekade även bristen på bänkar med bord, idag finns det endast ett bänkbord i redskapsytan på skolgården, samt platser att vara på när det regnar då det enda tak som finns är det som ligger i anslutning till matsalen. Utöver det önskade de fler lekredskap, ensamgungor samt mer färg och grönska. Ytan bakom matsalen visade sig fungera som en plats där det var möjligt att dra sig undan när man var ledsen även om det inte var tillåtet att vara där och de påpekade att pergolan som finns i skolgårdens nordöstra hörn knappt nyttjas.

Högstadieeleverna beskrev skolgården som "tom, tråkig och sliten". De var frustrerade för att det inte fanns någon yta som är avsedd bara för dem och att det var barn överallt som "skriker och håller på" och bidrar till "typ ingen ro". Eleverna kände sig låsta och förvirrade kring varför de inte får gå utanför skolgården. Det framkom dock att "man går ut ändå". Utöver detta önskar högstadieeleverna hängplatser, konstgräs, att bevara de stora träden och att skapa en mer lummig skolgård. Positiva minnen kopplade till skolgården var de skolavslutningarna då en tillfällig scen byggts upp på skolgården, samt olika temadagar med loppmarknader och uppträdanden.

Samtalen med elever vittnar om att en del av ungdomarnas aktiviteter sker i smyg, exempelvis brukar ungdomar gå till en närliggande kiosk under

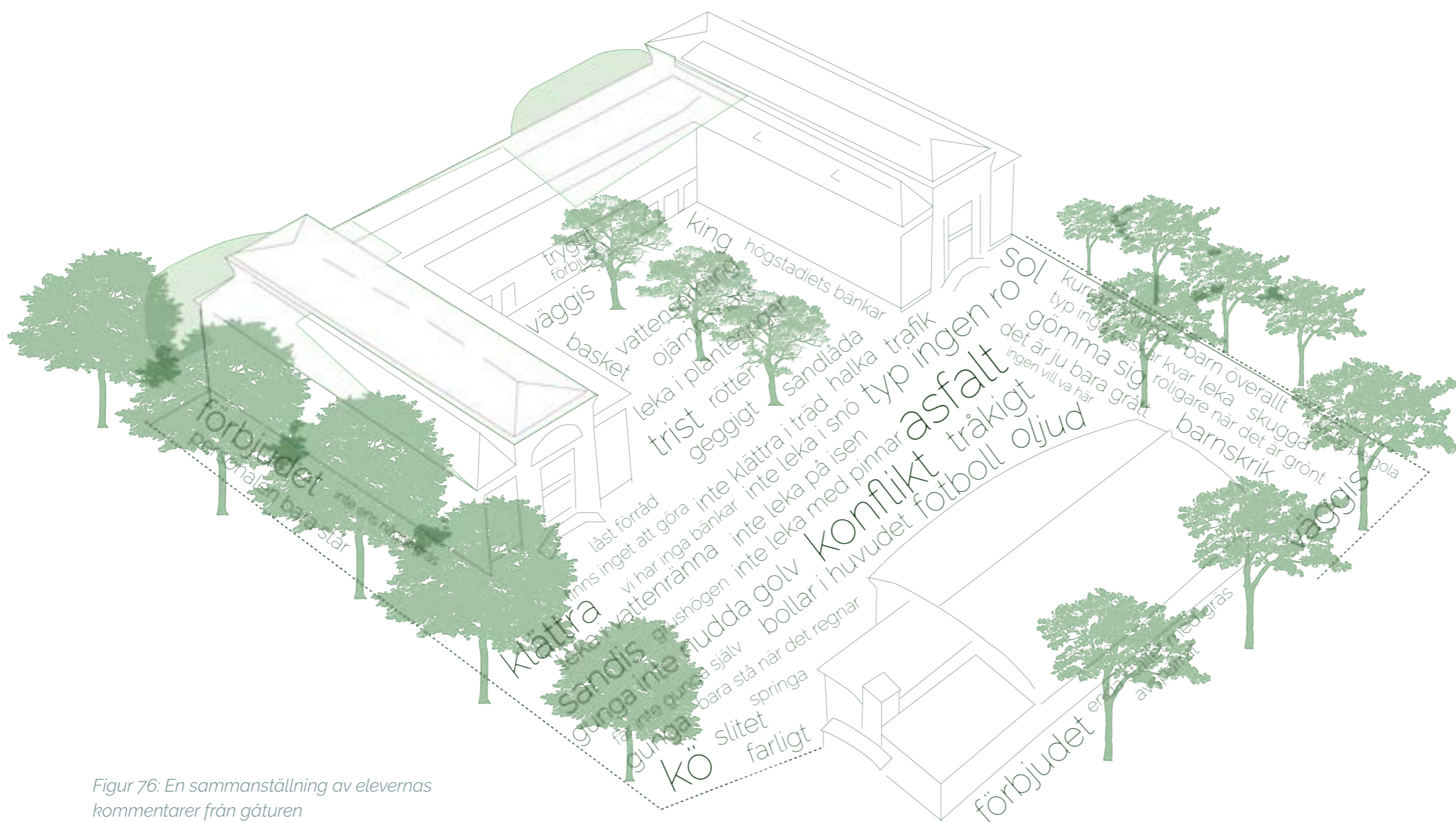
rasterna. Det fanns även ett stort missnöje, inte bara bland ungdomarna utan även hos yngre elever, då de begränsas i vad de får göra och var de får vara. I förslaget bör det ses över om det är möjligt att skapa en miljö för mer tillåtande aktiviteter. Sammanfattningsvis blev det extra tydligt för oss att friytan på skolgården spelar en stor roll. Barn och unga i samtliga åldersgrupper berättade att det var vanligt att det uppstod konflikter kopplade till yta och den begränsade tillgången av olika lekredskap och aktiviteter. Vidare blev det tydligt hur viktigt det är att skapa miljöerbjudanden när ytan är så pass liten,

för att göra det möjligt att maximera användandet av skolgården.

Vi kunde urskilja 5 olika teman som vi har punktat upp i en lista, se nästa sida. Utöver de har vi sammanställt de tankar som var återkommande under workshopen i ett ordmoln. I bilaga 4 finns diskussionsunderlaget som varje klass fick diskutera utifrån inför gåturen, och i bilaga 7 redovisas det frågeformulär vi utgick från när vi träffade barnen.

Figur 75: Under workshopen fick eleverna skriva och rita på post-it-lappar som de sedan fick sätta på kartunderlaget. Det skapade visuellt tydliga diskussionspunkter att utgå ifrån

Figur 76: En sammanställning av elevernas kommentarer från gåturen

Elevernas lösningsförslag

Grönska

- + mer träd och grönska
- + gör det mysigt och inte allt för öppet
- + gräsytor att sitta på
- + gräs på fotbollsplanen

Lugn och ro

- + mer ombonat
- + möjlighet att dra sig undan
- + platser att kunna sitta och prata på utan att bli störd
- + platser att vara på utan att riskera att träffas av bollar

Lekmöjligheter

- + fler gungor
- + hinderbana & parkour
- + mer löst material
- + multisportplan
- + asfaltsmålningar

Möblemang

- + bänkar och bänkar med bord
- + platser att sitta/hänga på
- + mjuk markbeläggning
- + tak att vara under när det regnar
- + pingisbord
- + scen

Yta och tillit

- + "tråkigt att man inte får vara på skolgårdens enda gräsyta"
- + efterfrågar att få vistas i valvet, bakom matsalen och på ytan längst med Salagatan
- + högstadiet vill ha tillåtelse att vistas utanför skolgården

förslaget

I kommande kapitel förklaras gestaltningsprocessen som ledde fram till det färdiga förslaget. Gestaltningsprocessen har flera delar som pågick parallellt.

Koncept

Vi arbetade fram konceptet "snäckan" då vi blev inspirerade av snäckdetaljerna som går att finna i Vaksalaskolans interiör i form av burspråk, smidesdetaljer och väggmålningar. Till skillnad från den kala och öppna skolgården, som skulle kunna associeras till en öppen sandstrand, ville vi tillföra en ny detaljeringsgrad som går att hitta i snäckans form, textur och funktion. En snäcka kan skapa rumsligheter att krypa och gömma sig i. Det går att lyfta upp och bryta sönder skalet. Genom att föra snäckan mot sitt öra kan man lyssna till havets brus och en samling snäckor kan skvallra om en barns tidigare lek. Ett snäckskal kan också vara en symbol för att växa upp och byta skal.

Vi har inspirerats av snäckans organiska formspråk för att mjuka upp skolgårdens strikta linjeföring och härma upplevelsen av en sandstrand, full av snäckor.

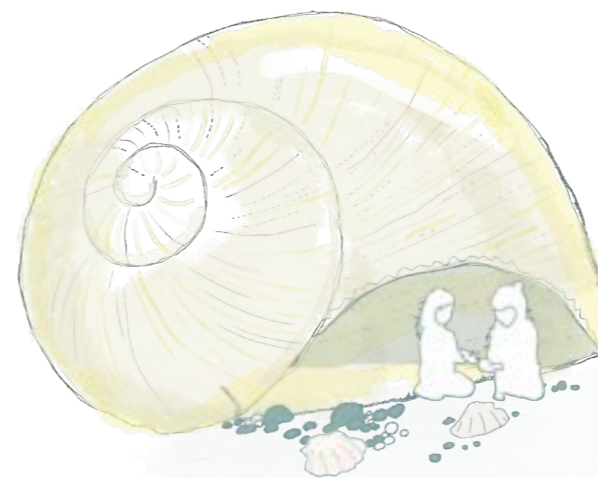
Figur 77: Den ursprungliga inspirationen till konceptet Snäckan kom från detaljerna i Vaksalaskolans interiör

Förslag

I förslaget ökade skolgårdens friyta med drygt 30 %, genom samnyttjande med Salagatan samt tillgängliggörandet av tidigare förbjudna områden. Ökningen av friyta minimerar riskerna för att konflikt och konkurrens uppstår på skolgården. Konkurrensen om lekredskap minskar även då delar av redskapen är flexibla i sina användningsområden vilket leder till fler miljöerbjudanden (Beckman 2018). Sandlandskap har ett högt socialt- och lekvärde som kan stimulera till fantasilekar i ett stort åldersspann vid rätt utformning (Beckman 2018). Sandsnäckan som är gestaltad i förslaget är designad i syfte att skapa ett dynamiskt sand- och vattenlandskap med anslutande sociala och rekreativa miljöer. Vilket bör locka barn i olika åldrar att leka något som till en rörelsefrihet lekmiljöerna emellan.

Skolgården dominerades tidigare av en fotbollsplan och två basketplaner som tog upp en stor del av skolgårdens yta, samt orsakade konflikter. Forskning visar på att programmerad sportaktivitet främst gynnar pojkars lek (Aminpour et al 2020). För att främja en mer jämställd skolgård valde vi att skapa en nedsänkt multisportplan med oprogrammerade kantzoner för spontan lek. Multisportplanens miljöerbjudanden ökas genom att erbjuda aktiviteter utöver traditionell fotboll tack vare linjemålning och en förskjutning av olika sorters mål. Gradängen intill erbjuder ytterligare aktivitet för de som vill vara med men har andra intressen och behov. Vidare erbjuder förslaget större oprogrammerad yta, eftersom de tidigare bollplanerna har minskats till en multisportplan. En viktig aspekt av förslaget är tillgängliggörandet av de delar av skolgården som tidigare är förbjudna områden. Genom att aktivera remsan bakom matsalen och längst med Salagatan

ökar barnens rörelsefrihet och den lekbara ytan. All friyta, bör vara lekbar yta. speciellt på en skolgård vars friytemått riskerar beteendestörningar hos eleverna (Jansson et al 2021). I vår workshop med eleverna på Vaksalaskolan uppfattade vi en stor frustration kring begränsningarna som de upplevde sig ha. De äldre eleverna vill gärna röra sig utanför skolans område för att kunna umgås ostört och forskning (Gill 2021; Beckman 2018) har visat att möjligheten för tonåringar att dra sig undan och vara sociala i grupp har en stor betydelse för deras utveckling och hälsa. Det har vi tillgodosett genom en stor variation på sociala miljöer för större grupper av elever. Tillgängliggörandet av Vaksalatorg med tillhörande bänkar utgör även det en del i att låta de äldre eleverna få en egen miljö, dit de kan dra sig undan och frigöra sig från de yngre eleverna.

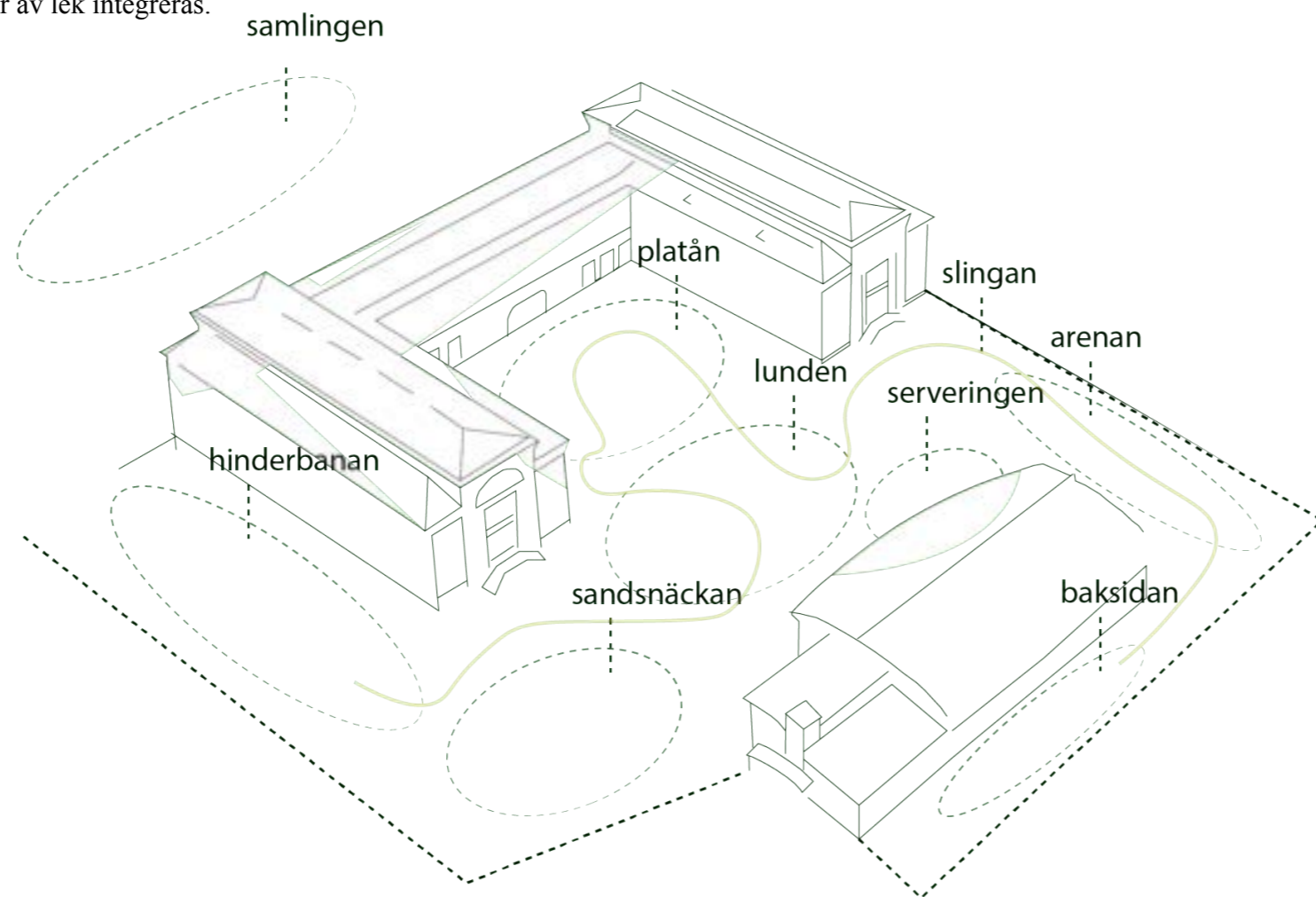
Figur 78: Konceptillustrationen illustrerar hur två barn leker med lösa material i skydd av ett snäckskal. Konceptet illustrerar både leken, såväl som barndomen och rätten till en trygg och stimulerande närmiljö.

PROGRAMPUNKTER

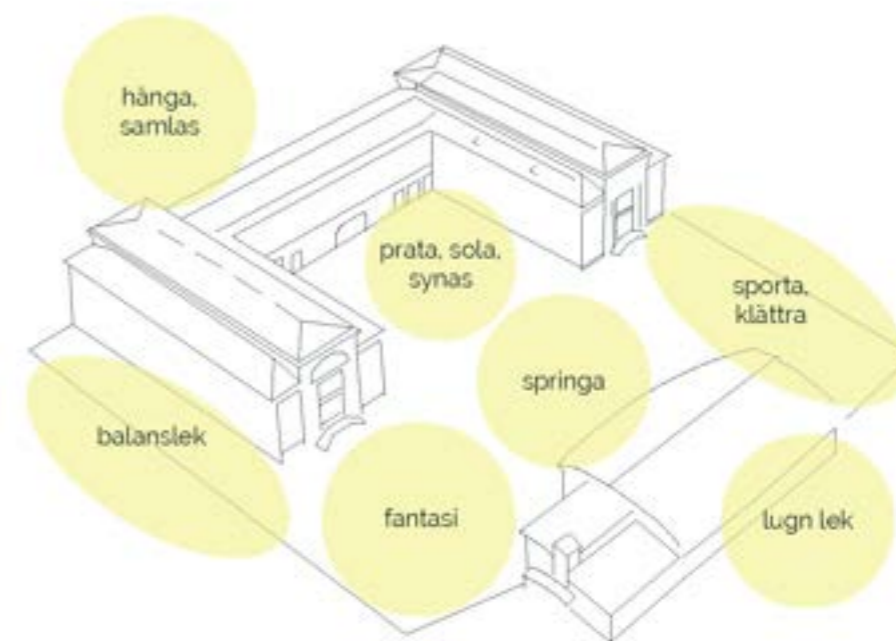
- + Öka friytan genom samnyttjande, då teorin visar på ett starkt samband mellan en skolgårds yta och kvalitet
- + Basera förslaget på ett barnperspektiv i enlighet med barnkonventionen som lagstadgar barnens rätt att få göra sin röst hörd om frågor som rör deras egna närmiljö
- + Öka miljöerbjudanden genom att tillföra löst material, vattenlek, växtlighet och flexibla redskap och material som gör det möjligt för barn att lämna avtryck och påverka sin omgivning
- + Skapa en miljö som tillgodoser olika typer av lek och som främjar en jämlik skolgård då alla barn har olika behov och intressen

Funktion

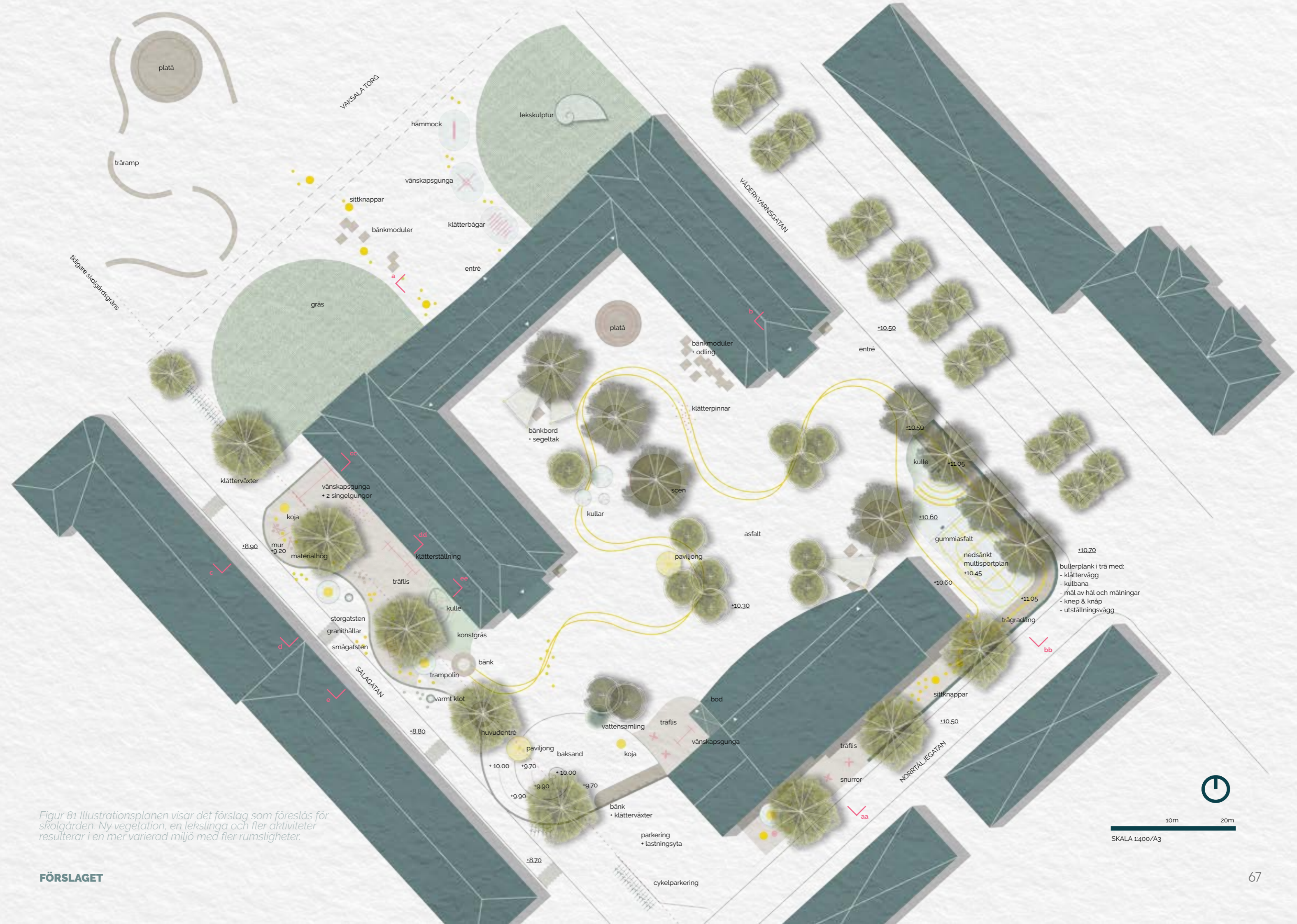
Genom att dela upp skolgården har vi sett till att samtliga lekvärden som vi funnit nödvändiga ur teorin, blir inkluderade. Zonerna är till viss del kopplade till de åldersgrupper som har sina hemklassrum samt entréer i de olika flyglarna. Vidare har vi integrerat de olika zonerna med hjälp av slingan för att skapa en enhetlig skolgård som främjar att olika typer av lek integreras.

Figur 79: visar de olika zoner som binds ihop med slingan

Figur 80: visar hur skolgårdens olika rum tilldelas olika typer av aktiviteter

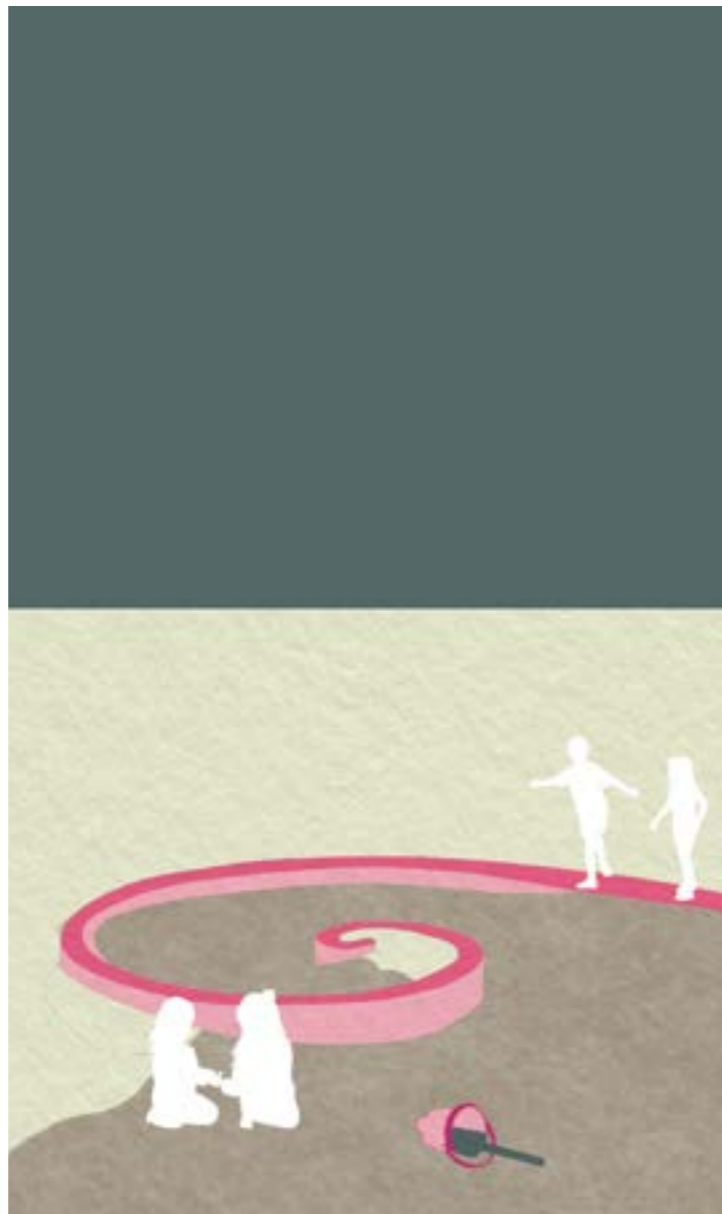
Figur 81 Illustrationsplanen visar det förslag som föreslås för skolgården. Ny vegetation, en leklinga och fler aktiviteter resulterar i en mer varierad miljö med fler rumsligheter.

SLINGAN

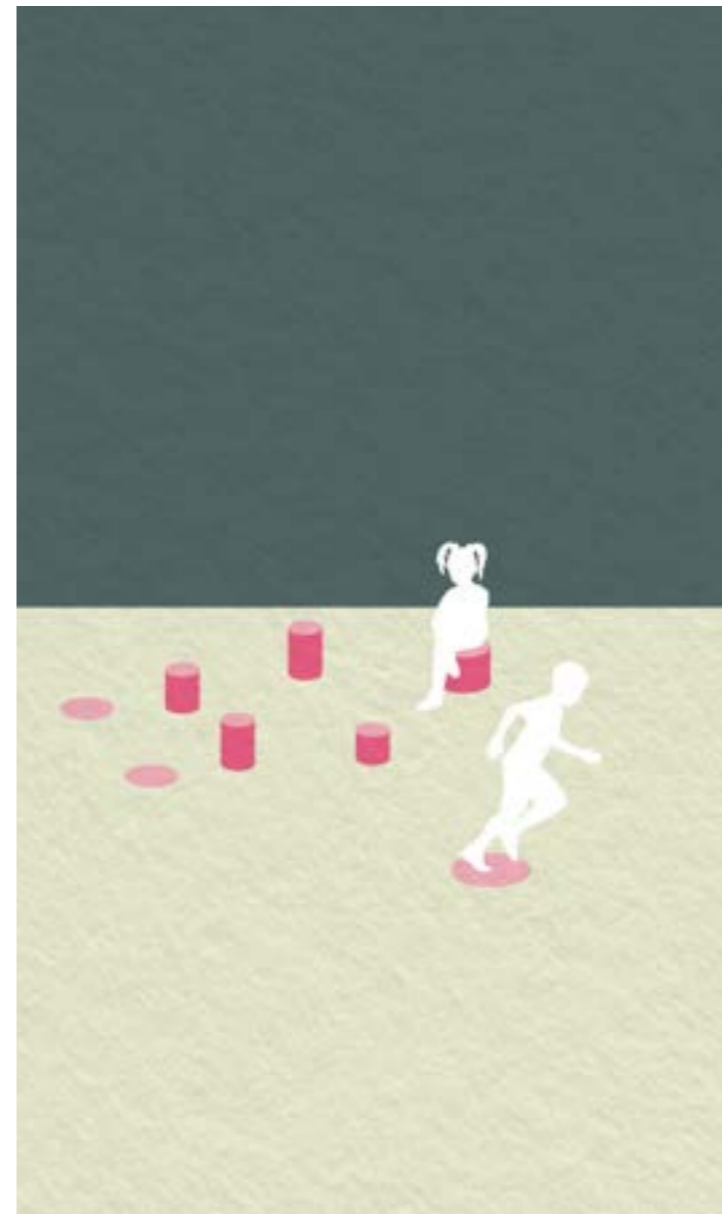
En lekslinga sträcker sig över skolgården och integrerar dess olika delar. Längst med Slingan finns klätterkullar, klätterpinnar, gatumålningar för olika lekar och spel samt en paviljong för paus.

SANDSNÄCKAN

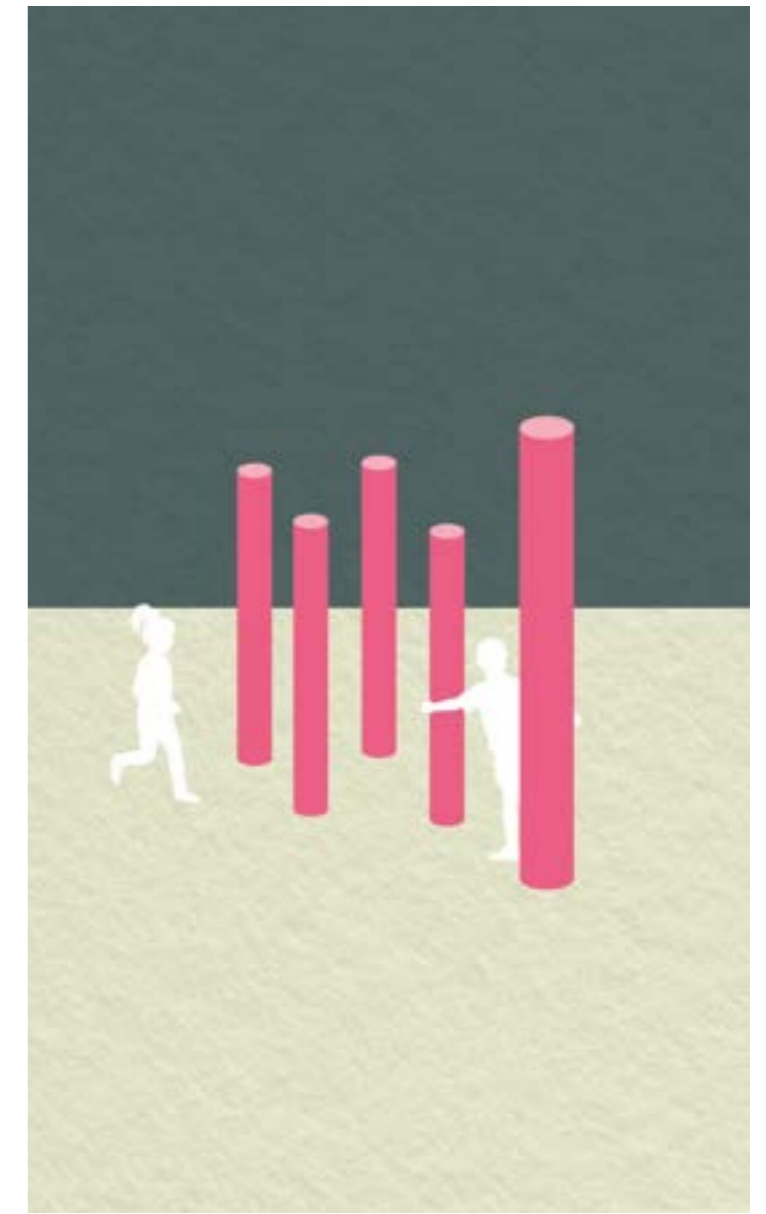
Ur konceptet snäckan föddes sandsnäckan - ett generöst sandlandskap med vattenlek, topografi och leknoder. I anslutning till sandsnäckan finns en paviljong för de som vill sitta under tak och en bänk intill planket som skyddar mot parkeringen med integrerade klättrväxter och lådor för förvaring. Kojan som är placerad i sanden kan agera lekbas för fantasilekar och intill sandytan finns en vänskapsgunga som bjuder in till att leka tillsammans samt integrerar olika typer av lek. Sandsnäckan är rik på miljöerbjudanden att utforska med vatten, sand och lösa föremål som ger förutsättningar för att kladda, greja och interagera med effekterna som det ger.

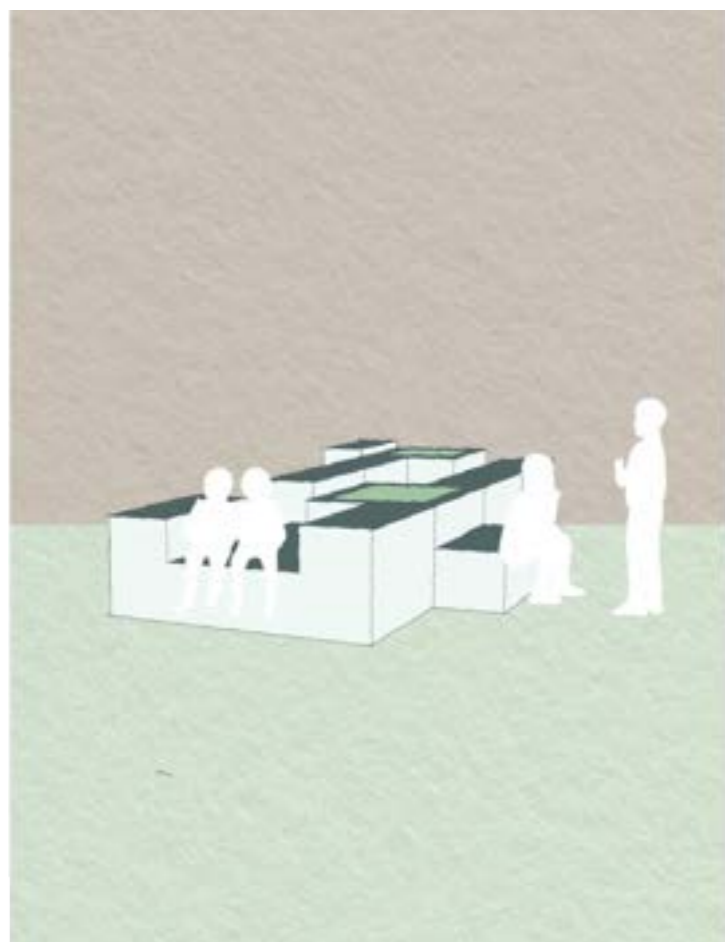
Figur 82: Sandsnäckan bjuder in till att leka med sanden såväl som balansmuren som ramar in sandytan.

Figur 83: Sittknappar och asfaltmålning utgör ett lekfullt inslag och binder ihop skolgårdens olika delar.

Figur 84: Klätterpinnar som med lite fantasi kan associeras till en dunge av ungräd

Figur 85: Sociala platser och möjlighet att lämna avtryck är två viktiga aspekter i gestaltandet av en miljö som tilltalar äldre barn och ungdomar (Beckman 2018). Därför föreslår vi att högstadieläverna själva får vara med och utforma de bänkmodulerna som fritt kan placeras över skolgården. Förslaget är stora moduler i trä med plats för ett stort gäng elever. Modulerna kan vidare varvas med odlingslådor för att erbjuda en pedagogisk aspekt där vi föreslår att elevernas utemiljögrupp kan ta ansvar över skötseln.

a

förgrund: segeltak med bänkar kullar &
bakgrund: platån klätterpinnar

paviljong

serveringen

aa

SKALA 1:400/A3

10m

PLATÅN

Omsluten av Vaksalaskolans fasad finns en lugnare yta med fokus på social lek och häng. Med segeltak, bänkar med bord och en stor upphöjd platå. Platån ger möjlighet att klättra upp och hålla utblick över skolgården och bänkarna med bord erbjuder plats för utomhuspedagogik. Intill den norra, soliga, fasaden finns modulbänkar och odlingslådor som kan flyttas runt. Odlingslådorna möjliggör för pedagogisk verksamhet samt erbjuder en närkontakt med naturen som annars är en bristvara i innerstaden.

LUNDEN

Den öppna ytan får rum av trädgångar med mindre, blommande träd som står i klungor. Dungen kombineras med en paviljong för en stilla stund, men bereder även plats för att springa, stoja eller spela king. Uppbyggd runt ett av oxelträden finns en scen där ceremonier, uppvisningar och avslutningsfester kan hållas. När den inte används för evenemang fungerar den som en plats att hänga på.

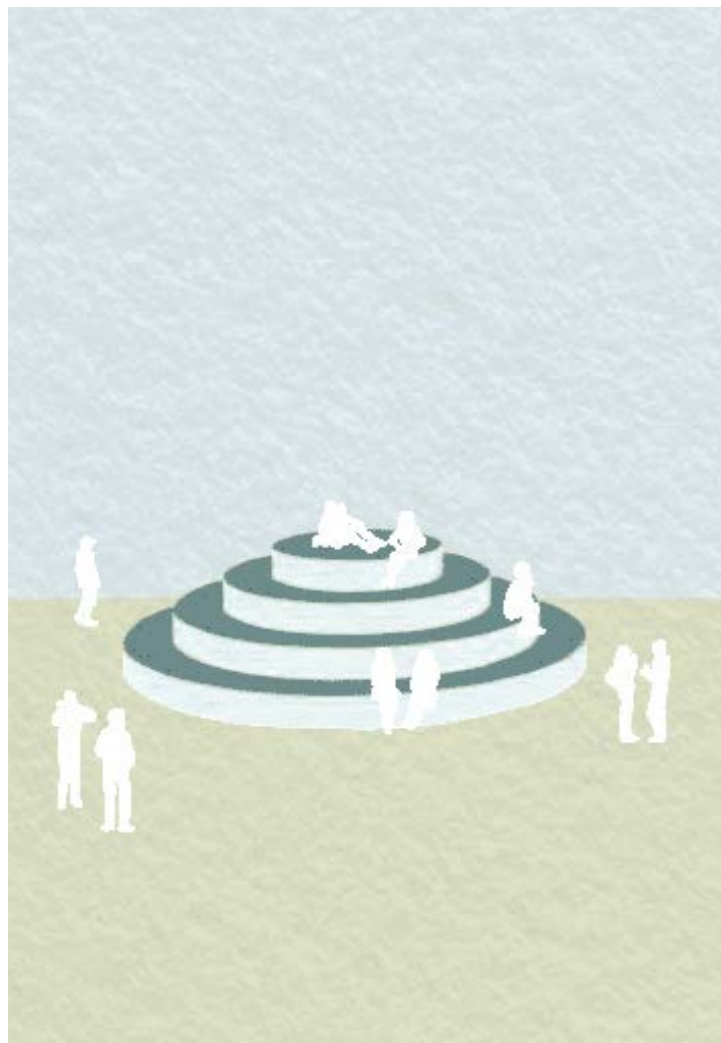
SERVERINGEN

I anslutning till entrén till skolans kommande café står bänkar med bord under ett segeltak för de som vill njuta av sitt fika utomhus. Serveringen skapar en social nod med utblick över skolgårdens alla viktiga delar, samtidigt som platserna upplevs skyddade från andras blickar. Mot arenan finns en mindre scen som även kan agera hängplats åt de som vill hålla extra koll på de som spelar bollsport.

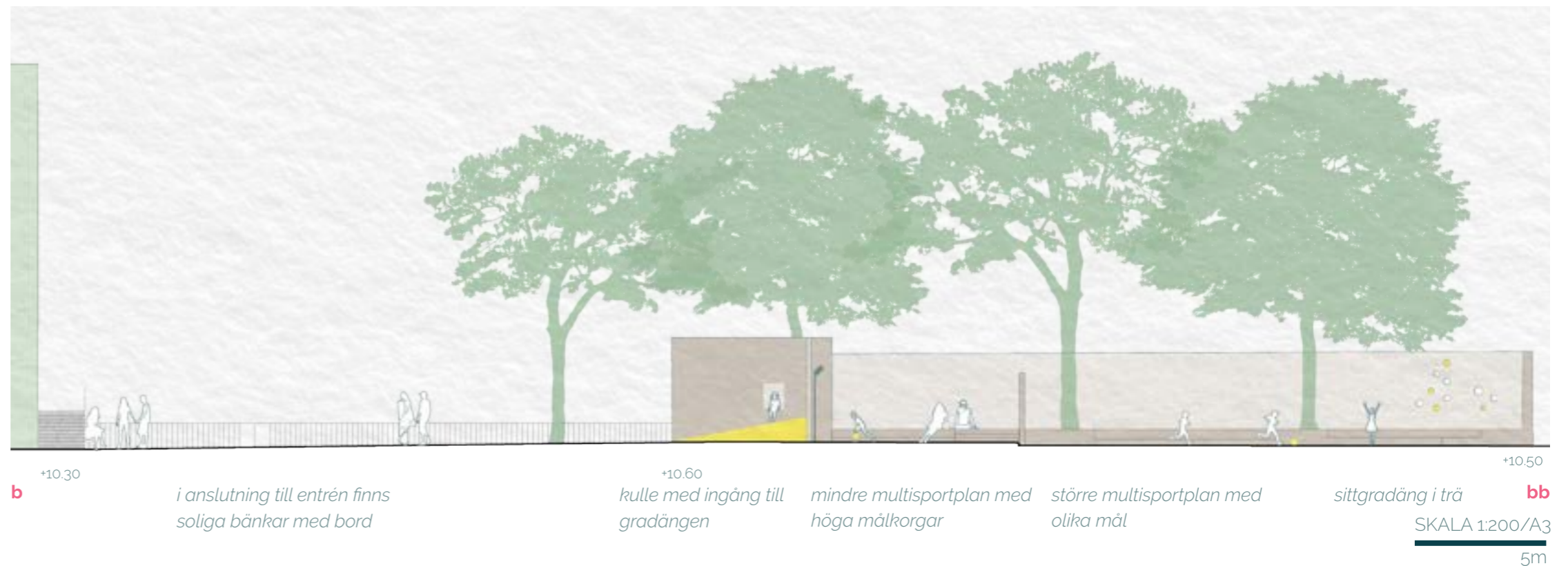
Figur 86: Sektion a-a visar en genomskärning på skolgårdens mellersta del. Här syns serveringen, lunden och platån

Figur 87: I vyn syns Lunden och platån. De befintliga oxlarna som bevarats och kompletterats med nya växtbäddar. I förgrunden visas en del av slingan och dess komponenter i form av lekpinnar och asfaltmålning. Nya sittmöjligheter så som platån och sittmoduler är placerade i soliga lägen. Det blir en perfekt plats att njuta av årets soliga timmar.

Figur 88: Platån som finns placerad i den lugnare delen imiterar en läktare, i likhet med sittgradängen intill multisportplanen. Flexibiliteten i användning bidrar till fler miljöerbjudanden och skapar en plats där eleverna kan hänga. Genom att välja att få stå i centrum, eller sitta vid sidan av, erbjuder scenen rum för olika intressen att mötas.

b +10.30 i anslutning till entrén finns soliga bänkar med bord
 +10.60 kulle med ingång till gradängen
 mindre multisportplan med höga målkorgar
 större multisportplan med olika mål
 sittgradäng i trä **bb**
 SKALA 1:200/A3
 5m

ARENAN

Med multisportplan, olika sorters mål och asfaltsmålning ger arenan plats för flera olika typer av aktiviteter. Planen är nedsänkt i marken vilket i kombination med ett bollplank förhindrar att bollar flyger i väg och den integrerade gradängen med bullerplanket i ryggen skapar möjlighet för fler att vara med på ett hörn. Gradängen och det aktiverande bullerplanket skapar möjligheter för barn med olika intressen och behov att använda ytan samtidigt som det spelas boll. Intill planen finns en klätterkulle där man kan krypa upp på gradängen genom ett hål i planket.

BAKSIDAN

På den lite skuggigare Baksidan går det att finna lugn och ro för den som vill dra sig undan. Det finns saker att klättra på, snurror att snurra på och bullerplanket ger utrymme för att lämna egna avtryck i form av utställningsvägg. Bullerplanket är aktiverande med knep och knåp, kulbanor och klättervägg.

Figur 89: En multisportplan som erbjuder ett flexibelt användande bidrar till att det inte upplevs lika programmerat och bidrar därför till fler miljöerbjudanden och mindre konflikt (Beckman 2018). Att ytan är placerad i ett skyddat läge på skolgården samt dess nedsänkning i marken gör att det minskar upplevelsen av flygande bollar.

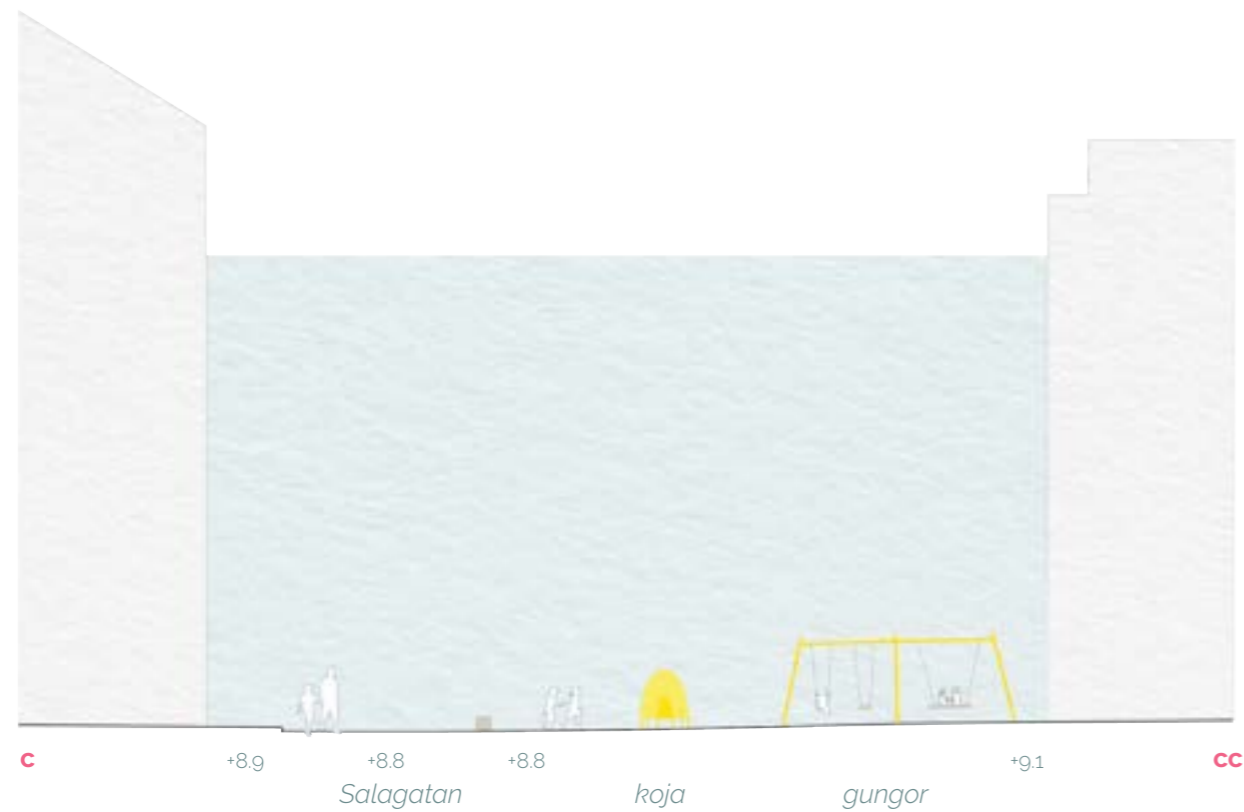
Salagatan

HINDERBANAN

Genom samnyttjande med Salagatan skapas en större skolgård och barnen tillåts stiga i gaturummets hierarki. I förslaget smalnas Salagatan av och blir enkelriktad. Under skoltid är gatan avstängd för biltrafik.

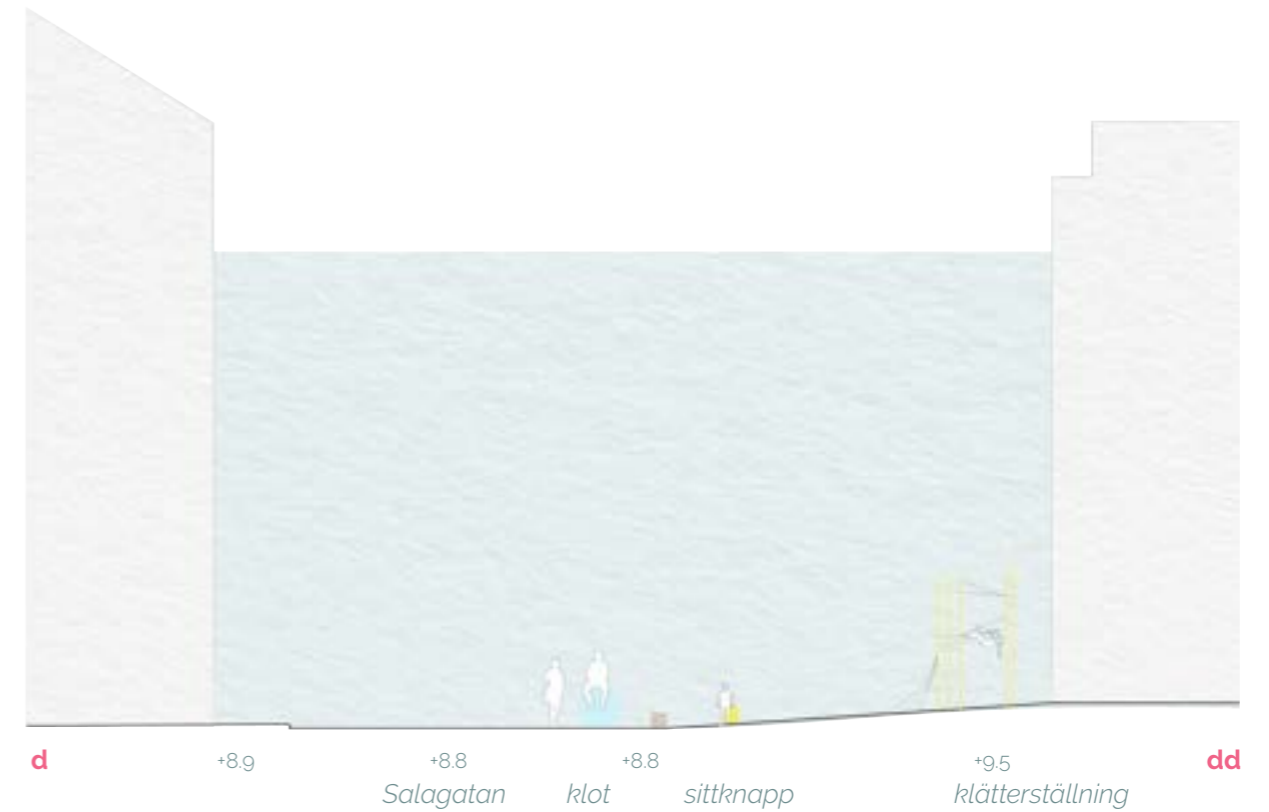
Hinderbanan består av en slinga med motorisk- och balanslek. I hinderbanans borte hörn finns det en materialhög och utrymme för att bygga kojor. Gungor

utgör en leknod och en klätterkulle i konstgräs, en klätterställning och andra lekredskap binds ihop av en slinga av sittknappar. Muren som avgränsar hinderbanan mot vägen fungerar som en del i balansleken, men även som sittplats och integrerat cykelställ. Muren varvas med släpp i storgatsten för att skapa entréer till skolgården. I huvudentrén till skolgården finns en rund bänk för de som väntar på att bli hämtad eller vill ta det lugnt.

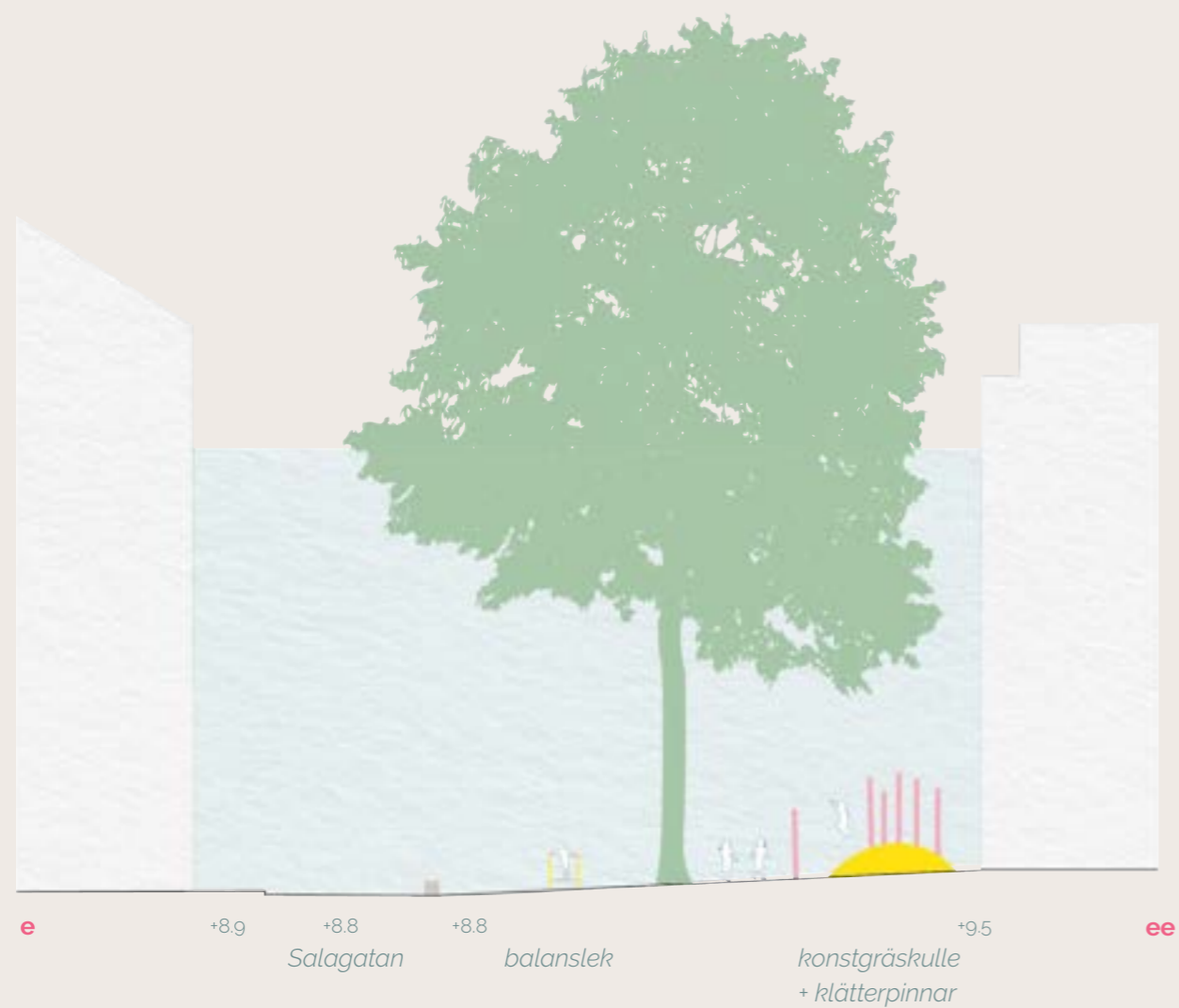
Figur 90: Salagatan smalnas av och leken kan ta större plats. Nya tillskott av lekredskap skapar fler lekmöjligheter.

SKALA 1:400/A3
10m

Figur 91: Klotet är uppvärmt för kalla vinterdagar och den 30cm höga balansomuren skapar inofficiella sittplatser.

SKALA 1:400/A3
10m

Figur 92: Genom samnyttjande skapas en lugnare gatumiljö med fler egenskaper och gott om miljöerbjudanden

SKALA 1:400/A3
10m

Figur 93: Salagatan som den ser ut i dagsläget med körbana, gatuparkeringar och stängsel mot skolgården.. Här är det bilen som dominerar gaturummet och gående förpassas till den smala trottoaren.

Figur 94: Salagatans nya utformning, med fokus på lek, miljöerbjudanden och flexibilitet.

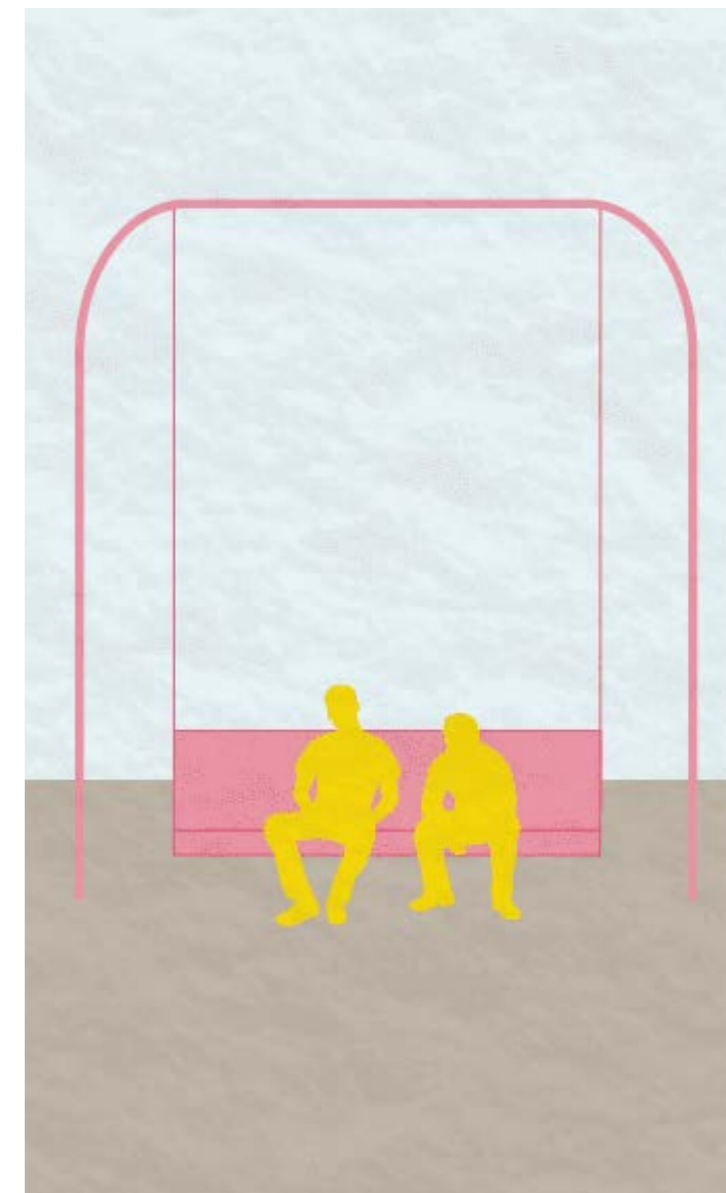
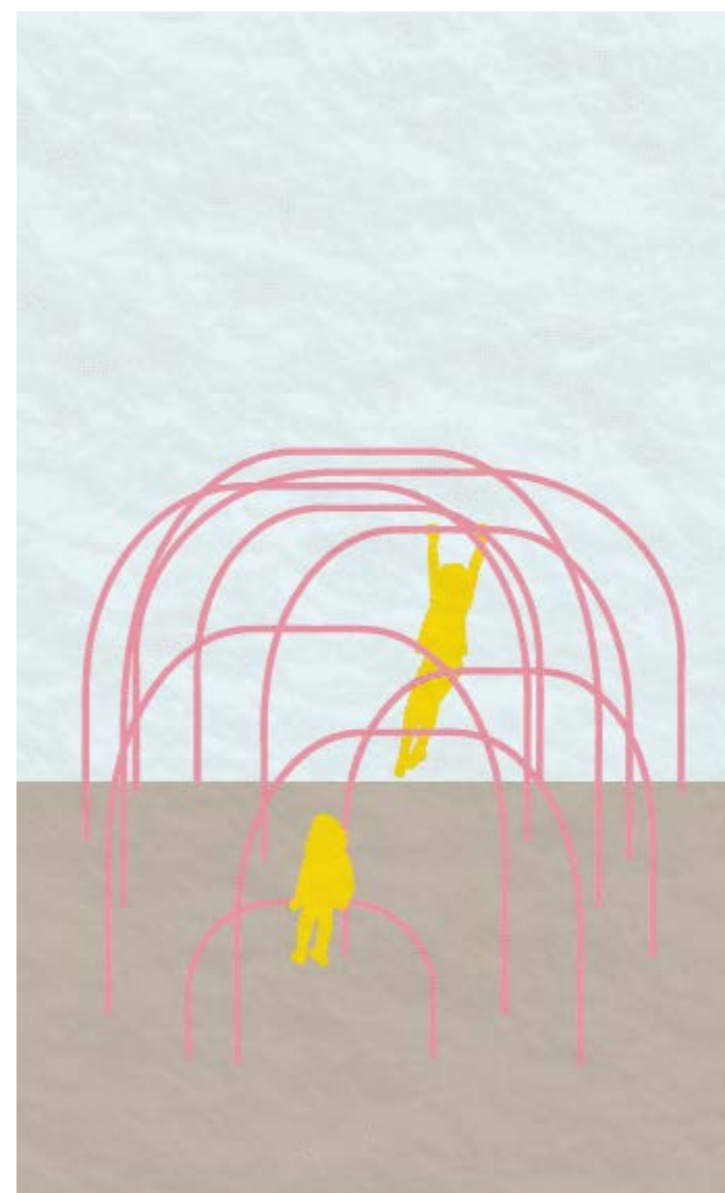
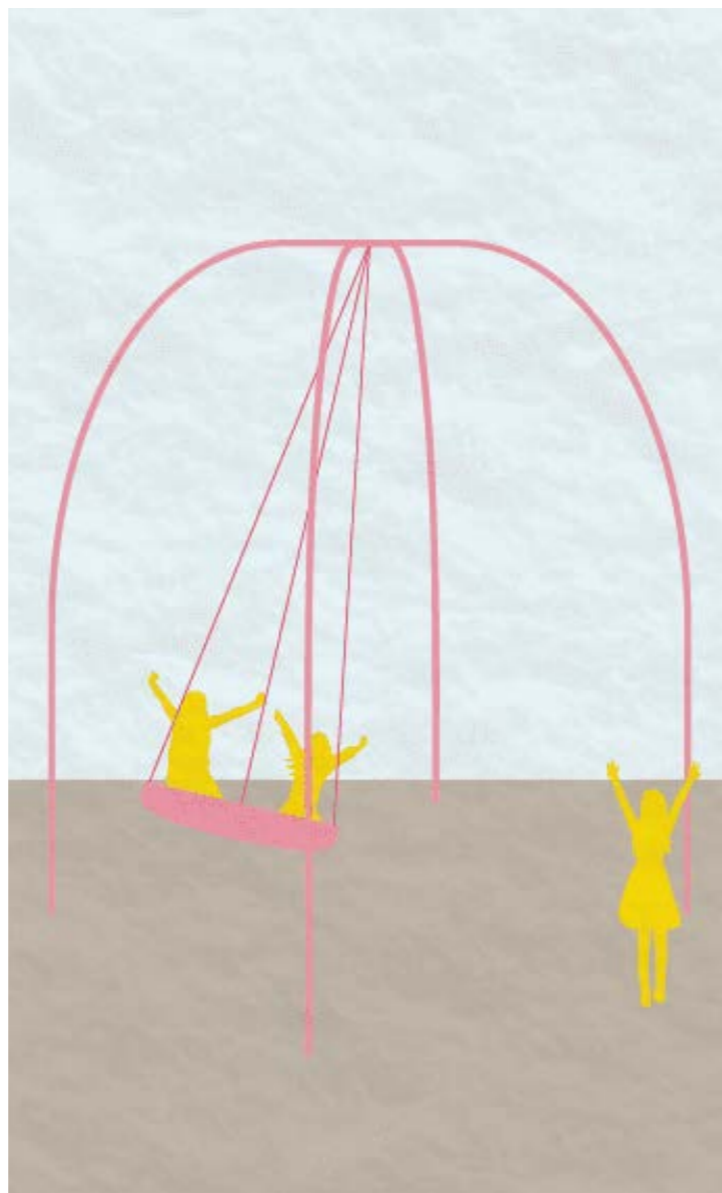
Vaksala torg

SAMLINGEN

Vi skapar också en plats för högstadieleverna på Vaksala torg som vi kallar "Samlingen". Här adderas en stor scen, sittmoduler och en träram i samma slingrande form som "Slingan". Den rådande detaljplanen konstaterar att Vaksalas elever ska få tillgång till Vaksala torg som rastplats och därför har vi skapat en plats för de äldre eleverna att vara på. Samlingen bidrar till att elever och besökare på Vaksala torg kan mötas i ett gemensamt användande av platsen.

Figur 95: Vaksala torg får en aktiverande gestaltning vilket genererar en trygg plats för högstadieleverna att spendera sina raster på. Gestaltningen på torgytan bidrar även till möten mellan torgets besökare och kan fungera som scen för kulturevenemang eller andra sammankomster.

Figur 96-98: Vänkskapsgunga, klätterstänger och en hammock, alla i överdimensionerade format tar plats på torget i anslutning till skolans entré. Möblerna agerar lekknoder och tydliggör skolbarnens plats i det offentliga rummet.

diskussion

I det följande kapitlet analysreas arbetets syfte och frågeställningar samt hur det ställer sig mot arbetets resultat. Även arbetets metoder analyseras och det reflekteras kring åtgärder som krävs för att fullfölja förslaget.

Resultatdiskussion

Syftet med arbetet var att föreslå ett gestaltungsförslag som prioriterar barns jämlika uppväxtvillkor genom att främja lek såväl som utmana hur det traditionella gaturummet används. Det gjordes genom ett gestaltungsarbete som exemplifierar hur lekvärden kan främjas på en skolgård där förutsättningarna för yta och kvalitet inte motsvarar de som Boverkets (2015) vägledning föreslår. För att säkerställa att syftet uppfylls formulerade vi två frågeställningar: *Hur kan Vaksalaskolans skolgård omgestaltas för ökade lekvärden?* samt *hur kan Vaksalaskolans kringliggande, offentliga, yta omgestaltas för att möjliggöra för samnyttjande med skolverksamheten?*

I dialog med personal på Vaksalaskolan, framkom det att syftet med deras förfrågan primärt var att arbetet skulle komma att fungera som en inspirationskälla för Vaksalaskolans framtida utformning. Ett övergripande syfte med vårt arbete var således att inspirera och bidra med ett förslag för utformningen av skolgården, snarare än att det skulle realiseras. Målet med vårt arbete var att skapa ett inspirationsexempel som kan bidra till kunskapsspridning. Vi tror att vårt arbete kan hjälpa yrkesverksamma inom samhällsplanering såväl som inom skol- och ungdomsverksamhet att samla argument, vilket kan bidra till den förändring som behöver ske inom plan- och bygglagen samt skollagen. Detta genom att tydliggöra problematiken med trånga skolgårdar och vad det har för effekt på barn såväl som samhälle men även genom att tydliggöra hur lekvärden kan främjas. På så sätt kan vårt arbete utgöra ett diskussionsunderlag i diskursen om trånga skolgårdar.

VAL AV PLATS

Valet av plats motiverades till en början främst av Vaksalaskolans förfrågan och arbetets syfte hade kunnat uppfyllas på en annan plats. Vi ansåg dock att Vaksalaskolan var en intressant plats att studera då dess begränsade friyta bidrog till utmaningar i gestaltningen som vi ser som representativa för dagens stadsbyggande. Vi ansåg även att behovet av samnyttjande av kringliggande offentliga ytor var stort på Vaksalaskolan på grund av den begränsade friytan vilket för oss utgjorde en motivator. Teorierna om att vild vegetation och lösa föremål är det som skapar en bra lek miljö (Mårtensson 2009) utmanades vid vårt val av plats. Förutsättningarna var sådana att dessa inte gick att applicera varpå vi var tvungna att söka nya, kreativa, lösningar. Om en skolgård med större friyta hade valts, hade resultatet med all sannolikhet sett annorlunda ut, men det var Vaksalaskolans begränsningar som för oss var avgörande i val av plats.

Gestaltungsförslaget är ett resultat av många möjliga då frågeställningarna är av komplex karaktär där nya frågor genererats under hela arbetet. Förslaget är en produkt av de beslut som vi under arbetets gång har tagit men också den tolkning som vi har gjort av den presenterade teorin samt workshoppen med eleverna på Vaksalaskolan. I det kommande avsnittet reflekterar vi kring hur vårt förslag relaterar till teorin och hur resultatet har påverkats av våra metoder samt slutligen Vaksalaskolans framtida utveckling.

EN DEMOKRATISK SKOLGÅRD

FN:s barnkonvention (SFS 2018:1197) fastställer barns rätt till en god uppväxtmiljö, skollagen (SFS 2010:800) lagstadgar barns rätt till en jämlik skola och plan- och bygglagen (SFS 2010:900) ställer krav på att tillräcklig friyta ska säkras. Trots detta ser vi en nedåtgående trend i skolgårdars storlek. Ett barn spenderar stor del av sitt liv på sin skolgård (Cosco et al 2010), vilket innebär att skolgården är en av de mest demokratiskt viktiga miljöerna för att skapa lika uppväxtvillkor för alla barn samt för att främja en demokratisk värdegrund. Trots detta regleras inte en skolgårds storlek eller kvalitet i varken skollagen eller plan- och bygglagen trots att sambandet är bevisat. Vi argumenterar för att skollagen även bör inkludera skolgårdens utomhusmiljö och därmed säkerhetsställa alla barns rätt till en likvärdig skolvistelse som främjar samtliga barns utveckling och hälsa. Vi argumenterar även för att skolgårdar ska ha ett lagstadgat krav gällande minimimåttet på deras friyta, som går i linje med vad forskningen har visat. Det skulle exempelvis kunna göras genom att regeringen ger Boverket föreskriftsrätt då allmänna råd har visat sig vara otillräckligt när det kommer till att säkerhetsställa skolgårdars storlek och kvalitet. På Vaksalaskolan går skolklasser från förskoleklass till årskurs nio, vilket motsvarar tio år av ett barns uppväxt. Därför ansåg vi att det var viktigt att undersöka vad som gör en uppväxtmiljö bra för barn, och genom inläsning kom vi fram till tre gemensamma nämare: miljöerbjudanden, rörelsefrihet och vuxnas attityd.

Vårt huvudsakliga mål med gestaltningen av skolgården är att skapa fler miljöerbjudanden för att tillmötesgå elevernas varierande intressen och behov. Vi vill genom

skapandet av olika zoner på skolgården möjliggöra för eleverna att leka i grupp, men även självständigt. Vi ser även ett stort behov att skapa lugna och sociala rum, främst för de äldre eleverna. Miljöerbjudanden gynnas av oprogrammerade ytor, där anonyma föremål utan förutbestämt syfte har fler miljöerbjudanden (Beckman 2018). I gestaltningen har vi placerat många programmerade lekelement och ytor, vilket kan tyckas motsäga teorin om miljöerbjudanden. Vi valde att göra detta då skolgårdens begränsade friyta skapade försvårande omständigheter. Skolgården erbjuder knappt några miljöerbjudanden på grund av sin ytstorlek samt brist på topografi och grönska. Genom att introducera föremål såsom multisportplan och balanslek skapar vi miljöerbjuden som å ena sidan är programmerade, men å andra sidan kan skapa ett mer flexibelt användande. Genom tillskapandet av aktiviteter minskar konkurrensen som uppstår kring Vaksalaskolans nuvarande aktivitetsytor, eftersom möjligheterna är fler och mer flexibla i sin användning. Exempelvis erbjuder multisportplanen flertalet olika typer av aktivitet istället för endast fotboll och sandsnäcken är ett rikt leklandskap som stimulerar flertalet olika typer av lek och aktivitet. En annan viktig aspekt i skapandet av miljöerbjudanden var att inte placera aktiviteter som dominerar i yta, på en central plats på skolgården. Multisportplanen är exempelvis placerad i en del av skolgården som avgränsas tydligt, vilket medför en minskad risk för att aktiviteten stör andra typer av aktiviteter, och skolgården får en större sammanhängande yta som möjliggör för självstyrd lek.

Vi uppfattade en stor frustration hos eleverna på Vaksalaskolan, då deras rörelsefrihet begränsas både utanför men även inom skolgården. Vi såg

därför tillgängliggörande som en viktig strategi i vår gestaltning. Genom att aktivera ytorna som tidigare varit otillgängliga för barnen, bland annat ytan bakom tilläggsbyggnaden, ökar skolgårdens friyta. Detta beräknas även medföra en ökad trygghet på dessa platser genom ökad rörelse och tillförd belysning. Vi såg även goda exempel från våra referensprojekt där skolgårdarna inte avgränsas av staket, vilket var något som vi hämtade inspiration ifrån. Genom den låga muren skapas en visuell avgränsning mot Salagatan och vi tror att avsaknaden av fysisk barriär kan främja tilliten till eleverna och på sikt stärka deras självförtroende. På Tove Ditlevsens skole har trafiksäkerheten ökat sedan de integrerade lekutrustning i trafikmiljön (Skogberg 2020) vilket går i linje med Gills (2021) teori om att ett barnperspektiv i stadsplanering ökar trafiksäkerheten. För att säkerhetsställa att riskerna för olyckorna minimeras har vi använt oss av varningar om att sakta ner farten i form av upphöjningar i gatan, omväxlande markmaterial och även förslag om att biltrafik förbjuds under skoltid. Vi tror att gestaltningen kan bidra till en ökad trafikmedvetenhet samt att det är ett viktigt steg i skiftet att prioritera barn framför bilen.

En rädsla att barnen ska göra illa sig genomsyrar gestaltningen av barns lekmiljöer, och ett överdrivet säkerhetstänk är som beskrivet i teorin mer hämmande än utvecklande (Kytä 2006; Russell 2021). Vi har i gestaltningen försökt inkorporera utmaning i lekmiljön genom klätterväggar och tillskapad topografi, men en stor del av lekens utmaning handlar om de vuxnas attityd till leken, där vi förespråkar ett tillåtande klimat. Workshopen med eleverna på Vaksalaskolan vittnade om många förbud, leka med pinnar, klättra

i träd, leka med snö och på isfläckar, vilket kan upplevas extra begränsande i en miljö som redan har få miljöerbjudanden. Att man bör hindra barn från att engagera sig i farliga lekar är ett genomgående missförstånd på samhällsnivå. Russel (2021) menar att detta tvärt om kan ha motsatt effekt, men attlösningen är att medvetandegöra vuxna om barns behov av att ta risker. Vi menar att förbud inskränker barns frihet och utveckling och vi vill genom vårt arbete medvetandegöra barns behov av att få ta risker även om det innebär att de ibland gör sig illa. Det är en naturlig del av barns utveckling och ett viktigt steg i deras förståelse kring sina egna, och andras, gränser. Vi kan i vårt förslag inte styra över hur eleverna på Vaksalaskolan kommer att spendera sina raster eller hur vuxna i deras närhet begränsar dem, men genom vår gestaltning skapar vi åtminstone förutsättningar för eleverna att utmanas i sin lek.

GESTALTNINGENS LEKVÄRDEN

En skolgårds storlek och kvalitet har bevisats ha ett starkt samband (Mårtensson 2009; Mårtensson 2013; Mårtensson et al 2009; Männik et al 2018; Kylin och Fridell 2021; Jansson et al 2021) där ytan inte utgör en kvalitet i sig utan skapar möjlighet för andra kvaliteter. Vaksalaskolans lekbara yta har som resultat av samnyttjande med Salagatan ökat från 7,7, till 10,2 m² per barn vilket är en ökning med drygt 30 %. Vaksalaskolans friyta ligger fortfarande under Boverkets rekommendationer då den täta bebyggelsestrukturen förhindrar en ytterligare expanderings av skolgårdens yta. Däremot möjliggör ökningen av skolans gård en förhöjning i dess lekvärden där det tydligaste exemplet är Hinderbanan där förlängningen av skolgården har möjliggjort en rad olika typer av aktiviteter och leknoder. Vaksalaskolan är ändå ett tydligt exempel på vikten av att inkludera barn tidigt i planeringsprocessen. Genom att utgå från ett barnperspektiv i stadsbyggandet hade begränsningen i friyta kunnat förhindrats och Vaksalaskolan hade haft ökade förutsättningar för en stimulerande utomhusmiljö.

Ett resultat av en skolgård med högt användartryck är omfattande slitage av ytskikt och växtmaterial vilket tydliggjordes på Vaksalaskolan i form av de hårt slitna buskplanteringarna. På grund av det fortsatt höga trycket på Vaksalaskolan valde vi i vår gestaltning att inte inkludera planteringar av buskar och/eller perenner, eftersom de troligtvis inte hade haft en chans att överleva. Istället försökte vi inkorporera mer grönska i form av klättrväxter och träd som står direkt i de hårdgjorda markmaterialen, med stamskydd. Förslagsvis

bör träden som planteras vara av stora exemplar för att tåla de slitningar som de med all säkerhet skulle utsättas för. Vi vill även poängtera att en yta med stort slitage kräver en mer omfattande skötsel samt underhåll. Trots den stora risken för slitet växtmaterial ville vi inkorporera växtlighet i den mån möjligt då det har visat sig ha en positiv effekt på jämställd lek, men även barnens hälsa och koncentration samt platsens miljöerbjudanden och lekvärden. För att kompensera för avsaknaden av växtmaterial har vi sett till att modulera marken för att tillskapa topografi. Vi fick även en god upplevelse av klätterpinnar under platsbesöket på Guldebergs skole där vi associerade de till en dunge av ungräd. Därför valde vi att inkludera klätterpinnar i gestaltningen som ett slittåligt substitut till fler träd.

I arbetet med att skapa en lekmiljö som främjar både pojkars och flickors lek jobbade vi, förutom med vegetation och lösa föremål, utifrån två principer: skapa inkluderande aktivitetslek samt mellanrumsplatser. Aktivitetsytor i form av sportaktiviteter har visat sig gynna pojkars lek framför flickors, men då önskan om att kunna spela fotboll var stor hos eleverna på Vaksalaskolan valde vi att ändå inkludera den typen av aktivitet i form av en multisportplan. För att säkerhetsställa att flickors lek även gynnas valde vi att inte programmera planen för någon särskilt sport. Den tillhörande gradängen, inspirerad av platsbesöket vid Skolen ved Søerne, skapar utrymme för att leka andra, lugnare, lekar på platsen. Eftersom mellanrumsplatser har bevisats vara särskilt viktiga för flickor (Aminpour et al 2020) och vi såg en stor konflikt mellan sportplanernas dominanta placering och andra

aktiviteter på skolgården ville vi arbeta med att tillföra fler ostörda, mellanrumsplatser. Platserna är mindre oprogrammerade ytor, där barnen har möjlighet att leka lugna lekar i sällskap med sina kompisar, eller själv. Exempel på det ses bakom matsalen, vid vänskapsgungan intill sandsnäckan och i samtliga kantzoner, bland annat gradängen mot multisportplanen och muren mot Salagatan, men även runt scenen och bänkarna i Lunden. Att det finns möjlighet för barnen att dra sig undan till sina "egna" rum är viktigt för barnens fantasilek, men även för deras känsla av ägandeskap till platsen då spår av deras lek kan få lov att finnas kvar (Beckman 2018).

Spår av lek samspekar med tillgången till lösa material. Beckman (2018) beskriver sandlandskap som en av de mest stimulerande leklandskapen och det var vår målbild i gestaltandet av sandsnäckan. Under vårt platsbesök på Reinhardswald-grundschule såg vi exempel på hur en, ur ett vuxenperspektiv, visuellt stökig miljö full av lösa material skapade stora lekvärden för barnen. Miljön hade leknoder och städade kanter, vilket gjorde att intrycket av miljön mer visuellt estetisk även för vuxna. Barns lek gynnas av, så kallade, stökiga miljöer eftersom deras utveckling bygger på kroppsliga upplevelser där en mer sinnlig miljö är rikare på upplevelser (Beckman 2018). Med det i åtanke valde vi att skapa sandsnäckan. Sand i kombination med vattenlek skapar rum för oändliga lekmöjligheter och sinnesupplevelser och vi tror att det kan locka barn långt upp i åldrarna.

Vaksalaskolan har idag begränsad tillgång till löst material, då lekredskapen är inlåsta i förråd mestadels av tiden. För att motverka det har vi valt att introducera lösa, naturliga, material i form av pinnar, bildäck och stenar som inte behöver låsas in. Vi föreslår en materialhög där material kan samlas vilket skulle bidra till ökade miljöerbjudanden men även en mer städad känsla för det vuxna ögat. Beckman (2018) menar att det är omöjligt att tillgodose varje lekbehov med färdiga lekredskap med uttänkt funktion, varpå vi ser det lösa materialet som en viktig del i vår gestaltning. Det är även en viktig del i skapandet av en jämställd lekmiljö och en del av vår strategi att främja både pojkars och flickors lek. Det lösa materialet erbjuder fler miljöerbjudanden vilket minskar riskerna för konflikt bland eleverna, men det förutsätter också en attitydförändring hos skolans personal där barnen tillåts leka med det lösa materialet.

Ju äldre barn blir, desto större blir deras behov av att lämna avtryck och skapa sina egna miljöer (Beckman 2018). På Vaksalaskolans skolgård finns det dessvärre inte rum för att låta samtliga barn lämna sina avtryck i samma utsträckning som i en större miljö, men vi valde i vår gestaltning att inkludera en utställningsvägg. Väggen, som är en del av baksidan på bullerplanket som vätter mot Väderkvarnsgatan och Norrtäljegatan kan eleverna själva sätta upp sina alster.

Ingenting förfrågades så mycket som sociala platser från högstadieeleverna. Vi har därför sett till att det finns ett stort utbud av olika typer av platser för eleverna att umgås på. Vi ville skapa tillåtande platser för ungdomar att hänga på, även utanför skoltid då ungdomars kringdrivande kan upplevas som otrygg

vilket gör att de avfärdas från offentliga rum (Gill 2021). Vi tror därför att avsedda platser för ungdomar skulle gynna både ungdomarna och vuxnas syn på ungdomars närvaro. Vidare föreslår vi att ungdomarna själva får vara med i utformningen av de bänkmoduler som vi valt att placera på skolgården. Syftet är att skapa platser som ger högstadieeleverna möjligheten att få känna att de har något som tillhör dem, eftersom vi uppmärksammade en avsaknad av känslan av tillhörighet till dagens skolgård. Det erbjuder möjlighet för dem att lämna egna avtryck genom att uttrycka sin identitet till platsen och på så sätt inkluderas i miljön.

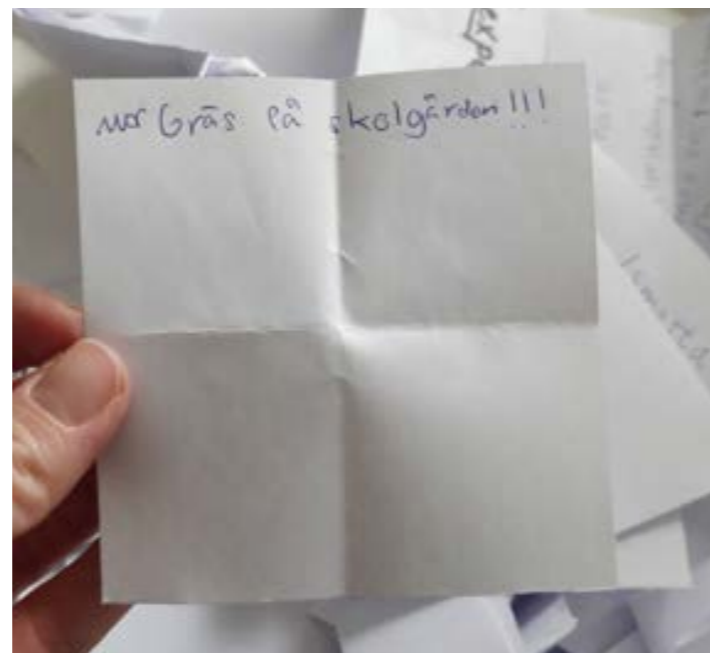

SAMNYTTJANDE SOM STRATEGI

Gestaltningen på Vaksala torg utgår även den från de äldre elevernas behov av att få vara ifred. Vi ville skapa en plats för högstadieeleverna dit de kunde ta sig när skolgården upplevdes för trång. Även om eleverna idag inte har tillåtelse att röra sig utanför skolans område tror vi att elevernas självkänsla och de vuxnas tillit skulle stärkas av att öka deras rörelsefrihet genom att använda Vaksala torg som rastplats. Vidare är det dessutom en bestämmelse i detaljplanen och därför i linje med funktionen för Vaksala torg. Referensprojektet Israel Plads visade exempel på hur ett torg kan nyttjas som rastplats åt elever utan att eleverna rör sig utanför det angivna området. Både Israel Plads och Tove Ditlevsen visade dessutom exempel på att trafiksäkerheten inte behöver vara ett argument mot samnyttjande av vare sig torg eller gaturum. Gestaltningen skapar en social mötesplats dit även stadens invånare har tillgång även om skolelevernas tillhörighet säkras genom att gestaltningen i första hand är skapat för deras behov. Gill (2021) menar att gaturummet är den miljö som har störst potential att skapa en positiv uppväxtmiljö för barn och i vår gestaltning samnyttjar Vaksalaskolan med Salagatan på ett, i Sverige, okonventionellt sätt. Strategin att låta trånga skolgårdar byggas ut över kringliggande gator förekommer däremot mer frekvent i Köpenhamn (Skogberg 2020). Vårt mål med gestaltningen på Vaksalaskolan och Salagatan är främst att skapa ökade lekvärden för eleverna, men även att starta en dialog kring stadsbyggandet idag. Vi menar, i enlighet med forskare (Gill 2021; Kyttä 2006; Kristensson 2016) att förtätning skapar städer som missgynnar barn, och vi vill genom vårt förslag uppmärksamma hur det kan motverkas. Genom att låta

elevernas skolgård vara dominerande på Salagatan ger det en visuell påminnelse om hur staden idag planeras med liten omtanke för de som växer upp i den. Barn är de som påverkas allra mest av sin närmiljö på grund av sitt utvecklingsstadium samt osjälvständiga rörelsefrihet varpå vi menar att det är ytterst viktigt att barnens närmiljöer skapar goda förutsättningar för barnens uppväxt.

Samnyttjande som förtätningsstrategi är inte något som vi argumenterar för, tvärtom ser vi ett behov av att göra våra städer porösa igen, utan något som vi ser som en lösning på en situation där barns plats i staden har fått stå tillbaka allt för länge. Vårt förslag kan därför ses som en motreaktion på stadsbyggandets diskriminering av barn i utemiljön, då vi i vår gestaltning har sett till att låta barnens lek få företräde för över biltrafiken.

Figur 99: En av de många lappar som önskade mer gräs på skolgården.

Metoddiskussion

I metoddiskussionen reflekterar vi över arbetets metoder, vad som har fungerat bra och hur vi hade kunnat göra annorlunda samt hur metoderna går in i varandra, se figur 101 på nästa sida. Vi diskuterar främst kring Research by Design som ramverk för arbetet, de referensprojekt vi besökte samt utförandet av workshopen med elever.

RBD & KREATIV UTFORSKNING

Genom att använda Research by design som ramverk för vårt arbete fick vi en struktur att förhålla oss till, vilket bidrog till att bibehålla vårt självförtroende under processen av skapandet av det här arbetet. Den interaktiva metoden i att förena gestaltning med forskning resulterade i att vi genom processen bytte riktning när våra svar inte längre upplevdes förenliga med vårt syfte. I uppstarten av arbetet strävade vi efter att arbeta med lekotoper, en metod som sammanflätar naturlandskap med lek, som svar på att öka lekvärden på Vaksalaskolan. Under tiden vi satte oss in i litteraturen gick det upp för oss att det inte var rätt lösning för det här specifika fallet. Genom att kombinera vad vi funnit i forskningen med de designlösningar vi tog fram, insåg vi att det omfattande slitaget på grund av den bristande friytan, satte stopp för möjligheten att använda lekotoper på Vaksalaskolan. Det var där och då vi ändrade riktning till att arbeta med samnyttjande för att öka skolgårdens friyta. Genom att förlita oss på Research by Design som en tillförlitlig process, kunde vi finna trygghet i att vår lösning var ett resultat av vår efterforskning vilket är helt i linje med metoden (Roggema 2016).

Vi arbetade i vår process med pre-design, design och post-design där vi påbörjade arbetet med

kunskapsinhämtning, fortsatte med gestaltning och avslutade med presentation och reflektion, en struktur som vi känner väl igen från vår utbildning. Vi använde oss av flertalet olika metoder för kreativ utforskning. Till en början hade vi satt upp åtta stycken idégenereringstillfällen under olika stadier av gestaltningen, men i slutändan använde vi endast tre. Vi tror att anledningen var att vi hängav oss till gestaltungsarbetet och den process som vi befann oss i för tillfället, varpå vi inte upplevde att vi hade behov av idégenereringar. Eventuellt hade resultatet blivit desto mer nyanserat om vi utfört samtliga idégenereringar, men det hade också kunnat resultera i ett icke genuint och överarbetat resultat. Vi menar att vi genom modifiering av processen under dess gång var bidragande till gestaltningens utformning.

Figur 100: Foto från idégenereringen där vi tog fram konceptet

LITTERATUR & REFERENSProjekt

Litteraturöversikten var essentiell för att skapa en förståelse för barns lek samt deras uppväxtmiljö. Att det finns begränsat med studier och vetenskapliga artiklar om samnyttjande utifrån svenska förhållanden innebär en osäkerhet kring de slutsatser som kan dras. Även om artiklar och kommunala dokument argumenterade för behovet av samnyttjande saknas värdefull erfarenhetsåterföring om långsiktiga konsekvenser av genomförda projekt. Vi anser därför att valet att komplettera litteraturöversikten med referensprojekt var ett viktigt led i metoden som bidrog att vi kunde dra avgörande slutsatser kring hur vår gestaltning kan förväntas fungera. Studiebesöken var värdefulla för att få en ökad erfarenhet av hur en skolgård kan gestaltas i ett gaturum, då det inte är något som vi tidigare har berört inom utbildningen. Det gjordes inte några omfattande observationsstudier kopplade till referensprojekten, vilket kan anses vara en brist i metoden. Observationsstudier under en längre tid och under flertalet tillfällen hade kunnat bidra till värdefull information kring platsens funktioner och användning (Derr et al 2018). Den geografiska begränsningen resulterade i att vi valde att inte genomföra observationsstudier, eftersom vår möjlighet att spendera tid på platsen var mycket begränsad. Att samtliga referensprojekt som berörde samnyttjande var belägna i Köpenhamn, kan ha påverkat vår bild av hur samnyttjande av en skolgård bör se ut. Vi valde referensprojekten utifrån att de geografiskt var tillgängliga för oss samt applicerbara i en svensk kontext. För att skapa oss en heltäckande bild över kunskapsläget utgick vi från litteratur, som redogjorde för referensexempel kring gestaltning av gator ur ett

barnperspektiv världen över. I vidare efterforskningar bör en större samling av referensexempel studeras i enlighet med Flyvbjergs (2006) teori om att observationer av referensprojekt är en essentiell del inom landskapsarkitektur.

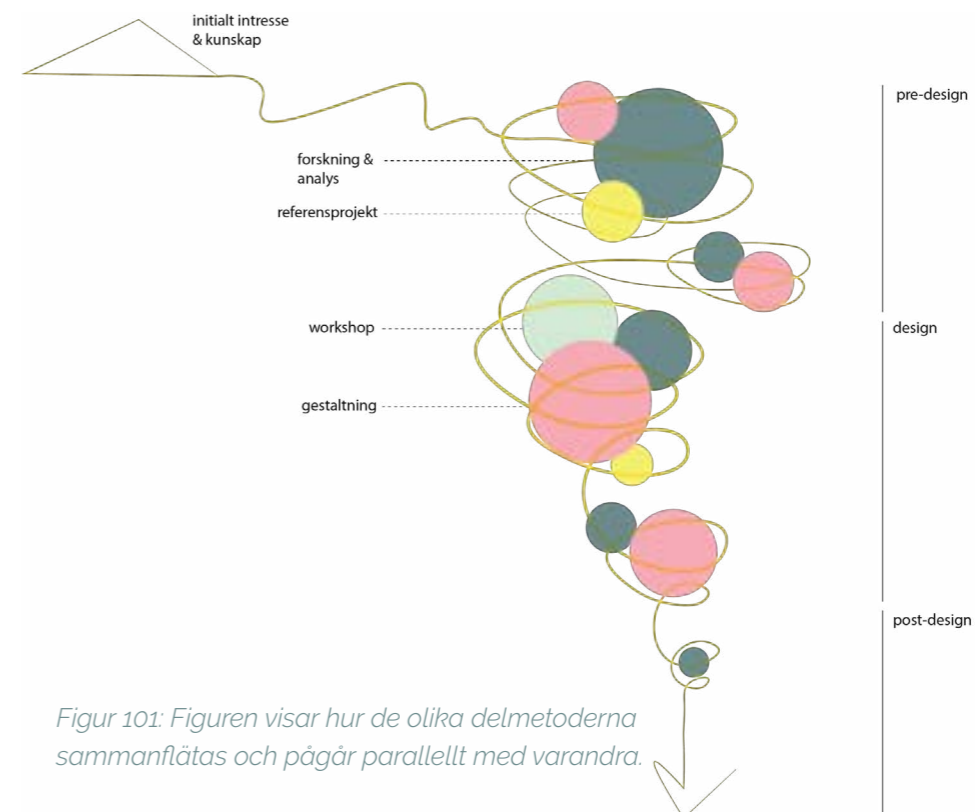
WORKSHOP MED ELEVER

Det var för oss viktigt att skapa en plats för barn, med barn, för att säkerställa barnens perspektiv. För att uppfylla barnens perspektiv och inte endast vara styrda av vuxnas förhållningssätt till lek, ansåg vi att det var viktigt för oss att hålla en öppen dialog sinsemellan, för att kontinuerligt ifrågasätta och motivera våra val. Vi utgick till stor del från litteratur som berör dialogarbete för att reflektera över vår påverkan på dialogprocessen och samma litteratur var ett stort stöd i arbetet med eleverna på Vaksalaskolan.

Ett alternativt tillvägagångssätt hade varit att utföra en informell observationsstudie. En observationsstudie hade kunnat bidra till fördjupade frågeställningar inför den kommande gåturen och gruppintervjun, samt även motverka eventuella förutfattade meningar om platsen och hur den används (Derr et al 2018). Vi valde att inte utföra en observationsstudie inför dialogarbetet då skolgårdens kontext redan gav oss information kring vilka som använde platsen samt hur det varierade över dagen, veckan och året (Derr et al 2018). Gåturen gav oss istället konkret information och vi hade möjlighet att se hur eleverna interagerade med de olika platserna. Våra tidigare platsbesök för inventering och analys hade dessutom redan gett oss mycket värdefull information om bland annat rörelsemönster och användning av de olika redskapen.

Vi höll en öppen dialog utifrån en frågemall vilket resulterade i att respondenterna tog olika mycket plats, vilket även var fallet under gåturen. Samtidigt som vi lyssnade och frågade samtliga elever, gjorde vi vårt bästa att inkludera samtliga i dialogen. Vi upplevde att de mindre fokusgrupperna gjorde det lättare att nå djupare i dialogerna med de elever som inte tog lika mycket plats under gåturen och om vi hade fått möjlighet att ändra på upplägget hade vi valt att minska samtliga fokusgrupper. Att vi kompletterade intervjun med möjligheten att rita och skriva visade sig vara en lyckad metod där de som inte uttryckte sig verbalt i lika stor utsträckning som sina medverkande respondenter, i högre utsträckning uttryckte sina åsikter i skisser, skrift eller med hjälp av symboler på lappar.

Inför workshopen diskuterade vi risken med önskelistor och falska förhoppningar. Vi gick igenom strategier för att minimera risken för att det skulle ske, vilket till stor del handlar om hur frågorna formuleras (Beckman 2018; Derr et al 2018) samt hur vi presenterade vårt syfte med dialogen. Detta var anledningen till att vi i uppstarten valde att berätta om oss själva, dialogen och vårt syfte för att komplettera den information de fått från sin skolledning samt reda ut eventuella missförstånd och minimera falska förhoppningar. Vi strukturerade även frågorna där vi fokuserade på upplevelser snarare än redskap för att minimera risken för önskelistor. Det sammanställda resultatet, se kapitel *Analys* på sida 63, visar på att dialogarbetet inte resulterade i det som brukar refereras till som

Figur 101: Figuren visar hur de olika delmetoderna sammanflätas och pågår parallellt med varandra.

önskelistor. Elevernas främsta önskemål var vegetation, andra färger och material, rörelsefrihet samt sociala platser och inte listor på olika typer av lekredskap som dialogarbete kan resultera i om frågorna inte ställs på ett välformulerat sätt. Delar av dialogen resulterade än dock i önskemål som kan liknas vid en önskelista, exempelvis gungor och pingisbord, men vi anser att de önskemålen var väldigt realistiska och välmotiverade. Viss förekomst av önskemål om redskap såsom klätterställningar och gungor, tror vi är oundvikligt och i vårt fall var idélådan den främsta orsaken. Om vi hade döpt lådan till “åsiktslåda” eller något mer neutralt, hade önskelistorna eventuellt kunnat minimeras. Dock såg vi även önskelistorna som en bra indikator på vad problematiken var på Vaksalaskolan och vi fick in information som vi inte hade fått annars, troligtvis tack vare dess anonymitet. Exempel på viktig information från idélådan var elevernas önskan om fler trivselledare under rasterna. Det inkom ett flertal lappar om önskemål på trivselpersonal på skolgården under rasterna, ett behov som vi inte hade uppfattat i de tidigare dialogerna. På så sätt var idélådan ett värdefullt komplement till resterande moment.

Genom att vi själva strukturerade upp workshopen fick vi möjlighet att styra och få kontroll över upplägget. Målet i dialogarbetet var att vara neutrala för att inte påverka deltagarna och vi tvingades fundera över vår egna påverkan på de medverkande eleverna. I pauserna mellan de olika grupperna hade vi möjlighet att reflektera kring och granska vårt upplägg och på så sätt utveckla vårt tillvägagångssätt. Exempelvis anpassade vi upplägget till den sista gruppen med de äldsta eleverna, då vi med tiden insåg att gåturen var mer anpassad för de yngre barnen. Om vi hade

haft längre tid att reflektera mellan de olika tillfällena hade vi troligtvis haft möjlighet att utveckla metoden ytterligare. I efterhand när vi sammanställde resultaten från workshopen kunde vi tillsammans reflektera över hur vi tolkade elevernas åsikter och svar. Det var en viktig del i vår process att förbli neutrala i vår hantering av resultatet och vi kunde finna mycket stöd i varandra under den processen. Vi tror att vi hade möjlighet att hålla oss mer neutrala tack vare att vi var två som ledde workshopen, än om någon utfört dialogen samt sammanställningen individuellt. Ett mer omfattande dialogarbete hade eventuellt inneburit mer djupgående svar och vi yrkar på att en fortsatt dialog i vidareutveckling av förslaget. Vi valde att inte utveckla vår dialog djupare, då det hade kunna bidra till en besvikelse hos eleverna i det fall då förslaget inte realiserades. Vidare är återkoppling en essentiell del i ett dialogarbete för att inte bidra till besvikelse och misstro. Dialogen med Vaksalaskolan återkopplas genom en lapp som vi satte upp i skolans expedition, ett meddelande genom deras veckobrev samt att det här arbetet kommer att skickas ut till Vaksalaskolan vid dess publicering.

För att öka tillförlitligheten för det genomförda dialogarbetet hade ljudupptagning eller filminspelning kunna användas. Vi ansåg dock att vi inte kunde motivera den eventuella inskränkning av anonymitet som det hade kunnat innebära och risken hade varit att de deltagande respondenterna inte hade fått medgivande från sina vårdnadshavare att delta.

Från förslag till verklighet

I förverkligandet av gestaltungsförslaget behöver barnens perspektiv fortsatt lyftas genom ett vidare och fördjupat dialogarbete. Genom att inkorporera eleverna på Vaksalaskolan skulle chansen för en lyckad upprustning av skolgården öka och barnperspektivet skulle säkras. Exempelvis hade förslaget kunnat delges med eleverna varefter de fick möjlighet att komma med synpunkter, för att sedan revidera det utifrån dessa synpunkter. Vidare skulle temporära gatuomvandlingar kunna fungera som ett steg i utvecklingen av förslaget. Genom att stänga av Salagatan för trafik och istället tillföra tillfällig arkitektur som främjar barns lek, är det möjligt att utvärdera förslaget möjlighet att förverkligas med förhållandevis enkla medel.

En stor del av en skolgårdens lekvärden kan främjas genom skötsel och drift. Exempelvis kan samverkan med skolgårdens skötselpersonal möjliggöra tillförsel av löst material, exempelvis i samband med gallring av träd.

Som tidigare nämnt, uppmärksammade vi önskemål från eleverna om ökat antal aktiv personal på skolgården. Dels i form av trivselledare och konfliktlösare, men kanske främst för att motverka barnens begränsade rörelsefrihet på dagens skolgård. Hela Vaksalaskolans friyta måste fortsättningsvis också få lov att vara tillgänglig för eleverna för att förslaget ska uppnå alla de kvaliteter och funktioner som tänkt, risken är annars stor för konflikt och onödigt slitage. För att förslaget ska kunna realiserades behövs möjligheterna för samverkan mellan olika verksamheter undersökas, både gällande markägande men även inom drift. Vi föreslår även att det tas fram ett sammanhängande gestaltungsförslag för Vaksala torg,

som tar hänsyn till Vaksalskoleelevernas rätt att använda torget som rastplats.

En aspekt som uppkom sent under arbetets gång var Boverkets (2015) rekommendationer kring att prioritera friyta framför plats för lastning och lossning. Vaksalaskolan har en yta i sitt sydliga hörn, intill tilläggsbyggnaden, för bilparkering samt lastning av matleveranser, som vi ur hänsyn till logistiken valde att inte omgestalta. Med stöd av Boverket, rekommenderar vi dock att vidare undersökningar förs kring möjligheten att flytta på ytan för parkering och matleveranser, för att öka friytemåttet ytterligare och dessutom få en mer sammanhängande skolgård. Ur ett samhällsetiskt perspektiv skulle det vara intressant att vidare undersöka hur skolgårdars bristande friyta strider mot FN:s barnkonvention (SFS 2018:1197) samt hur man skulle kunna gå vidare i ett rättsfall. Då lagen idag endast gäller för nyproduktion samt större ombyggnadationer, anser vi att ett tillägg av lagkrav för äldre skolgårdar skulle vara en strategi främjandet av demokrati och rättvisa. Vi ser även gärna att det forskas på hur avsaknaden av lagar som reglerar minst tillåtna friyta påverkar stadsbyggandet och därmed barns uppväxtvillkor.

Skolgårdars friyta minskar stadigt och med det, minskar deras kvalitet och barns rätt till en stimulerande närmiljö som främjar deras långsiktiga hälsa och utveckling. För att inte strida mot FN:s barnkonvention samt för att säkra barns jämlika uppväxtvillkor, menar vi att en lag bör införas som fastställer ett minsta friytemått som är baserat på aktuell forskning.

Källor

- Agyeman, J. & Duncan McLaren, D. (2015). *Sharing cities: A Case for Truly Smart and Sustainable Cities*. Cambridge: MIT press.
- Aminpour, F., Bishop, K., & Corkery, L. (2020). *The hidden value of in-between spaces for children's self-directed play within outdoor school environments*. *Landscape and Urban Planning*, 194. Doi: 10.1016/103683
- Andersen, M. & Bergkvist Erika. 2016. "Det blir mycket konflikter" - En kvalitativ studie om hur en begränsad skolgårdsyta inverkar på barns lek. Kandidatarbete. Linnéuniversitet. <http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:937297/FULLTEXT01.pdf>
- Barn (å). I *Nationalencyklopedin* <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/barn> [2022-02-15]
- Beckman, M. (2018). *Lek på riktigt - om att sluta bygga lekplatser och börja skapa rikare miljöer*. Örebro kommun: <https://www.orebro.se/download/18.5343a44a16a31b1864f2904/1557410812963/Lek%20p%C3%A5%20riktigt.pdf> [2022-01-25]
- Bishop, K. & Corkery, L. (2017). *Designing cities with children and young people. Beyond playgrounds and skateparks*. New York. Routledge. 1-7. ISBN 9781138890824
- Birgerstam, L. & Nord, P (1997). *Skissandet som didaktiskt fenomen*. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Brussoni, M., Ishikawa, T., Brunelle, S. and Herrington, S. (2017). *Landscapes for Play: Effects of an intervention to promote nature-based risky play in early childhood centres*. *Journal of Environmental Psychology*, 139-150. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2017.11.001>
- Bryman, A. 2016. *Social research methods*. 5e uppl. Oxford: Oxford University Press.
- Bottrill, I. Boyd, P. (2016). *Increasing the use of school facilities*. HSMO: Whales. 14-24 <https://www.wcpp.org.uk/wp-content/uploads/2019/06/Increasing-the-Use-of-School-Facilities-Report.pdf> [2022-05-06]
- Boverket (2015). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Karlskrona: Boverket. <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2015/gor-plats-for-barn-och-unga-bokversion.pdf> [2022-01-19]
- Byggepladts. u.å. *Tove Ditlevsen Skole*. Tillgänglig: <https://www.byggeplads.dk/byggeri/skole/tove-ditlevsens-skole> [2022-04-28]
- COBE. u.å. *Israels Plads*. Tillgänglig: <https://cobe.dk/place/israels-plads> [2022-04-28]
- Cosco, N., Moore, R. & Islam, M. (2010). *Behavior Mapping. Medicine & Science in Sports & Exercise*. Doi: 10.1249/MSS.0b013e3181cea27a
- Csikszentmihalyi, M. & Hunter, J. (2003). Happiness in Everyday Life: The Uses of Experience Sampling. Diener, E., Michalos, A. & Veenhoven, R. (red). *Journal of Happiness Studies*. 4. Boston: Kluwer Academic Publishers. 185–199
- Cunningham, A. (2010). *Prairie View Elementary: designing a learning landscape*. Tillgänglig: <http://liblink.bsu.edu/catkey/1582485> [2022-01-19]
- Derr, V., Chawla, L. & Mintzer, M. (2018). *Placemaking with Children and Youth*. Participatory Practices For Planning Sustainable Communities. New York: New Village Press.
- Design Council. (u.å). *What is the framework for innovation? Design Council's evolved Double Diamond*. <https://www.designcouncil.org.uk/news-opinion/what-framework-innovation-design-councils-evolved-double-diamond> [2022-05-19]
- Dyson, A. Kerr, K. (2016). *Increasing the use of school facilities*. HSMO: Whales. 2-13. <https://www.wcpp.org.uk/wp-content/uploads/2019/06/Increasing-the-Use-of-School-Facilities-Report.pdf> [2022-05-06]
- ETN. (2017). *Ny skolegård - Skolen Ved Søerne, Frederiksberg kommune*. <http://www.etn.dk/projekt/byplan-landskab-uddannelse/2017-skolen-ved-soerne-frederiksberg-kommune> [2022-01-19]
- Flyvberg, B. (2006). *Five Misunderstandings About Case-Study Research*. Doi: 10.4135/9781848608191.d33 [2022-04-20]
- Friyta (u.å). I *Nationalencyklopedin*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/friyta> [2022-02-02]
- Gill, T. (2021). *Urban playground. How Child-friendly Planning and design can save cities*. London: RIBA Publishing.
- Gray, P. (2011). The Decline of Play and the Rise of Psychopathology in Children and Adolescents. *American Journal of Play*, 3(4). 443-463
- Gray, P. (2010). The Special Value of Children's Age-Mixed Play. *American Journal of Play*, 3(4)
- Gustafson, K. (2021). *Hållbara vistelsemiljöer för barn - vardagsmobilitet, utemiljöer och förskolegårdar*. FORMAS. [Video] <https://formas.se/analys-och-resultat/seminarier/2021-02-09-hallbara-vistelsemiljoer-for-barn---vardagsmobilitet-utemiljoer-och-forskolegardar.html> [hämtad 2022-02-30]
- Hansen Sandseter, E. B. H., Kleppe, R., & Sando, O. J. (2021). The prevalence of risky play in young children's indoor and outdoor free play. *Early Childhood Education Journal*, 49(2), 303–312. Doi: 10.1007/s10643-020-01074-0
- Hoffmann, E., Barros, H., & Ribeiro, A. I. (2017). Socioeconomic Inequalities in Green Space Quality and Accessibility-Evidence from a Southern European City. *International journal of environmental research and public health*, 14(8), 916. <https://doi.org/10.3390/ijerph14080916>

- Göteborgs stad. (2017). Samnyttjande av offentlig service. *Ett kunskapsunderlag till riktlinjer för planering av offentlig service inom Älvstaden*. Göteborg: Göteborgs stad. https://www.umea.se/download/18.640818217563dc-9fe54a68/1605087823054/2019%20Kunskapsunderlag%20samnyttjan_redo%20för%20nytryck%20GBG.pdf [2022-02-15]
- Göteborgs stad. (2021). *Samnyttjan och barns friyta i den täta staden. Delrapport 1: Kunskapsammanställning*. Göteborg: Älvstadens utveckling. <https://www.sharingcities.se/s/Samnyttjan-och-barns-friyta-i-den-tata-staden-del-1.pdf> [2022-05-19]
- Heurlin-Norinder, M. (2005) *Platser för lek, upplevelser och möten*. Diss., Lärarhögskolan i Stockholm. Doktorsavhandling. ISBN: 91-7656-593-9
- Jansson, M., Schneider, J., Mårtensson, F., Kylin, M., Fridell, L. (2021). *Rum för skolans utemiljö - Förordjupad analys kring yta för förskolegård och skolgård*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning. Sveriges lantbruksuniversitet. 2021(4) ISBN: 978-91-576-8997-9
- Jensfelt, A. (2015). Landskapsarkitekter tar strid för barns utemiljö. *Arkitekten*. 25 augusti. <https://arkitekten.se/nyheter/landskapsarkitekter-tar-strid-for-barns-utemiljo/> [2022-04-28]
- Karolinska Institutet (u.å). *Social marginalisation*. Tillgänglig: <https://mesh.kib.ki.se/term/D062487/social-marginalization> [2022-04-28]
- Khakee, A. *The emerging gap between evaluation research and practice*. Sage Publications 9(3). 340-352. Doi: 10.1177/13563890030093007
- Kristensson, E. (2016). Bostadsgården - en hotad lek miljö när staden förtätas. Jansson, M. & Klintborg Ahlklo, Å. (red). *Plats för lek*. Stockholm: Svensk byggtjänst, 94-109.
- Koskinen, I., Zimmerman, J., Binder, T., Redstrom, J. & Wensveen, S. (2011). *Design research Through Practice from the Lab, Field and Showroom*. San Francisco: Elsevier Science & Technology
- Kylin, M. Bodelius, S. (2015). *Riktlinjer för lek. Svenska kommuners arbete med planering av platser för barn*. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning. Sveriges lantbruksuniversitet. 2015(21).. ISBN: 978-91-576-8911-5
- Kylin, M. Fridell, L. (2021). *Friyta och lekvärde på skolgårdar - En studie om yta och kvalitet ur ett barnperspektiv*. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet, Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap 2021(3). ISBN: 978-91-576-8995-5
- Kyttä, M. (2006). *Environmental Child-Friendliness in the light of the bullerby model*. Doi: 10.1017/CBO9780511521232.010 [2022-03-31]
- Larsson, P. (2020). *Samnyttjad mark och urbana allmänningar: En fallstudie av skyfallsanpassning i Malmö och Köpenhamn*. Diss., Malmö Universitet Doi: 10.24834/isbn.9789178770878 [2022-04-15]
- de Laval, S. (2020). Forskningsöversikt. *Arkitekturanalys sthlm AB*. <https://motenmedborgarportal.malmo.se/welcome-sv/namnder-styrelser/stadsbyggnadsnamnden/mote-2020-11-12/agenda/forskningsoversikt-pdf?downloadMode=download> [2022-04-28]
- Lunds kommun. (2012). *Studieresa till Berlin 5-9 september 2012*. Lund: Lunds kommun. <https://www.yumpu.com/sv/document/read/18282175/berlinrapport-2012x-lunds-kommun> [2022-05-19]
- Malmö Stad (2015). *Samutnyttjande i praktiken. Uppdrag inom Levande Malmö och Plan för samhällservicens markbehov i Malmö*. Malmö: Malmö Stad. <https://motenmedborgarportal.malmo.se/welcome-sv/namnder-styrelser/kommunstyrelsen/mote-2018-12-05/agenda/samutnyttjande-i-praktiken-uppdrag-inom-levande-malmo-och-plan-for-samhallsservicens-markbehovpdf-1?downloadMode=open> [2022-03-20]
- Malone, K. (2017). Child friendly Cities: a model of planning for sustainable development. Bishop, K. & Corkery, L. (red.). *Designing Cities with Children and Young People: Beyond playgrounds and skate parks*. New York: Routledge, 11-24
- Miri, M., de Prado-Bert, P., Alahabadi, A., Lari Najafi, M., Rad, A., Moslem, A., Ebrahimi Aval, H., Hassan Ehrampoush, M., Bustamante, M., Javad Zare Sakhvidi, M., Nawrot, T., Sunyer, J., & Dadvand, P. (2020). Association of greenspace exposure with telomere length in preschool children. *Environmental Pollution*, 266(1). 115-228. Doi 10.1016/2020.115228
- Männik, M-L., Philipson, K., Linnros, F. (2018). *Förskolegårdens friyta i förhållande till naturliga material*. White Research Lab. 2017(26) https://whitearkitekter.com/se/wp-content/uploads/sites/3/2018/09/Rapport_WRL_F%C3%B6rskoleg%C3%A5rdens-friyta_180621_korr.pdf [2022-04-09]
- Mårtensson, F. (2009). Lek i verklighetens utmarker. Harvard, Å. & Jensen, M. (red.). *Lek för att lära: utveckling, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur, 163-188.
- Mårtensson, F. 2013. Vägledande miljödimensioner för barns utomhuslek. *Socialmedicinsk tidskrift*. 90(4), 502-509. UI: 13103745
- Mårtensson, F., Boldemann, C., Söderström, M., Blennow M., Englund, J-E. & Grahn, P. (2009). Outdoor environmental assessment of attention promoting settings for preschool children. *Health & Place*, 15(4), 1149-1157. Doi: 10.1016/2009.07.002
- NACTO. (2020). *Designing streets for kids*. National Association of City Transportation Officials: New York. ISBN: 978-1-64283-071-2
- Nasri Roodsari, E., Hoseini, P. (2021) An assessment of the correlation between urban green space supply and socio-economic disparities of Tehran districts—Iran. *Environ Dev Sustain*. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10668-021-01970-4>

- Nord Architects. u.å. Guldberg Schoolyard. *New outdoor areas that can be used by schools, for leisure and by the public*. <https://www.nordarchitects.dk/guldberg> [2022-04-28]
- Nova 5. u.å. *Tove Ditlevsen Skole*. <https://www.nova5.dk/projekter/tove-ditlevsens-skole> [2022-04-28]
- Patel, R. Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 4 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Raney, M. A., Hendry, C. F., & Yee, S. A. (2019). Physical Activity and Social Behaviors of Urban Children in Green Playgrounds. *American Journal of Preventive Medicine*, 56(4), 522-529. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2018.11.004>
- Reinhardswald grundschule. (u.å.) *Schulhof*. [Skolgård] <https://www.reinhardswald-grundschule.de/wie-wir-lernen/schulhof/?fbclid=IwAR2CsCI7YCI4Tv2uUte7-F0RLU0Er2yTJu-dJpamf5chqt1YwGJS50tNhBI> [2022-05-19]
- Russel, W. (2021). *The Case for Play in schools: A review of the literature*. OPAL: <https://outdoor-playandlearning.org.uk/wp-content/uploads/2021/10/The-Case-For-Play-In-Schools-web-1-1.pdf?fbclid=IwAR3KPH-QAILJ0UY72LsRhdtahX3n5q2H-4moSeWzfrV6HnXhDt45DNQTMaw>
- Roggema, R. (2016). *Research by Design: Proposition for a Methodological Approach*. *Urban Science*. 1(1):2. Doi: 10.3390/1010002
- SCB. (2022). *Grundskolor och friytor: Nationell kartläggning och uppföljning av grundskoleelevers tillgång till friytor 2018-2020*. Solna: Statistiska centralbyrån. <https://www.skolporten.se/app/uploads/2022/05/grundskolor-och-friytor-nationell-kartlaggning-och-uppfoljning-av-grundskoleelevers-tillgang-till-friytor-2018-2020-1.pdf> [2022-05-15]
- SFS: 2018:1197. *Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter*
- SFS: 2010:800. *Skollagen*
- SFS: 2010:900. *Plan- och bygglagen*. 8 kap 9§
- Skogberg, L. (2020). Skolan tog över gatan i Köpenhamn – och skapade en modell som nu går på export. *HBL*: 6 januari. <https://www.hbl.fi/artikel/skolan-tog-over-gatan-i-kopenhamn-och-skapade-en-modell-som-nu-gar-pa-export/> [2022-04-28]
- Stadler-Altman, U. & Hilger, P. (2018). Transferring Pedagogical Spaces: Schoolyards as Learning Environments in the Perspective of Students and Teachers. *Transforming Education*. 227-244. Doi: 10.1007/978-981-10-5678-9_15
- Stockholms stad. (2021). *Utvärdering av Stockholms framtidsator*. Stockholm: Spacescape. https://vaxer.stockholm/globalassets/projekt/norrmalm-sdo/vasastan/samlingssida-pilotprojektet-stockholms-framtidsator/sammanstallning_framtidsator_210322.pdf [2022-03-01]
- Thompson, I. (2000), Aesthetic, Social and Ecological Values in Landscape Architecture: A Discourse Analysis. *Ethics, Place & Environment. A Journal of Philosophy & Geography* 3(3) Doi :10.1080/713665903
- Uppsala kommun. (2009). *Underlagsrapport till översiktsplan 2010. Strukturrapport Uppsala*. Uppsala: Uppsala kommun. https://www.uppsala.se/contentassets/025ea7624c804da69851efa289640d51/strukturrappport_uppsala.pdf [2022-05-19]
- Uppsala kommun. (2014). *Uppsalas parker - riktlinjer*. Uppsala: Uppsala kommun. <https://www.uppsala.se/contentassets/9da79d457d9d4914bf4fe6a4760c7302/uppsalas-parker-riktlinjer.pdf> [2022-05-08]
- Uppsala kommun (2020a). *Vaksalaskolan - med eleven i centrum*. <https://vaksalaskolan.uppsala.se/skolan/> [2022-02-28]
- Uppsala kommun. (2020b). *Riktlinjer för utemiljöns yta och kvalitet vid förskola och skola*. https://www.uppsala.se/contentassets/859437b-4306842fc83dbbcaa7d0a95e2/fordjupning_riktlinje_utemiljo_skola_forskola_20201214.pdf [2022-03-30]
- Uppsala kommun. (2022). *St Göransplan*. <https://www.uppsala.se/kultur-och-fritid/natur-parker-och-friluftsliv/parker-lekplatser-och-hundrastgardar/parker/st-goransplan> [2022-05-08]
- Unicef (1989). *Barnkonventionen, FN:s konvention om barnens rättigheter*. https://unicef-porthos-production.s3.eu-west-1.amazonaws.com/unicef-bk-booklet_2018_uppdaterad2021.pdf [2022-02-02]
- Villesen, K. (2019). *Børn skal ikke hegnes ind* [Barn ska inte vara inhägnade]. Information. 26 september. <https://www.information.dk/debat/2019/09/boern-hegnes> [2022-05-29]
- Williams, S., Wright, H., zu Dohna, F. (2017). *Cities Alive: Designing cities for urban childhoods*, London. ARUP: <https://www.arup.com/perspectives/publications/research/section/cities-alive-designing-for-urban-childhoods> [2022-02-28]
- Änggård, E. (2014). Gåturet som forskningsmetod med barn. *Educare*. 2015(1). 93-115. Stockholms universitet. DIVA id: diva2:773236
- Öresundsinstitutet (2015). *Befolkning*. Tillgänglig: <https://www.oresundsinstitutet.org/fakta/befolkning/> [2022-04-10]

FIGURFÖRTECKNING

Om inget annat anges © Allenmark & Modalen Sjökvist (2022), gällande fotografier, illustrationer och bearbetade kartor.

Figur 2, 14, 16, 37, 63. © Google maps (2022). Ortofoto färg, <https://google.se/maps/> [2022-05-03]. Bearbetade.

0380 - 50/FÅ 12

100258

50
B.17

STADSPLANEBESTÄMMELSER

tillhörande förslag till ändrad stadsplan för kvarteret VAKSALA,
Uppsala.

(Se en av stadsarkitekten och planarkitekten i april 1959 upprättad
med Pl. 13 Å betecknad karta).

§ 1.

STADSPLANEOMRÅDETS ANVÄNDNING.

Med A betecknat område får användas endast för allmänt ändamål.

§ 2.

MARK SOM ICKE FÅR BEBYGGAS.

Med punktprickning betecknad mark får icke bebyggas.

§ 3.

VÅNINGANTAL.

Där våningsantal ej finnes angivet får byggnad uppföras med det an-
tal våningar som bestämmelserna angående byggnads höjd möjliggöra.

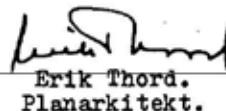
§ 4.

BYGGNADS HÖJD.

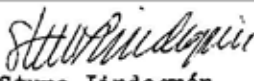
Å med siffra i romb betecknat område får byggnad uppföras till högst
den höjd i meter som siffran anger. Inom med A betecknat område må
dock för särskilt fall kunna medgivas den större höjd som påvisas va-
ra erforderlig och som med hänsyn till sundhet och brandsäkerhet samt
i övrigt ur allmän synpunkt prövas lämplig.

Uppsala i april 1959.

P. O. Lefvert.
Stadsarkitekt.

Erik Thord.
Planarkitekt.

Tillhör Uppsala stads byggnadsnämnde
beslut den 28 maj 1959 § 420.
Ex officio:

Sture Lindegrén.
Byggnadsnämndens sekreterare.

Vaksala

B E S K R I V N I N G

tillhörande förslag till ändrad stadsplan för kvarteret VAKSALA,
Uppsala.

(Se en av stadsarkitekten och planarkitekten i april 1959 upprättad med Pl. 13 Å betecknad karta).

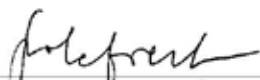
Det föreslagna stadsplaneområdet ingår i stadsplanen för del av Uppsala stad (Södra Kvarngärdet) Pl. 13, fastställd av Kungl. Maj:t den 15 juni 1934.

Området, d.v.s. kvarteret Vaksala, gränsar i nordväst till Vaksalatorg, i nordost till Väderkvarnsgatan, i sydost till Norrtäljegatan samt i sydväst till Salagatan.

Förslaget har upprättats på begäran av folkskolestyrelsen för att möjliggöra uppförandet av en envåningsbyggnad för barnbespisning m. m. i bottenvåningen samt toaletter m. m. i källarvåningen enligt bifogade ritningar. Nämda byggnad föreslås i ett läge utefter Norrtäljegatan för att erhålla ett så stort, skyddat och väl samlat område för skolgård som här är möjligt. Byggnaden kommer att inkräkta på den redan nu för trånga skolgården. Förslaget förutsätter en sådan utformning av Vaksalatorg att skoleleverna få möjlighet att använda viss del av torget som rastplats.

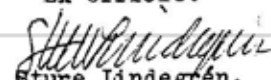
Ändringen innebär således att det i tidigare plan upptagna 20 meter breda för bebyggelse fria området mot Norrtäljegatan minskas till 6 meter. Byggnadshöjder föreslås med hänsyn till grannfastigheter i kvarteret Skuld till endast 6 meter på området närmast Norrtäljegatan, för övrigt till 14.0 meter motsvarande befintlig hushöjd.

Uppsala i april 1959.

P. O. Lefvert.
Stadsarkitekt.

Erik Thord.
Planarkitekt.

Tillhör Uppsala stads byggnadsnämnds
beslut den 28 maj 1959 § 420.
Ex officio:

Sture Lindegrén.
Byggnadsnämndens sekreterare.

Punkter att följa vid studiebesök av referensprojekt

Viktiga mått;

- bollplaner, aktivitetsytor
- lekytor, skolgården
- gångbanor, körbana
- avstånd mellan lekredskap och körbana
- vad får egentligen plats på en liten skolgård

Material;

- material som används till ytskikt, möbler etc
- vilka lekredskap används
- hur slits det?

Grönska;

- vilken typ av växtmaterial används
- hur slits växtmaterialet
- verkar växtmaterialet användas som en del av leken

Rörelse;

- hur rör sig folk på platsen
- målgrupper, skiljer användning/rörelse mellan grupper
- leker barnen på redskapen, hur leker barnen
- varierar rörelse/aktivitet mellan skoltid/utanför skoltid

Lek;

- hur upplevs platsens miljöerbjudanden
- integreras lek med andra aktiviteter
- hur integreras vattenlek
- hur upplevs programmerad yta vs oprogrammerad lek
- lockar leken både pojkar och flickor
- används leknoder
- finns det löst material
- vad finns det för lösningar på redskap med flexibla användningsområden

Gränser;

- hur upplevs gränser mellan skolgård och offentlig yta
- används skolgården utanför skoltid, upplevs den privat

Trafik;

- hur kör bilar & hur snabbt
- skillnader i material eller andra saker som informerar bilister om omgivningen
- lösningar i gränserna mellan körbana och lekyta

Checklista som stöd för bedömning av kvaliteter i en lekmiljö

Den här checklistan kan användas som ett tankestöd vid analys eller planering av lekmiljöer. Den är definitivt inte någon heltäckande checklista som ger anspråk på att ta upp alla aspekter som kan vara värdefulla att fundera runt.

Checklistan är inte tänkt att användas som ett recept, utan bara som påminnelse om olika värden som kan vara intressanta att utveckla i en miljö. Vilka ingredienser som är särskilt intressanta eller viktiga varierar mellan olika platser och sammanhang.

Checklistor kan aldrig ersätta behov av kunskap och förståelse. För att skapa bra lekmiljöer krävs en god förståelse av lek och av olika aspekter i lekmiljöer som bidrar med olika lekvärden. Kanske kan den här checklistan vara till mest nytta som en slags aide-mémoire för en person som utvecklat en hyfsat god förståelse av olika kvaliteter i lekmiljöer, och kan läsa mellan raderna med hjälp av en fylligare bakgrundsförståelse, men som fortfarande känner behov av att dubbelkolla sina val och prioriteringar.

Attraktiv miljö

1.1 Lätt att nå		Lokaliseringen gör att lekmiljön är lätt att nå och att många barn har nära hit eller förväntas passera här på väg till skolan eller i samband med andra vardagliga aktiviteter. Det är en plats som barn naturligt kan stanna och leka på.
	Ja	Lekmiljön ligger nära bostadshus där det bor många barn, och barnen kan förväntas kunna komma hit på egen hand.
	Ja	Lekmiljön ligger i anslutning till välanvända gång- och cykelvägar.
	Nej	Lekmiljön ligger nära andra målpunkter som idrottsanläggningar, bibliotek mm.
	Ja	Det är lätt för flera förskolor och/eller skolor att nå platsen, utan att behöva korsa barriärer som starkt trafikerade vägar.
1.2 Trygg social miljö		Lekmiljön upplevs som säker och trygg.
	Nej	Gång- och cykelvägar med många förbipasserande i närheten till lekmiljön bidrar till en känsla av trygghet.
	Ja	Fönster från bostadshus överblickar åtminstone delar av lekmiljön.
	Nej	Lekmiljön upplevs ha en god belysning som gör att platsen är trevlig att vara på även på kvällen.

Ja	Lekmiljön upplevs som omhändertagen, det finns till exempel inte tydliga spår av förstörelse och det är inte mycket skräp på platsen.
Nej	Lekmiljön ligger inte bredvid platser eller verksamheter som kan förväntas störa eller skapa oro hos barn eller föräldrar.
1.3 Trafiksäkerhet och buller	Lekmiljön är en plats för avkoppling. Den är inte störd av buller från vägtrafik eller andra verksamheter. Föräldrar behöver inte vara oroliga att barn ska springa ut på trafikerade vägar när de leker här.
Nej	Lekmiljön ligger inte i anslutning eller nära väg med mycket trafik, eller andra störande verksamheter.
Ja	Lekmiljön ligger visserligen nära bilvägar, men planteringar, och andra åtgärder hindrar yngre barn från att kunna springa ut i vägen och trafiksäkerheten uppfattas inte som ett problem i lekmiljön.
Nej	Ljudnivån för störande ljud ligger under 50 dB.
1.4 Inbjudande och välkomnande	Lekmiljön signalerar tydligt att barn och unga är välkomna att leka och hänga här. Lekplatsens utformning och innehåll lockar till många olika lekar och sociala aktiviteter. Variation och flexibilitet bidrar till att det finns något för alla.
Nej	Det är tydligt att miljön utformats för att vara trevlig och intressant. Till exempel med hjälp av planteringar, sittplatser och olika lekbara element.
Nej	Lekmiljön skapar möjligheter för en stor variation av olika typer av lek och andra aktiviteter. Det gör att såväl som yngre och äldre barn, unga och vuxna kan förväntas uppskatta platsen.
Nej	Det finnas en välkomstskylt eller annan välkomnande markering.
Nej	Det finns lekredskap eller prydnader skapade av barn och unga.
Nej	Lekmiljön är inte omgärdad av staket som kan uppfattas som att alla inte är välkomna här.
1.5 Egen karaktär och genius loci	Lekmiljön uppfattas ha en egen karaktär eller "själ". Omsorg vid utformningen av platsen gör att lekmiljön samspelar med omgivningarna.
Nej	Lekredskap och andra tillförda element har integrerats i den omgivande miljön på ett genomtänkt sätt.
Nej	Spår av äldre tiders användning och aktiviteter på platsen eller symboler för detta bidrar till att ge platsen en egen identitet.
Nej	Lekmiljön har attribut som gör att den skiljer sig från andra platser, som till exempel något ovanligt och spännande inslag.
Nej	Lekmiljön upplevs som "unik".
Nej	Det syns att barn varit medskapare av lekmiljön, till exempel genom olika utsmyckningar.
1.6 Topografi	Lekmiljön har en varierad topografi som bidrar till att skapa ett intressant leklandskap. Miljön och byggda element ger många och varierade möjligheter att springa, rulla, kana, balansera, klättra och hoppa. Topografin bidrar till även till rumslighet, och det finns både platser med utsikt och lägre liggande gömslen.
Ja	Det finns byggda element som bidrar till höjdskillnader, som t.ex. murar, broar eller trappor.
Nej	Det finns naturliga element som bidrar till höjdskillnader, som t.ex. stora stenar, klippblock, grova liggande stammar mm.

Nej	Det finns kullar och backar som gör det möjligt att springa, rulla och åka pulka för yngre barn.
Nej	Det finns brantare backar som gör att även äldre barn och unga kan förväntas åka pulka här på vintern.
Nej	Det finns utsiktsplatser från vilka det är möjligt att överblicka en stor del av lekmiljön och kanske även större områden.
Nej	Det finns lågt liggande "kryp-in" platser som kan ge känslan av att vara skyddad och i fred. T.ex. intill större stenblock, en tunnel eller grottliknande platser.
1.7 Grönska och vegetation	Lekmiljön upplevs som en grön miljö med en stor variation av träd, buskar och blommor. Grönskan bidrar till att platsen upplevs som vacker och trevlig. Vegetationen bidrar till rumslighet, årstidsväxlingar, sinnesupplevelser och gott om löst material för olika fantasilekar.
Nej	Eventuella lekredskap är väl integrerade i den omgivande naturliga miljön.
Nej	Det finns ett flertal träd och buskar som ändrar utseende över året, med blommor, färgglada blad och bär.
Nej	Det finns ett flertal fruktträd och/eller bärbuskar i lekmiljön som är tillgängliga för barn att plocka bär och frukt från.
Nej	Det finns gott om blommande växter som drar till sig pollinerande insekter som t.ex. fjärilar.
Nej	Det finns träd som kan fungera som klätterträd för yngre och/eller äldre barn.
Nej	Det finns lekbuskar, dvs områden med ett flertal buskar eller större buskage där barn kan gå eller krypa in.
Nej	Det finns gott om löst material som t.ex. bär, blad, blommor, pinnar mm som kan användas i olika fantasi- och skapande lekar.
1.8 Rumslighet och skala	Lekmiljön har en väl utvecklad rumslighet, och utformning av olika aspekter och element i lekmiljön tar hänsyn till barns storlek och synfält.
Nej	Lekmiljön har en väl utvecklad rumslighet. Allt syns inte på en gång.
Nej	Det är möjligt att välja mellan mer aktiva eller lugnare platser, och platserna för lugnare lekar har avskärmande väggar, som t.ex. omgivande buskar.
	Skala och olika element i lekmiljön är utformade utifrån barns storlek och synfält.
1.9 Väder och vind	Lekmiljön har en god balans mellan sol och skugga och hänsyn har tagits till våra skiftande behov under årets olika årstider. Det är möjligt att välja att leka eller vara i såväl sol som skugga och att besökare på så sätt upplever att lekmiljön har ett behagligt mikroklimat.
Ja	Det finns åtminstone någon plats som kan upplevas som solig och skyddad en kylig vinter- eller vårdag.
Ja	Det finns sittplatser och lekområden som är i skugga mitt på dagen under sommarhalvåret. Särskild hänsyn tas till platser där yngre barn kan förväntas leka någorlunda stilla under längre perioder, som t.ex. i en sandlåda.
Ja	Det finns väderskydd och möjlighet att komma under tak.

Sociala värden

2.1 Mångfunktionalitet	Majoriteten av lekredskap och andra fasta element är mångfunktionella och flexibla i sitt användningsområde. Design av dessa ger inte några tydliga signaler om tänkt målgrupp eller användning.
Nej	Majoriteten av lekredskap och andra fasta element är mångfunktionella och flexibla i sitt användningsområde. De skapar förutsättning för att användas på olika sätt, t.ex. i olika sorters lekar, eller av barn i olika åldrar.
Nej	Det finns förutsättningar för att nå eller använda särskilt populära lekredskap eller lekområden på olika sätt. T.ex. olika sätt att nå upp till toppen av en kulle där en större rutschkana börjar.
Ja	Design av lekredskap, sittplatser och andra element ger inte några tydliga signaler om tänkt målgrupp eller användning. Användningen är inte förutbestämd.
2.2 Rumslighet och On-stage, back-stage & off-stage	Lekmiljön har en variation i rumslighet och olika typer av platser.
Nej	Topografi och vegetation gör att lekmiljön har olika rum. Det är inte möjligt att överblicka allt i lekmiljön på en gång.
Nej	Det finns olika typer av platser i lekmiljön, för olika humör och intressen. Det finns både mer avskilda, rofyllda platser för lugnare aktiviteter, och platser för mer fysiska och fartfyllda aktiviteter.
Nej	Det finns lekbuskar och andra platser där yngre barn kan känna att de kan krypa in och leka i avskildhet.
Nej	Det finns platser för äldre barn och unga att vara både "on-stage" och "off-stage", dvs platser för olika aktiviteter, och intilliggande platser för åskådare. T.ex. volleybollplan med trevliga sittplatser intill.
2.3 Möjligt att leka många tillsammans.	Lekområden och redskap i lekmiljön gör det möjligt för många barn att leka tillsammans.
Nej	Lekmiljön är stor till ytan, det finns gott om utrymme för både boll- och springlekar.
Nej	Lekmiljön är stor och har en varierad miljö så att det är möjligt att leka klassiska lekar som kurragömma och dunken här.
Ja	Det finns åtminstone något riktigt stort lekredskap eller lekområde som är stimulerande att leka många tillsammans på. Till exempel stora intressanta sandytor, gungor för flera personer mm.
Nej	Lekmiljön är stor och innehållsrik. Det är en plats där förskole- eller skolgrupper kan leka utan att det blir stor konkurrens om lekredskap eller lekområden.
2.4 Något för alla, oavsett intresse och förmåga	Variationen av aktivitetsytor och flexibiliteten i användningsmöjligheter av olika lekredskap gör att det finns något för alla i lekmiljön- oavsett ålder och funktionsförmåga. Lekmiljön skapar förutsättningar för barn med olika förmågor att leka tillsammans, även om vissa barn kan behöva hjälp för att nå vissa ytor eller för att använda vissa redskap.
Nej	Lekmiljön är varierad och innehållsrik. Det finns möjligheter för många olika typer av aktiviteter, både fartfyllda och lugna.
Nej	För någon eller flera lekfunktioner finns det möjlighet att själv välja eller påverka

	svårighetsgrad. Det gör att barn av olika ålder och förmåga kan välja att utmana sig själva i den utsträckning de själva väljer. Det kan handla om klättermöjligheter där man kan välja hur högt man vill klättra, eller stor variation av balansutmaningar.
Nej	Det finns inslag i lekmiljön som kan upplevas som utmanande och stimulerande även för äldre barn och tonåringar.
Nej	Lekmiljön är tillgänglig att nå för personer med rörelsenedsättning.
2.5 Genusperspektiv	Lekmiljön har utformats för att undvika konkurrenssituationer och att styra lek och aktiviteter i traditionella mönster.
Nej	Lekmiljön innehåller naturmiljöer som skapar förutsättningar för pojkar och flickor att leka tillsammans utan att lekredskap styr leken.
Nej	Lekmiljön är stor och varierad. Det finns förutsättningar för att många barn kan leka tillsammans utan att det uppstår konkurrenssituationer som kan resultera i att vissa grupper (t.ex. äldre barn före yngre, eller pojkar före flickor) får ta plats medan andra inte kan det.
Nej	Lekmiljön har en tillåtande atmosfär. Lekredskap och lekmiljöer är mångfunktionella och okodade. Det ger förutsättningar för en flexibel användning utanför konventionella och könskodade normer och mönster.
Ja	Det finns platser för aktiviteter som kan förväntas attrahera såväl killar som tjejer.
2.6 Sittplatser	Det finns sittplatser av flera olika slag i lekmiljön, från sittplatser som är tillgängliga för personer med begränsad rörelseförmåga, till informella sittplatser som stenar.
Ja	Det finns vanliga bänkar.
Ja	Det finns bänkar med bord.
Ja	Det finns möjlighet att sitta i eller i närheten av olika lekmiljöer, t.ex. på stenar eller stockar.
Nej	Det finns sittplatser som kan förväntas vara attraktiva platser att träffa och hänga med kompisar för lite äldre barn och unga.
2.7 Samlingsplatser	Det finns samlingsplatser för större grupper eller där många människor får plats.
Nej	Det finns sittplatser med bord där större grupper, t.ex. förskolegrupper kan samlas och äta medhavd matsäck.
-	Det finns trevliga grillplatser som kan användas av t.ex. familjer som besöker lekmiljön för en längre utflykt.
-	Det finns lite större öppna gräsytor som inbjuder till pic nic.
Nej	Det finns större ytor för samlings, t.ex. stor gräsyta för brännboll.
Nej	Det finns en scen eller andra platser som kan användas för uppträdanden och firande.
2.8 Faciliteter	Det finns tillgång till faciliteter som underlättar längre besök, t.ex. toalett eller någon form av servering.
-	Det finns tillgång till toalett.
-	Det är möjligt att fika eller köpa mat i närheten.

Fantasi & skapande

3.1 Flexibelt och möjligt att påverka	Lekmiljön skapar förutsättningar för en stor variation av lekar och aktiviteter. Vad besökare väljer att göra i lekmiljön avgörs av dem själva – det är inte lekredskapen som styr vilken lek som förekommer här.
Nej	Majoriteten av lekbara element i miljön är mångfunktionella och flexibla i sitt användningsområde. De kan användas av olika personer på olika sätt.
Nej	Design av lekredskap, sittplatser och andra tillverkade element ger inte tydliga signaler om tänkt målgrupp eller användning.
Nej	Det finns lekmiljöer och element som är möjliga att interagera med och påverka funktionen hos.
3.2 Löst material	Det finns gott om lösa material av olika sorter. Materialen finns i sådan utsträckning att de fungerar som en oändlig resurs och det finns alltid löst material tillgängligt för lek.
Nej	Det finns gott om vegetation som ger tillgång till olika sorters blad, blommor, pinnar, kottar, frön och liknande.
Nej	Det finns gott om andra naturmaterial som sand, jord, grus, stenar osv.
Nej	På hösten finns det gott om löv att leka i.
Nej	Extra löst material tillförs, som t.ex. trämaterial i olika former.
Ja	Det finns tillgång till leksaker eller tillverkat löst material, som till exempel spadar.
3.3 Konstruktion	Det finns tillgång till löst material för konstruktionslek.
Nej	Det finns en generös sandmiljö.
Nej	Det finns tillgång till stora pinnar och grenar som gör det möjligt att bygga kojor.
Nej	Det finns tillgång till "bygglek" med plankor, däck, rör med mera som kan användas för olika typer av skapelser.
Ja	Åtminstone tidvis finns det anställd personal på plats som kan stimulera till och hjälpa till i olika konstruktionsaktiviteter.
3.4 Rum och särskilda platser	Det finns gott om platser i lekmiljön där fantasi- och rollekar kan spira och få utvecklas i fred.
Nej	Det finns många olika lekbaser som uppfattas som egna platser.
Nej	Det finns lekbaser som fungerar som "ett hus", som traditionella lekstugor och lekhus, trädkojor och mer okodade, naturliga miljöer som kan ha samma funktion.
Nej	Det finns gömslen och andra kryp-in som kan fungera som ett "hemligt rum" där barn kan leka någorlunda i fred.
Nej	Det finns platser i lekmiljön där barn kan bygga egna kojor.
Nej	Det finns platser som kan förväntas fungera som mötes- och hängplatser för äldre barn och unga.

	Lekmiljön är så pass stor och varierad att det finns goda möjligheter för barn att hitta och ta i anspråk "egna platser" där eventuella konstruktioner och utsmyckningar har chans att få finnas kvar en viss tid.
3.5 Vatten	Det finns tillgång till vatten som tillför lek- och upplevelsevärden.
Ja	Ojämnheter i marken gör att det bildas större vattenpölar och isfläckar.
	Det finns en vattenpump där det är möjligt att pumpa upp vatten som går att leka med.
-	Det finns utomhusdusch.
-	Det finns någon form av damm eller liknande där man kan kasta stenar i vattnet, eller leka olika lekar vid strandkanten.
Nej	Det finns en naturlig eller konstgjord bäck där det finns rinnande vatten eller tillgång till regnvatten.
Nej	Det finns tillgång till vattentunna eller motsvarande som samlar upp regnvatten och gör det tillgängligt för lek.
3.6 Sand	Lekmiljön innehåller stora sandytor som mer uppfattas som en "sandmiljö" än en "sandlåda". Sanden är lätt formbar (inte strid sand).
Nej	Sandmiljön fungerar som en sandstrand. Det finns stora sandytor som skapar möjlighet för flera barn att leka samtidigt och för mer avancerade sandkonstruktioner.
Nej	Det finns tillgång till vattenlek i sandmiljön, så att det går att gräva kanaler mm.
Nej	Det finns tillgång till löst, naturligt material intill sandmiljön, som blad, kvistar, stenar mm.
Nej	Det finns tillgång till lösa, tillverkade material som t.ex. spadar, hinkar, rör mm.
3.7 Fantasieggande	Det finns särskilda element eller inslag i lekmiljön som kan förväntas vara särskilt fantasieggande.
Nej	Det finns lekskulpturer eller andra konstföremål som kan förväntas kunna fungera som startpunkt för olika fantasilekar.
Nej	Miljön kan uppfattas som trolsk eller magisk.
Nej	Utformning eller utsmyckning av lekmiljön eller av olika element är "sjäfulla" och kan förväntas stimulera till olika fantasilekar.

Utforska & experimentera

4.1 Biologisk mångfald	Lekmiljön har en varierad och rik naturmiljö. Det finns en stor variation av träd, buskar, gräs och blommor.
Nej	Det finns gott om blommande och bärande träd, buskar och örter i lekmiljön som skapar förutsättningar för ett rikt insekts- och fågelliv.
Nej	Det finns naturliga vattenmiljöer i lekmiljön som ger goda chanser att få se t.ex. groddjur, trollsländor eller andra insekter.
Nej	Det finns småbiotoper i lekmiljön som ger goda chanser att få se t.ex. ödlor och olika sorters

	insekter. Som t.ex. stenrösen, murar, förmultnande stockar, sandbackar mm.
Nej	Det finns installationer som kan förväntas dra till sig olika sorters djur, som t.ex. fågelholkar och insekshotell.
4.2 Föränderlig miljö	Lekmiljön är föränderlig. Både på så sätt att själva miljön förändras vid olika årstider och väder, och genom att lekmiljöerna är flexibla och möjliga att förändra och påverka.
Nej	Det finns olika element, lekredskap eller lekmiljöer som är möjliga att interagera med och påverka.
Nej	Lekmiljön är designad för att ge olika lekmöjligheter vid t.ex. olika väder eller årstider. Det kan t.ex. finnas anläggningar som fördröjer regnvatten och ger möjlighet till vattenlek eller lek med is.
Nej	Vegetationen i lekmiljön bidrar till årstidsskiftningar och till att lekmiljön upplevs och ger olika lekmöjligheter under årets olika årstider.
4.3 Sinnesupplevelser – smaka och lukta	I lekmiljön finns det träd, buskar och örter med olika bär, frukter och luktande blad som går att plocka, smaka och lukta på.
Nej	Det finns ett flertal bärbuskar eller fruktträd som är tillgängliga att plocka ifrån.
Nej	Det finns kryddväxter, örter med ätliga blommor eller motsvarande som är möjliga att plocka, lukta och smaka på.
4.4 Sinnesupplevelser – känna med händer och fötter	I lekmiljön finns olika platser med olika markmaterial och tillgång till lösa material med olika konsistens och känsla.
Nej	Den naturliga miljön har olika markunderlag med omväxlande gräs, berg, bar jord.
Nej	Lekmiljön har tillförts ytterligare variation i markunderlag som trädäck, grus eller olika sorters stenläggning.
Nej	Det finns tillgång till vatten som kan användas i leken och blandas med t.ex. sand och jord till olika konsistens.
Nej	Det finns tillgång till växter med blad eller frön som t.ex. är särskilt mjuka, hårda eller luddiga.
4.5 Sinnesupplevelser - ljud	Det finns lekredskap eller naturliga element som gör det möjligt att experimentera med ljud på olika sätt.
Nej	Det finns förutsättningar för att skapa olika ljud, som slagljud, blåsljud eller liknande.
Nej	Det finns enkla "telefoner" – rör att prata genom på visst avstånd eller liknande.
Nej	Det finns tillgång till digitalt ljud, t.ex. högtalare att använda för att spela musik.
4.6 Utforska och experimentera	Lekmiljön inbjuder till att utforska och experimentera med olika material, miljöer och lekredskap.
Nej	Det finns möjlighet att leka med sand, jord och vatten och att blanda dessa på olika sätt.
Nej	Det finns naturmiljöer där det kan förväntas finnas olika typer av djur att upptäcka, t.ex. vattenmiljöer, fuktiga jordmiljöer mm.
Nej	Det finns lekmiljöer eller lekredskap som kan användas för att utforska olika

Nej	naturvetenskapliga fenomen, t.ex. tyngdkraft, ljus eller vikt.
4.7 Äventyr	Lekmiljön och omgivningarna skapar möjligheter för åtminstone yngre barn att uppleva äventyr.
Nej	Lekmiljön ligger i anslutning till naturmiljöer som för barn kan upplevas som en vild miljö.
Nej	Lekmiljön innehåller klätterträd, stora stenblock, grov död ved eller andra element som kan vara särskilt fantasieggande som kanske kan upplevas som en magisk miljö.
Nej	Stigar leder in i naturmiljön och lockar leken att fortsätta i denna.

Rörelseglädje & utmaning

5.1 Öppna ytor	Det finns öppna ytor för olika typer av aktiviteter, och där det är möjligt att få upp farten.
Ja	Det finns öppna ytor utan förutbestämd funktion som kan användas på olika sätt.
Nej	Det finns stora öppna ytor som gör det möjligt att t.ex. spela brännboll, flyga drake eller andra platskrävande aktiviteter.
5.2 Boll	Det finns goda möjligheter för olika bollsporter och lekar med bollar.
Ja	Det finns uppställda mål som inbjuder till att spela fotboll.
Nej	Det finns ytor som är iordningsställda för andra bollsporter som t.ex. basket, bandy, pingis eller volleyboll.
Nej	Det finns bollplank som inbjuder till olika aktiviteter.
Ja	Det finns kingrutor eller andra målade bollplaner.
5.3 Hjul	Det finns goda möjligheter för olika aktiviteter med redskap med hjul.
Nej	Det finns hårdgjorda ytor med olika hinder och utmaningar lämpliga för skateboard, rullskridskor eller kick-bike.
-	Det finns slingor som inbjuder till att cykla runt i lekmiljön, åtminstone för yngre barn.
-	Det finns möjlighet till mer utmanande och avancerade cykelmöjligheter med t.ex. höjdskillnader och hopp.
5.4 Klättra	Det finns gott om naturliga element samt lekredskap som är möjliga att klättra på.
Nej	Det finns naturliga element som är möjliga att klättra på för yngre barn, som t.ex. stenar och stockar.
Nej	De flesta lekredskap är klättrvänliga, lekhus är t.ex. möjliga att klättra upp på taket på.
Ja	Det finns större lekredskap för klättring som t.ex. klätternät eller klättervägg.
Nej	Det finns klätterträd.

5.5 Kana och pulka	Det finns naturliga höjdskillnader och lekredskap som gör det möjligt att rulla och kana med olika fart.
Nej	Det finns åtminstone en kulle eller backe som gör det möjligt att springa, rulla och åka pulka för yngre barn.
Nej	Det finns en brantare backe som gör att även barn i skolålder kan förväntas åka pulka här på vintern.
5.6 Balans	Det finns gott om naturliga element samt lekredskap som är möjliga att balansera på.
Nej	Det finns stockar, liggande trädstammar eller liknande som går att balansera på.
Nej	Det finns byggda balansbanor.
Nej	Det finns tillgång till lösa brädor och liknande som gör det möjligt för barn att bygga egna balansbanor.
5.7 Utmaning – hög fart	Det finns möjlighet att uppleva hög fart. Det finns en variation av olika upplevelser så att såväl yngre som äldre barn och unga kan känna att det pirrar i magen.
Nej	Det finns lekredskap som kan upplevas som utmanande. Som t.ex. gungor där man kan få upp särskilt hög fart, t.ex. genom extra långa rep. Lianer att svinga sig i, eller linbanor.
Nej	Det finns branta backar att springa eller åka pulka i.
Nej	Det finns hårdgjorda, branta ytor som gör det möjligt att få upp farten på cykel, skateboard eller liknande.
5.8 Utmaning – hög höjd	Det finns möjlighet att uppleva hög höjd. Det finns en variation av olika höjdupplevelser så att såväl yngre som äldre barn och unga kan känna att de utmanas.
Nej	Det finns möjlighet att klättra högt, även för äldre barn.
Nej	Det finns möjlighet att hoppa i olika svårighetsgrad från olika höjder och avsatser.
Nej	Det finns lekbaser med högt läge, som t.ex. en trädkoja.
5.9 Utmaning – styrka och smidighet	Det finns möjlighet att träna styrka och balans. Variation i svårighetsgrad gör att såväl yngre som äldre barn och unga kan känna att de utmanas.
Nej	Det finns redskap eller naturliga element som gör att miljön kan fungera som en plats för styrketräning.
Nej	Lekmiljön skapar förutsättningar för att utöva parcour.

Diskussionsunderlag - Vaksalaskolans skolgård

Årskurs: _____

Datum: _____

Hej! Det här är ett diskussionsunderlag för ett skolarbete som görs om Vaksalaskolans skolgård. Syftet är att diskussionen leds av läraren, och är högst frivillig. Vi beräknar att diskussionen tar ca. 30 minuter. Klassrepresentanten tar sedan med diskussionsunderlaget, tillsammans med lärarens anteckningar, till nästa moment som är en gåtur som vi gör tillsammans med representanterna.

Tänk på att inte anteckna några namn eller något annat som kan härledas till specifika individer, med tanke på GDPR.

Om ni har frågor kan ni kontakta oss;

Linnea Modalen Sjökvist
e-post: last0005@stu.slu.se
tel: 0704299230

Klara Allenmark:
e-post: klak0001@stud.slu.se
tel: 0701301147

- Fråga 1 (handuppräckning, anteckna antal): Hur kommer ni till skolan?

Gång; <i>med vuxen</i>	
Gång; <i>självständigt</i>	
Cykel; <i>med vuxen</i>	
Cykel; <i>självständigt</i>	
Kollektivtrafik	
Bil	
Moped/EPA	

Anteckningar:

Bilaga 4

- Fråga 2: Vad gör ni på rasterna i dagsläget?

Svar:

- Fråga 3: Var brukar ni vara mest på skolgården?

Svar:

- Fråga 4: Vad är det bästa med att vara utomhus?

Svar:

- Fråga 5: Vad är det sämsta med att vara utomhus?

Svar:

- Fråga 6: Finns det något som hade gjort att du utomhus mer?

Svar:

- Fråga 7: Uppstår konflikter? Om ja, var?

Svar:

- Fråga 8: Får du göra det du vill på skolgården?

Svar:

- Fråga 9: Tror ni att skolgården är lika bra/dålig för alla åldersgrupper? Exempelvis elever i åk 1 respektive åk 3, åk 3 respektive åk 6 osv?

Svar:

Medskick GDPR-blankett

Hej!

Vi är två landskapsarkitektstudenter från SLU som skriver vår masteruppsats om Vaksalaskolans skolgård. Förhoppningen är att landa i ett gestaltungsförslag som kan inspirera till en mer utvecklande skolgård.

För att göra det vill vi gärna ha ett samtal med eleverna för att nyansera vår bild av skolgården ur ett barnperspektiv. Vi planerar att träffa klassrepresentanter efter att de har haft en diskussion i sina respektive klasser. Enligt GDPR-kraven behöver vi få godkänt från representanternas vårdnadshavare då vi kommer att ta deras förnamn och ålder. I uppsatsen kommer namn inte att återges, däremot de representerade åldersgrupperna. Alla är anonyma och inga svar kommer att kunna härledas till specifika individer.

Har ni några tankar och/eller frågor så kan ni höra av er på mail;

Linnea Modalen Sjökvist:

last0005@stu.slu.se

Klara Allenmark:

klak0001@stud.slu.se

Samtycke till behandling av ditt barns personuppgifter

Genom denna blankett efterfrågar vi samtycke till behandling av ditt barns personuppgifter. Nedan följer en beskrivning av vad ditt samtycke till behandling av personuppgifter innebär.

Personuppgiftsansvarig

Samtycket begärs in av Klara Allenmark och Linnea Modalen Sjökvist SLU, institutionen för stad och land. Vi är personuppgiftsansvariga för de personuppgifter som behandlas inom ramen för samtycket.

Vilka personuppgifter kommer att behandlas?

Förnamn och ålder

Vad är syftet med behandlingen av personuppgifter?

Insamling av bakgrundsinformation för en masteruppsats i landskapsarkitektur som behandlar Vaksalaskolan skolgård.

Hur kommer personuppgifterna att behandlas?

Förnamn och ålder kommer att antecknas, men endast ålder kommer att återges i uppsatsen. Barnen kommer att förbli anonyma och bidra till en kunskapsöversikt gällande nuläget för Vaksalaskolans skolgård.

Hur länge kommer personuppgifterna att behandlas?

Personuppgifterna kommer endast sparas tills dess att uppsatsen är examinerad den 8 juni.

Återkallande av samtycke

Du kan när som helst återkalla ditt samtycke till att vi får behandla ditt barns personuppgifter. Återkallande av samtycke sker genom att kontakta last0005@stud.slu.se

Samtycke till behandling av personuppgifter

- Undertecknad samtycker till att mitt barn får delta i workshopen
- Undertecknad samtycker till att mitt barn får lämna ut sitt förnamn
- Undertecknad samtycker till att mitt barn får lämna ut sin ålder

Genom undertecknande bekräftas att jag har tagit del av ovanstående information och är införstådd med hur mitt barns personuppgifter kan komma att behandlas.

Datum: _____

Barnets namn: _____

Underskrift av vårdnadshavare: _____

Namnförtydligande vårdnadshavare: _____

Gåtur Vaksalaskolan
2022-03-24

1. Torget

2. Centrala skolgården

3. Pergolan

4. Baksidan

5. Fotbollsplanen

6. Lekytan

7. Gräsytan

Upplägg:

1. Uppstart (ca 5-10 minuter)

- ses i receptionen med ytterkläder på
- presentation av oss, syfte och upplägg
- samla in diskussionsunderlag

2. Gåtur (ca 20-30 minuter)

- visa upp rutten på karta, informera om att vi ska stanna på olika stationer (1-7 stationer)
- ställ frågor kring platserna (se nedan)

3. Diskussion (ca 20-30 minuter)

- fika med popcorn & festis
- kartunderlag med färdiggjorda glada och ledsna gubbar, tuschpennor
- ställ frågor kring upplevelser (se nedan)
- presentera idélådan

Frågor för gåtur:

1. Vad gör du på den här platsen?
 - Är du här ensam eller med vänner?
 - Finns det regler kring platsen?
2. Vad tycker du om med den här platsen?
3. Vad tycker du inte om med den här platsen?

Övriga diskussionsfrågor:

- Hur har platsen förändrats sedan du började gå på skolan?
- Finns det någon plats du inte tycker om att vara på?
- Finns det någon annan plats du vill visa oss?

Övningar för fokusgrupp:

- Markera ut dina favoritplatser. Vad gör platsen till din favorit?
- Markera ut dina minst omtyckta platser. Vad är det du inte tycker om här?

- Har vi missat någon plats eller aktivitet som du vill berätta om?
- Vad gör du här på vintern? När det är kallt/regnigt/mörkt/osv?
- Vad gör du här på sommaren?
- Skiljer det sig ifrån när det är varmt?
- Är du ute på skolgården när du har fritids? Vad gör du då?
- Vad hade fått dig att komma hit under helgen?

Frågor till högstadielärover:

- Vad hade gjort att ni hade varit utomhus mer?
- Hur tycker ni att skolgården förhåller sig till café/uppehållsrum?
- Är det några som är ute mer än andra? För vilka passar skolgården bra, för vilka är den mindre bra?
- Får ni gå utanför skolgårdens "gränser"? Hur känns det?
- Hänger ni runt om området på er fritid (helg eller efter skoltid). Var i så fall? Vad gör ni?

Utifrån diskussionsunderlaget:

- Hur gick det?
- Vad diskuterade ni mest?
- Vilken fråga hade folk mest åsikter om?

Hej elever och personal på Vaksalaskolan!

**Stort tack för ert engagemang gällande
Vaksalaskolans skolgård inför och under workshopen
den 24 mars!**

Det var jättekul att träffa er och höra era tankar om skolgården. Era tankar och åsikter kommer tas med i vår uppsats om er skolgård.

Om ni har ytterligare idéer får ni gärna skriva en lapp och lägga den i lådan **senast 1 april**.

Hälsningar

Linnea och Klara
Landskapsarkitektstudenter SLU

Ni kan också nå oss på mail;
last0005@stud.slu.se

klak0001@stud.slu.se